

Sociologický ústav Akademie věd České republiky
Jilská 1, 110 00 Praha 1

Zpráva o řešení projektu výzkumu a vývoje pro potřeby státu

Název projektu:

Analýza nízkého počtu žen v politických rozhodovacích funkcích

Číslo smlouvy: HS119/04

Poskytovatel:

Ministerstvo práce a sociálních věcí
Na Poříčním právu 1, 128 01 Praha 2

Příjemce:

Sociologický ústav AV ČR

Řešitel:

Petra Rakušanová, M.A.

Obsah

Kapitola 1. Uvedení do problematiky nízkého počtu žen v politických funkcích	1
Petra Rakušanová, Lukáš Linek	
 Kapitola 2. Zastoupení žen v politických a rozhodovacích funkcích	1
 2.1. Ženy v politice na centrální úrovni - parlament, vláda	5
Petra Rakušanová	
2. 2. Ženy v lokální a krajské politice	9
Lenka Václavíková	
2. 3. Ženy v politických stranách	18
Petra Rakušanová	
2.4. Ženy ve vrcholových orgánech českého soudnictví	21
Alena Křížková	
 Kapitola 3. Svět politiky očima žen	29
 3.1. Osobní zkušenosti žen v regionální politice a co z nich vyplývá	29
Lenka Václavíková	
3.2. Politika očima poslankyň Parlamentu České republiky	48
Adéla Seidlová	
 Kapitola 4. Důvody nízkého počtu žen v politických rozhodovacích funkcích v Česku	57
 4. 1. Faktory ovlivňující zastoupení žen v politice	57
Petra Rakušanová, Lukáš Linek	

4. 2. Postoje žen k participaci a jejich zájem o politiku – příklad genderově diverzifikované analýzy volební účasti ve volbách do Evropského parlamentu 2004	58
Petra Rakušanová	
4. 3. Postoje občanů k participaci žen	62
Naděžda Horáková, Petra Rakušanová	
4. 4. Volební systém a jeho vliv na výběr kandidátů ve stranách	75
Lukáš Linek	

Kapitola 5. Strategie genderové rovnosti, kvóty a předpoklady jejich úspěchu

90

5. 1. Strategie genderové rovnosti

90

Petra Rakušanová

5.2. Předpoklady úspěchu kvót ve Skandinávii

93

Lenka Václavíková

Kapitola 6. Shrnutí

101

Použitá literatura

107

Zdroje

109

Příloha 1 . Dotazník

Příloha 2. Přehled kvót v evropských zemích

Kapitola 1. Uvedení do problematiky nízkého počtu žen v politických funkcích

Od druhé poloviny dvacátého století se jak vlády národních států, tak mezinárodní organizace zavázaly řešit nízkou míru zastoupení žen.¹ Přesto dnes ženy tvoří v průměru 15,4 % z celkového počtu 42 605 zastupitelů v parlamentech na celém světě – z toho v Evropě 18,1 %.² Celoevropský průměr zapojení žen do politiky je téměř o tři procentuální body vyšší než celosvětový průměr. Účast žen v parlamentech skandinávských zemí, kde je nevyšší míra zastoupení žen v politice, je však v průměru 39 %. Naopak nejnižší účast žen v politických funkcích je v arabských zemích – v průměru 5 %.

Kolem evropského průměru zastoupení žen v parlamentech osciluje i zastoupení žen v Česku, a to přesto, že v České republice stejně jako ve většině jiných států existuje rovnoprávnost mužů a žen před zákonem a že zákon nejen zakazuje diskriminaci z hlediska pohlaví, ale rovněž definuje rovnost šancí mužů a žen v usilování o volené i delegované funkce ve sférách politiky a ekonomiky. Do Poslanecké sněmovny bylo v roce 2002 zvoleno z 200 zastupitelů 34 žen (17,0 %), do Senátu 10 z 81 zastupitelů (12,3 %) a ve vládě zasedají 2 ministryně z celkem 18 ministrů (11,1 %). Na základě počtu žen v obou komorách parlamentu se Česká republika řadí podle hodnocení Meziparlamentní unie na 52. místo ve světové klasifikaci.³ V tomto kontextu poukazuje britská politoložka Ann Phillips na rozpor mezi formálním principem rovnosti všech lidí zakotveným ve většině ústavních systémů a každodenní, především politickou realitou [Phillips 1993, 1995].

Proto se v této studii zaměříme nejen na zmapování a analýzu zapojení žen do politiky v České republice a její deskripci včetně proměn, jež nastaly v průběhu a pod vlivem procesů transformace a především evropeizace českého politického systému, ale také na změny vnímání účasti žen v politice českou veřejností. Dále budeme rovněž analyzovat

¹ Mezi nejdůležitější mezinárodní dokumenty patří např. Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (ICCPR) z roku 1966 (vstoupil v platnost v roce 1967); Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen (CEDAW) z roku 1979 (vstoupila v platnost v roce 1981); Deklarace OSN o eliminaci násilí na ženách z roku 1994; Pekingská akční platforma OSN z roku 1995; Akční program OECD z roku 2003 atd.

² Údaje dle Meziparlamentní unie, aktualizovány k 31.8.2004 (<http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm>, naposledy navštíveno 27. 9. 2004).

³ Údaje dle Meziparlamentní unie, aktualizovány k 31.8.2004 (<http://www.ipu.org/wmn-e/world.htm>, naposledy navštíveno 27. 9. 2004).

zahraniční zkušenosti se zapojováním žen do politiky a možnosti aplikace některých postupů a přístupů v ČR.

Strategie zkoumání nízkého počtu žen v politických rozhodovacích funkcích v Česku

Nízké podíly v zastoupení žen nečiní automaticky z České republiky zemi, která je v hodnocení postavení žen v politice mezi nejnižšími státy. Důležité je, s čím je zastoupení žen v politických pozicích srovnáváno. Srovnáme-li tyto nízké hodnoty s celkovým podílem žen v populaci, který činí přibližně 51 %, jsou ženy výrazně podrepresentovány. Při srovnání podílu žen v politických funkcích s obdobnými údaji pro západoevropské státy je zastoupení žen v Česku stále nižší. Naopak, srovnáme-li údaje za Česko s ostatními postkomunistickými zeměmi, je zastoupení žen v politických rozhodovacích funkcích přibližně stejné (například podíl poslankyň v dolní komoře parlamentu je nejvyšší v Polsku s 20 % a za ním následují čtyři země se sedmnáctiprocentním zastoupením žen – Česko, Chorvatsko, Makedonie a Slovensko).

Při analýze důvodů nízkého počtu žen v rozhodovacích pozicích je proto nutné stanovit úroveň, s níž srovnáváme – je tím měřítkem nějaký ideál, který se rovná paritě, nebo vyspělé západoevropské země, postkomunistické státy, demokratické státy či všechny ostatní státy? Při srovnání zastoupení žen v politických funkcích mezi výrazně odlišnými státy (například mezi méně rozvinutými a hospodářsky vyspělými státy) se ukazuje hlavně vliv makrostrukturálních faktorů, jako je podíl ekonomicky aktivních žen či podíl středoškolsky či vysokoškolsky vzdělaných žen, neboť teprve dosažení určitého stupně společenského vývoje umožňuje ženám pociťovat nízké zastoupení v politických funkcích jako problém a umožňuje jim mobilizovat se v boji za větší zastoupení žen.

Richard Matland v komparativní analýze 40 demokratických zemí, z nichž 24 byly vyspělé průmyslové země a 16 rozvíjející se země, zjistil, že základní proměnné, které vysvětlují odlišnost v zastoupení žen v parlamentu ve vyspělých zemích, nevysvětlují variabilitu v zastoupení žen v parlamentu v rozvojových zemích [Matland 1998]. V demokratických zemích na nižším stupni hospodářského a sociálního vývoje je nízký počet žen v politických funkcích způsobován jinými důvody než ve vyspělých zemích. Zatímco ve vyspělých demokratických státech hraje nejdůležitější roli volební systém, tak

v méně rozvinutých zemích má největší vliv podíl ekonomicky aktivních žen, jejich vzdělanost či gramotnost.

Rozhodli jsme se pro srovnání se zeměmi, které jsou na obdobné úrovni společenského vývoje – tedy s ostatními evropskými státy. Výhodou tohoto srovnání je, že můžeme považovat kulturní a společenské faktory (rozdílnost vzdělání žen a mužů, podíl ekonomicky aktivních žen či rozdíly v ekonomickém vývoji) za obdobné a tedy takové, které nezpůsobují variabilitu v zastoupení žen v politických funkcích mezi jednotlivými státy. A to i přesto, že Matlandova analýza ukázala, že mezi západoevropskými státy měly statisticky významný vliv na zastoupení žen v parlamentu podíl ekonomicky aktivních žen a rozdíl ve vzdělanosti mužů a žen.

Důvod, proč tyto proměnné nebudeme brát v potaz, spočívá v prvé řadě v tom, že vliv těchto proměnných byl substantivně velmi malý. Druhým důvodem je skutečnost, že v Česku je podíl ekonomicky aktivních žen vysoký, a stejně tak i vzdělanost žen je podobná vzdělanosti mužů, což by podle směru působení těchto proměnných v modelu pro západoevropské země mělo vést k vyššímu podílu žen v politických funkcích v Česku. Podíl žen v politických funkcích v Česku by tedy podle tohoto modelu měl být relativně velký, ve skutečnosti jsou ale hodnoty při srovnání se západoevropskými a některými postkomunistickými zeměmi nízké. Třetím důvodem je skutečnost, že strategie výzkumu by v opačném případě musela být orientovaná hlavně na zjišťování postojů populace a socio-ekonomických struktur a jejich vztah k politice.

Naším cílem je prozkoumat důvody nižšího zastoupení žen v politických funkcích v Česku, a proto se zaměříme na jiné bariéry vstupu žen do politických funkcí, a to ty, které nemají tak výrazný makrostrukturální charakter a které jsou spíše omezeny na území národního státu – institucionální pravidla, fungování politických stran, hodnoty české veřejnosti či veřejný diskurz na téma zastoupení žen v politice. Je pravda, že zvláště postoje české veřejnosti k postavení žen ve společnosti nejsou typické pouze pro ni, jsou podobné postojům obyvatel jiných, například postkomunistických zemí (příkladem může být přetrvávající tradiční model rozdělení povinností a činností v rodině) a mohou dokonce působit obdobným způsobem, zároveň však specifická konfigurace institucionálních a organizačních faktorů společně s těmito postoji může vést k existenci odlišných bariér vstupu žen do politiky.

V první kapitole se zaměříme na uvedení do zkoumané problematiky a vytvoříme rámec zkoumané problematiky. Druhá kapitola nabídne popis počtu žen v politických a rozhodovacích funkcích v České republice - vedle žen v politice na centrální úrovni se zaměříme rovněž na ženy v politice na lokální a regionální úrovni, v politických a ve vrcholových orgánech českého soudnictví. Ve třetí kapitole pak budeme analyzovat výsledky kvantitativního šetření, jehož cílem bylo přinést lepší vhled do situace žen v české politice na základě rozhovorů se ženami na regionální i celostátní úrovni. Čtvrtá kapitola celkově zhodnotí důvody nízkého počtu žen v politických a rozhodovacích funkcích. Pátá kapitola představí strategie genderové rovnosti a na základě popisu zkušeností s opatřeními k dosažení genderové rovnosti ve Skandinávii představí předpoklady k jejich úspěchu. Konečně šestá – závěrečná kapitola celkově shrne výsledky předkládané studie.

Kapitola 2. Zastoupení žen v politických a rozhodovacích funkcích

Tato kapitola nabízí komplexní popis počtu žen v politických a rozhodovacích funkcích. Vedle žen v politice na centrální úrovni (ve vládě a parlamentu) se zaměříme rovněž na ženy v politice na lokální a regionální úrovni (v zastupitelstvech krajů a statutárních měst), v politických stranách (zde se zaměříme především na parlamentní politické strany) a ve vrcholových orgánech českého soudnictví (vedle Nejvyššího a Ústavního soudu ČR také v Nejvyšším správním soudu ČR, ve Státním zastupitelství a v České advokátní komoře).

2.1. Ženy v politice na centrální úrovni - parlament, vláda

Při prosazování do vysoké politiky se ženy potýkají s mnoha problémy. V tomto ohledu se jako hlavní problém jeví nikoli nízký počet žen v politických stranách, ale fakt, že ženy stále nedosahují klíčových pozic ve stranické hierarchii, a mají tedy nízký podíl na výběru kandidátů.

Tabulka 1 dokumentuje vývoj účasti žen v parlamentu v letech 1986 až 2002. I přesto, že po zrušení neformálních kvót došlo k propadu v celkovém počtu poslankyň, situace se zlepšuje a v Poslanecké sněmovně můžeme zaznamenat stoupající trend. Ten je však třeba připisovat především volebním úspěchům levicových politických stran, které častěji než strany pravicové nominují ženy na volitelná místa. V tomto funkčním období zastupuje levice v parlamentu 22 žen (ČSSD 10, KSČM 12) a pravici 11 žen (ODS 8, Koalice 3). Situace v Senátu, který byl ustaven v roce 1998, je však o poznání horší. Zde tvoří ženy dlouhodobě pouze 11-12 % členů.

Tabulka 2.1. Genderová struktura členů parlamentu v letech 1986-2002

	ČNR 81	FS 81	ČNR 86	FS 86	FS 90	ČNR 90	FS 92	ČNR 92
Počet mužů	142	250	145	247	269	178	274	181
% mužů	71,0	71,4	72,5	70,6	76,9	89,0	91,3	90,5
Počet žen	58	100	55	103	81	22	26	19
% žen	29,0	28,6	27,5	29,4	23,1	11,0	8,7	9,5

Celkem	200	350	200	350	350	200	300	200
	PSP 94	PSP 96	PSP 98	Senát 98	Senát 00	PSP 02	Senát 00	
Počet mužů	181	173	170	72	71	166	71	
% mužů	90,5	86,5	85,0	88,9	87,7	83,0	87,7	
Počet žen	19	27	30	9	10	33	10	
% žen	9,5	13,5	15,0	11,1	12,3	16,5	12,3	
Celkem	200	200	200	81	81	200	81	

Zdroj: Parliamentary DICE

Tabulka 2.2. Ženy v politických stranách

	1990		1994		1996		1998		2002	
	(N)	(%)	(N)	(N)	(%)	(%)	(N)	(%)	(N)	(%)
OF	19	15,1%	—	—	—	—	—	—	—	—
ODS	—	—	6	9,2%	5	7,3%	6	9,5%	8	13,8%
ČSSD	—	—	3	15,0%	11	18,0%	11	14,9%	10	14,3%
KSČM	6	18,8%	1	10,0%	5	22,7%	6	25,0%	12	29,3%
KDU-ČSL	1	5,00%	1	6,3%	2	11,1%	3	15,0%	2	9,5%
ODA	—	—	3	17,6%	0	0,0%	—	—	—	—
US	—	—	—	—	—	—	3	15,8%	1	10,0%

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR

V minulosti byla v parlamentu rovněž zastoupena radikální a nacionalistická SPR-RSČ, která podobně jako například politické subjekty v některých rozvojových zemích nominovala na kandidátku ženy-příbuzné představitelů politické strany. Jak dokumentuje Drupe Dahlerup, v Indii jsou tímto způsobem obcházeny existující zákonné kvóty - muži-poslanci nominují své dcery, manželky a sestry, aby byly naplněny kvóty, a muži-poslanci tak de facto v této tradiční společnosti disponují více než jedním hlasem [Dahlerup in Karam et al. 1998]. Ve funkčním období 1996-1998 byla část poslankyň SPR-RSČ podobným způsobem spřízněna s předsedou strany.

Pokud analyzujeme postavení žen ve vrcholové politice, je rovněž nutné poukázat na fakt, že poslankyňe i senátorky jsou vnímány svými mužskými protějšky i samy navzájem jako méně profesionální a jsou “více identifikovány s humanitními sférami, jako je sociální politika, zdravotnictví, vzdělávání, kultura a regionální otázky” [Seidlová 2001]. Obsazují

tedy v obou komorách místa v méně prestižních parlamentních výborech, spadajících právě do ‚humanitní sféry‘.

Nejnižší účast žen zaznamenáváme ve vládě. V obou sledovaných vládách před rokem 1989 nebyla ve vládě ani jedna ministryně. Změna politického systému však v tomto aspektu nepřinesla výrazné změny. V šesti vládách v období od roku 1990 až do současnosti působilo pouze 5 ministryň (viz tabulka 2). Celkem dvakrát zastávala žena pozici ministryně zdravotnictví, dvakrát pozici ministryně spravedlnosti a jednou pozici ministryně školství a ministryně obchodu a cestovního ruchu.

Po celé sledované období nezastávala žena funkci místopředsedkyně vlády či premiérky. Celkově je tedy možné říci, že stejně jako v parlamentu obsazují i ve vládě ženy méně klíčová ministerstva, výjimkou bylo pouze dvouleté období Vlasty Štěpové (ČSSD) ve funkci ministryně obchodu a cestovního ruchu. Pouze jedna žena byla ministryní ve dvou obdobích - Vlasta Parkanová ve funkci ministryně spravedlnosti (jedno z období bylo pětíměsíční působení v úřednické vládě).

Všechny z pěti ministryň měly vysokoškolské vzdělání (tři právnické a dvě lékařské). Jedna z pěti ministryň byla v době svého působení členkou ODA (strana byla v druhé polovině devadesátých let spojena s několika finančními skandály a byla následně politicky marginalizována), v současné době stále působí ve vrcholové politice v řadách KDU-ČSL, z jejíž řad pocházela další ministryně. Celkem tři ministryně byly v době svého působení ve vládě členkami ČSSD. Dvě z nich rovněž působily, nebo v současnosti působí, v předsednictvu své politické strany.

Tabulka 2.3. Genderová struktura členů vlády v letech 1981-2004

	Štrougal 1981-1986	Štrougal 1986-1989	Pithart 1990-1992	Klaus I 1992-1996	Klaus II 1996-1998
Počet mužů	30	32	24	25	22
% mužů	100	100	96	100	95,6
Počet žen	0	0	1	0	1
% žen	0	0	4	0	4,4
Celkem	30	32	25	25	23

	Tošovský 1998*	Zeman 1998-2002	Špidla 2002-2004	Gross 2004-
Počet mužů	15	19	15	16
% mužů	88,3	100	88,3	88,9
Počet žen	2	0	2	2
% žen	11,7	0	11,7	11,1
Celkem	17	19	17	18

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR

* úřednická vláda (trvání pouze 5 měsíců)

Tabulka 2.4. Ženy ve vládě podle stranické příslušnosti

	Štrougal 1981-1986	Štrougal 1986-1989	Pithart 1990-1992	Klaus I 1992-1996
ČSSD	-	-	1/4%	-
KDU-ČSL	-	-	0/0%	0/0%
KSČM	-	-	-	-
ODA	-	-	0/0%	0/0%
ODS	-	-	0/0%	0/0%
US	-	-	-	-
Národní fronta	0/0%	0/0%	-	-

	Klaus II 1996-1998	Tošovský 1998*	Zeman 1998-2002	Špidla 2002-2004	Gross 2004-
ČSSD	-	-	0/0%	2/11,7%	2/11,1%
KDU-ČSL	0/0%	1/5,9%	-	0/0%	0/0%
KSČM	-	-	-	-	-
ODA	1/4.4%	1/5,9%	-	-	-
ODS	0/0%	-	-	-	-
US-DEU	-	-	-	0/0%	0/0%
Národní fronta	-	-	-	-	-

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR

2. 2. Ženy v lokální a krajské politice

Lokální politika je v rozsáhlé politické oblasti prvkem, který by měl být nejbližší občanům. Právě na lokální politice by měli mít občané možnost nejsnáze participovat. Zároveň, lokální politika se svou blízkostí může velice intenzivně dotýkat každodenního života.⁴ Bohužel, ani v lokální politice nejsou ženy zastoupeny v takové míře, jakou bychom považovali za ideální. Ženy i zde váhají se vstupem do tradičně mužského prostředí. Nicméně větším množstvím příležitostí, které máme k dispozici k porovnání, se ukazuje, že v některých městech a v některých krajích je již žena běžnou součástí politické reprezentace na všech úrovních, jakkoli se podílu mužů nikde nevyrovnává, ani výrazněji neblíží.

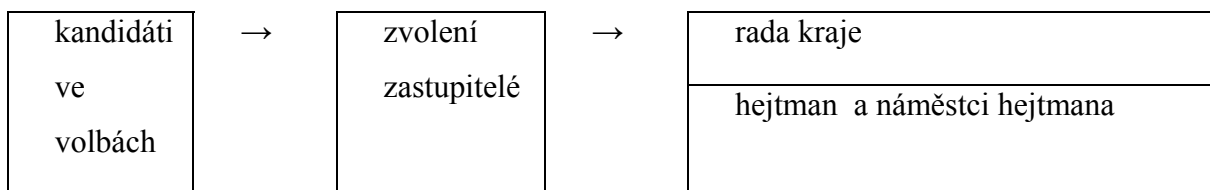
Česká politická reprezentace v regionech, tvořená politickou reprezentací obcí a měst a politickou reprezentací krajů, se o své pravomoci dělí se státem. To je jedno z témat, které komunální politici i političky intenzivně řeší především z hlediska vhodného či nevhodného rozdělení kompetencí. Regionální reprezentace by měla hájit lokální zájmy, což může pro potenciální zájemce o participaci v politice znamenat větší motivaci. Zároveň je komunální politika vnímána jako možná „líheň“ politiků pro celorepublikovou úroveň. Obce i kraje mají zastupitelstva volená ve stejném, čtyřletém rytmu jako na celostátní úrovni, takže průběh jednotlivých volebních období je zde podobný jako na celostátní úrovni, ovlivněn relativní krátkodobostí možného působení jednotlivého politika.

Počty členů krajského zastupitelstva jsou dány rozmezím 45–65 zastupitelů a určuje je zákon na základě velikosti daného kraje. Počty zastupitelů obcí více záleží na obcích samotných, jejich počet je velmi proměnlivý (od 9 do několika desítek zastupitelů). Velikost zastupitelstva může sehrát podstatnou roli ve způsobech komunikace, které mezi sebou zastupitelé uplatňují, zároveň může ovlivnit následné procesy, kdy mezi sebou zastupitelé vybírají osoby pro vyšší pozice. Zastupitelé mezi sebou vlastním hlasováním

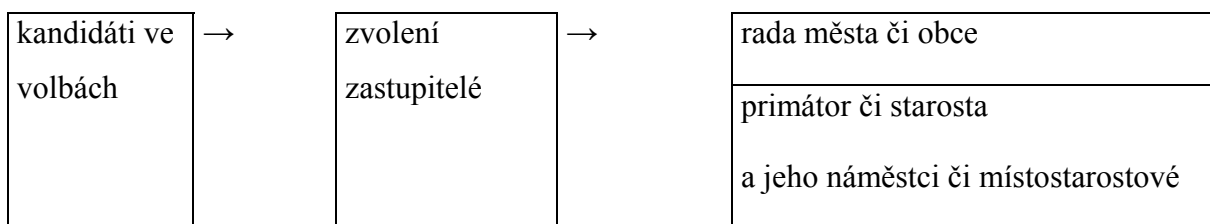
⁴ Je zřejmé, že v době převažujícího mediálního působení jsou občanům častěji bližší politické reprezentace na celostátní úrovni než lokální politici a političky. I zde však působí síť médií v lokálním rozsahu, která místní politické dění pravidelně reflektuje.

vybírají v kraji hejtmana, v obcích a městech starostu či primátora. Také mezi sebou vybírají členy rady, jejíž součástí jsou náměstci hejtmana či starosty nebo primátora. Je zřejmé, že členem rady, náměstkem či nejvyšším představitelem může být v kraji i obci pouze ten, kdo byl občanem v přímých volbách zvolen do zastupitelstva. Toto zde uvádíme pouze pro uvědomění si posloupnosti, kterou musí každý kandidát či kandidátka na politickou funkci projít (a to jsme vynechali vnitřní stranickou posloupnost). Komplikovanost procesu výběru, dohod, které se k tomuto výběru vztahují, různých personálních a stranických klíčů, které jsou v této situaci uplatňovány, je zřejmá. Aby se při této proceduře uplatnil ohled ještě na zastoupení mužské a ženské části populace, je pro některé politiky nepředstavitelné, zbytečné, pro jiné je již tento faktor přirozenou součástí jejich uvažování. Je evidentní, že síť, které je nastaveno politickému postupu, propouští branami politických funkcí nadále daleko větší množství mužů než žen.

Krajská politická reprezentace:

Politická reprezentace obcí a měst:

Předznamenejme ještě jeden důležitý rozdíl, a to mezi zastupitelstvem na jedné straně a radami a náměstkem na straně druhé, ať již na úrovni obcí či krajů. Složení zastupitelstva je do značné míry dáno počty žen a jejich umístěním na kandidátkách. Voliči mají preferencemi možnost některá pořadí ovlivnit, nicméně nijak výrazně. Do rad a na posty

náměstků hejtmána se již vybírá mezi zastupiteli z těch, kteří jsou zvoleni, a tudíž volba poměru žen a mužů v těchto orgánech již záleží mimo jiných okolností především na vůli místního zastupitelského orgánu.

Podívejme se na to, jak to vypadá na krajské a na lokální úrovni zvlášť.

Krajská politická reprezentace v číslech

Při pohledu na krajské reprezentace jsme se zaměřili na poměry žen v zastupitelstvech, v krajských radách, a rovněž mezi náměstkyně hejtmánů. V úvodu řekněme, že v žádném z krajů není žena-hejtmánka, tedy nejvyšší vedení krajů je bez výjimky v rukou mužů. To je jeden z faktů, který je poměrně často reflektován jak politiky, tak médii.

Z hlediska poměru počtu zastupitelů je na tom nejlépe Plzeňský kraj, kde je ze 45 členů zastupitelstva 13 žen. Dále je to Liberecký kraj s 9 ženami ze 45 zastupitelů a Moravskoslezský kraj se 13 ženami z 65 zastupitelů. Oba tyto kraje dosahují stejného procentuálního podílu. Naopak nejmenší podíl žen nacházíme ve Zlínském kraji, kde jsou v 45ti členném zastupitelstvu pouze 3 ženy, a v Jihočeském kraji, kde jsou mezi 55 zastupiteli pouze 4 ženy. V tento moment je dobré si udělat konkrétní představu zasedání krajského zastupitelstva, kde je přítomno např. v Jihočeském kraji 51 mužů a mezi nimi ztrácející se 4 ženy, ať již jakkoli aktivní.

Tabulka 2.5. Podíl žen v zastupitelstvu jednotlivých krajů a celkového koeficientu pro zastupitelky kraje (seřazeno podle podílu žen)

	Počet členů zastupitelstva	Z toho žen	Procentuální podíl zastupitelek kraje
Plzeňský	45	13	28,9
Liberecký	45	9	20,0
Moravskoslezský	65	13	20,0
Středočeský	65	11	16,9
Ústecký	55	9	16,4
Vysočina	45	7	15,6
Karlovarský	45	6	13,3
Jihomoravský	65	8	12,3
Olomoucký	55	5	9,1
Královéhradecký	45	4	8,9
Pardubický	45	4	8,9
Jihočeský	55	4	7,3
Zlínský	45	3	6,7
<i>Praha</i>	<i>70</i>	<i>8</i>	<i>11,4</i>

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR

Zastoupení žen v radách je v některých krajích nulové a není to nutně v těch, kde je menší počet žen v zastupitelstvu. Jedná se o kraje Jihomoravský, Královéhradecký, Olomoucký a Středočeský. Nepřítomnost žen v radě znamená automaticky nemožnost působení ženy jako náměstkyně hejtmana.⁵ Největší podíl žen je v radě Libereckého kraje a kraje Vysočina (dvě ženy z devíti radních). Největší podíl náměstekyň hejtmana je potom zastoupen opět mezi náměstkyněmi Libereckého kraje, kde ženy tvoří polovinu ze 4 náměsteků. Dále v krajích Moravskoslezském a kraji Vysočina (1 náměstkyně ze 4). V Karlovarském kraji najdeme jednu ženu mezi náměstkyněmi hejtmana a u všech ostatních je nejužší poradní sbor hejtmana naplněn pouze muži. Tato skutečnost vystupuje z dat velmi výrazně.

⁵ Všichni náměstci ve všech krajích jsou členy rady kraje.

Tabulka 2.6. Podíl žen na pozicích v radách jednotlivých krajů a pozicích náměstků
(seřazeno podle počtu žen v radě)

	Počet členů rady	Z toho žen	Počet náměstků	Z toho žen
Jihočeský	11	2	3	0
Liberecký	9	2	4	2
Vysočina	9	2	4	1
Karlovarský	9	1	5	1
Moravskoslezský	11	1	4	1
Pardubický	9	1	2	0
Plzeňský	9	1	2	0
Ústecký	11	1	3	0
Zlínský	9	1	3	0
Jihomoravský	11	0	3	0
Královéhradecký	9	0	3	0
Středočeský	11	0	4	0
Olomoucký	11	1	2	0
<i>Praha</i>	<i>11</i>	<i>1</i>	<i>4</i>	<i>0</i>

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR

Pro jednotlivé kraje jsme kromě prostých četností členů zastupitelstev, rad a počtu náměstků, spolu s podíly žen a mužů v těchto orgánech, propočítali rovněž „mocenský“ koeficient vztahující se na počty žen. Ten byl určen na základě aproximace rozsahu pravomocí v rozhodovacím procesu, které se váží na sledované funkce, v nichž nacházíme ženy. Koeficient byl zvolen pro jednotlivce v intervalu 1–2, přičemž dva je nejvyšší podíl na rozhodování a 1 nejmenší. Jednotlivým funkcím, pokud je v nich obsazena žena, byly v analýze určeny následující koeficienty: hejtman⁶ 1,8; zástupce hejtmana kraje 1,6; člen rady kraje 1,35; a člen zastupitelstva kraje 1,15. Dále pak byly jednotlivé koeficienty načteny ještě spolu s koeficienty jednotlivých okresních měst patřících do daného kraje jako výsledný koeficient kraje. Ten tedy ukazuje výslednou

⁶ V současné době není v žádném ze 14 krajů hejtmanem žena, takže tento zamýšlený koeficient zůstal nevyužit.

pozici z hlediska žen v jeho jednotlivých strukturách. Ve vlastní analýze pak vycházíme z dílčích komparací mezi jednotlivými kraji v rámci jednoho typu funkce.

Následující tabulka ukazuje výsledné koeficienty jednotlivých krajů po načtení dílčích koeficientů za jednotlivé orgány politické reprezentace kraje. Je seřazena podle výše těchto koeficientů. Na vrcholu tedy ukazuje Liberecký kraj, zatímco na opačném konci s nejméně početnou ženskou částí reprezentace se umísťuje kraj Olomoucký a Královéhradecký. Krajská politická reprezentace je zastoupena jak muži, tak ženami. Ženy jsou nicméně v menších počtech již na samotných kandidátkách a pomyslná startovní čára je z hlediska výsledných poměrů nerovná.

Tabulka 2.7. Celkový koeficient krajů složený z koeficientů jednotlivých orgánů krajské politické reprezentace

Kraj	koeficient kraje
Liberecký	133,0
Vysočina	87,9
Moravskoslezský	75,3
Karlovarský	62,3
Plzeňský	48,2
Jihočeský	32,9
Ústecký	31,1
<i>Praha</i>	25,4
Pardubický	25,2
Zlínský	22,7
Středočeský	19,5
Jihomoravský	14,2
Olomoucký	10,5
Královéhradecký	10,2

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR

Obecní politická reprezentace v číslech

Vzhledem k vysokému počtu obcí v České republice jsme byli nuceni omezit náš výběr a zaměřili jsme se pouze na tzv. okresní města. Podstatné je, že jsou velmi odlišná velikostně podle počtu obyvatel. Jsou pro nás však důležitá, protože ve většině případů tvoří přirozená centra mikroregionů.⁷ Sledovali jsme jak podíly žen v zastupitelstvu, tak v radě města i mezi náměstkyně primátora či místostarosty. Rovněž zde jsme propočítávali koeficient podílu žen na moci v obci. Pozici starosty či primátora bylo stejně jako hejtmanům krajů přidělen koeficient 1,8; místostarostům či náměstkyním primátora 1,6; členům rady města 1,35; a členům zastupitelstva města koeficient 1,15.

Mezi 72 obcemi, které jsme zařadili do sledovaného vzorku, jsou pouze 4 obce, kde je nejvyšší pozice – starosty či primátora – obsazena ženou (Blansko, Frýdek-Místek, Chomutov a Kolín).⁸ Městské zastupitelské sbory s vyššími podíly žen najdeme v Náchodě a České Lípě (9 žen z 27 zastupitelů), Havlíčkově Brodě (8 z 25), Strakonících (6 z 21) a Blansku (7 z 25).⁹ Nejhorší situace je v Rakovníku a v Rychnově nad Kněžnou, kde je pouze jedna žena ve 21členném zastupitelském sboru.

⁷ Není nepodstatná informace, že není možné získat statistickou informaci, kterou by evidoval stát o aktuálním stavu zastupitelstev jednotlivých obcí a jejich složení z hlediska pohlaví. Úvodní statistiky, které jsou k dispozici z bezprostředních výsledků voleb, se jednak mění změnami některých členů a zároveň neobsahují informace o složení rad měst či náměstkyních a místostarostovských pozicích.

⁸ V menších obcích, které nebyly zařazeny do vzorku a nejsou okresními městy, však můžeme nalézt ženy na starostovské pozici častěji. Tato skutečnost je často interpretována nezájmem mužů o méně významné mocenské pozice, a tudíž snadnější prosazení žen v těchto oblastech.

⁹ Pořadí propočteno podle koeficientu.

Tabulka 2.8. Města s nejlepšími a s nejhoršími podíly počtu žen v zastupitelstvech

město	počet členů	z toho	procentuální	
	zastupitelstva	žen	podíl	koeficient
Náchod	27	9	33%	0,383
Česká Lípa	27	9	33%	0,383
Havlíčkův Brod	25	8	32%	0,368
Strakonice	21	6	29%	0,329
Blansko	25	7	28%	0,322
...				
Písek	27	2	7%	0,085
Šumperk	27	2	7%	0,085
Litoměřice	27	2	7%	0,085
Jindřichův Hradec	29	2	7%	0,079
Cheb	30	2	7%	0,077
Rakovník	21	1	5%	0,055
Rychnov nad Kněžnou	21	1	5%	0,055

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR

V radách měst a obcí jsou ženy přítomny již v lepších podílech, jak oproti městským zastupitelstvům, tak oproti radám krajským. V Náchodě a Lounech tvoří ženy téměř polovinu členů rady – 4 ženy z devítičlenných rad. Koeficient podílu mužů a žen je pak vyšší a roven 0,3 v dalších 14 městech. V 15 ze 72 obcí naopak není v radě zastoupena žádná žena a tyto rady se pohybují v rozmezí velikosti od 7 do 11 členů! 32 obcí má v radě pouze jednu ženu.

Tabulka 2.9. Okresní města s nejvyššími podíly žen v radě města

město	počet členů rady	z toho žen	procentuální podíl	koefficient
Náchod	9	4	44%	0,600
Louny	9	4	44%	0,600
Tábor	9	3	33%	0,450
Blansko	7	2	29%	0,386
Česká Lípa	7	2	29%	0,386
Jeseník	7	2	29%	0,386
Havlíčkův Brod	7	2	29%	0,386

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR

V rámci vyšších pozic, tedy náměstků primátora či místostarostů, je situace již horší. Ve 40 obcích není žádná místostarostka. Oproti tomu nejlepšího koeficientu (1,6) dosahují Louny a Žďár nad Sázavou, kde je pouze jedna místostarostovská pozice a je obsazena ženou. V Mostě jsou dvě místostarostky ze 3 (koeficient 1,067) a v Liberci 3 náměstkyně primátora (koeficient 0,96) z pěti náměstkovských pozic.

Ačkoli je regionální politika snadněji dostupná pro běžného občana z hlediska možnosti přímé participace, možnosti uplatnit se v lokální politice mají opět ženy z části ztížené a z části jich jednoduše ani na lokální úrovni nevyužívají. Přestože pak nalézáme ženy v rámci regionálních zastupitelských orgánů i na vysokých pozicích, stále se tak děje jen v menším počtu případů. I regionální politika je nadále především záležitostí mužů. Zdá se, že v některých regionech je již žena-politička považována za přirozenou součást místního politického milieu, jinde jsou ženy od politiky nadále zcela odstaveny.

Následující tabulka ukazuje výsledné koeficienty jednotlivých krajů po načtení dílčích koeficientů za jednotlivé orgány politické reprezentace kraje a okresních měst, která do daného kraje patří.¹⁰ Tabulka je užitečná spíše pro ilustraci a shrnutí předcházejících informací z krajů i z okresních měst. Platí, že v některých krajích je žena-politička daleko

¹⁰ Praha je zde již nutně záměrně vyjmuta.

běžnější součástí politické scény než v krajích jiných a lze říci, že také častěji než na celorepublikové úrovni.

Tabulka 2.10. Celkový koeficient jednotlivých krajů složený z krajských a obecních politických reprezentací.

město	Celkový koeficient kraje
Liberecký	243,6
Vysočina	154,0
Moravskoslezský	150,3
Ústecký	132,1
Zlínský	132,0
Jihočeský	121,2
Karlovarský	119,3
Plzeňský	117,2
Jihomoravský	97,8
Olomoucký	91,8
Středočeský	89,2
Pardubický	73,2
Královéhradecký	69,7

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR

2. 3. Ženy v politických stranách

Politické strany hrají v soudobých demokraciích klíčovou roli při organizování volební soutěže, výběru kandidátů do veřejných úřadů a utváření vlády založené na parlamentní většině. Při volební soutěži se politické strany podílejí na zjednodušování volebního rozhodování pro voliče, na procesu zprostředkování zájmů jednotlivců a skupin a na selekci alternativ významných pro politickou sféru. V procesu výběru kandidátů strany hledají, prověřují a nominují kandidáty, kteří se budou ucházet o veřejné posty. Při utváření vlád pak politické strany hrají nezastupitelnou roli při vytváření většin v parlamentech jak pro získání důvěry vlády, tak pro schvalování zákonů a rozpočtů státu.

Proto se zaměříme na zastoupení žen v politických stranách, a to jak mezi členy strany, tak ve volených orgánech stran.

Politické strany zatím velmi zřídka zveřejňují informace o složení členské základny a některé údaje jsou pouze obtížně dostupné (například údaje o podílu žen na celkovém počtu členů). V jednotlivých politických stranách dochází k poklesu členů (viz tabulka 2. 11). Z dostupných údajů vyplývá, že nejvíce jsou ženy procentuálně zastoupeny v KDU-ČSL (přibližně 52 %), KSČM (přibližně 43 %) a ODS (34 %). Mezi parlamentními politickými stranami jsou ženy nejméně zastoupeny ve vládě ČSSD (přibližně 26 %), a to i přes její proklamovanou programovou angažovanost. Pro nejmenší parlamentní stranu US-DEU nejsou tyto údaje vůbec dostupné.

Tabulka 2.11. Absolutní počty členů politických stran a podíl žen na členstvu

	1990	1994	1996	1998	2002	podíl žen
ODS	–	21 984	22 002	22 355	18 280	34 %
ČSSD	10 785	10 936	13 043	17 343	17 026	26 %
KSČM	562 529*	212 714	171 323	142 490	113 027	43 %
KDU-ČSL	48 037	100 000**	80 000***	60 460	50 657	52 %
ODA	13	2 050	2 755	2 925	1 550	N/A
US	–	–	–	N/A	3 152	N/A

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR

*Poznámka: * Hodnota pro rok 1991; ** hodnota pro rok 1993; *** hodnota pro rok 1995.*

Pokud se zaměříme na účast žen ve vrcholových orgánech parlamentních politických stran, neexistují výrazné rozdíly mezi pravicovými a levicovými politickými subjekty - ženy se jen obtížně prosazují do nejužšího vedení stran.¹¹ V současné situaci je ve vedení některé z pěti parlamentních politických stran zastoupena pouze jedna žena (v ODS místopředsdkyně Miroslava Němcová). Ve vedení ČSSD, KDU-ČSL, KSČM a US-DEU není v současnosti žádná žena, přestože v minulosti ve vedení těchto stran ženy byly. Například ve vedení KSČM byly do minulého sjezdu v Českých Budějovicích dvě

¹¹ Nejužším vedením se rozumí předseda, 3-5 místopředsdů, předseda poslaneckého a předseda senátorského klubu, a někdy rovněž generální sekretář strany a/nebo čestný předseda, předseda ústřední rozhodčí nebo revizní komise.

ženy, z nichž jedna (Zuzka Rujbrová) byla zároveň zodpovědná za řízení volební kampaně, což je jedna z nejdůležitějších funkcí ve straně.

V České republice zároveň neplatí jeden z modelů obvyklých ve Skandinávii - čím širší vedení strany, tím větší mají ženy zastoupení [Skjeie 1998]. Ve všech sledovaných stranách je v širším vedení (např. výkonná rada, republikový výbor nebo republiková konference) zastoupeno maximálně 10 % žen.

Některé politické strany si nedostatek členek ve straně obecně i ve vedení uvědomují. Řešením bývá založení ženského uskupení v rámci struktury strany či zavedení vnitrostranických kvót na obsazování stranických orgánů. Takové organizace má v České republice dosud pouze ČSSD - Sociálně demokratické ženy. Sociálně demokratické ženy (SDŽ) se charakterizují jako zájmové hnutí v rámci ČSSD. Svůj program zaměřují na ženy a rodinu, řešení otázek postavení žen v ČSSD a jejich zastoupení v jeho orgánech. SDŽ má rovněž regionální organizační strukturu kopírující stranickou strukturu. SDŽ jsou zapojeny do mezinárodních struktur - Socialistická internacionála žen (SIW). Minulou předsedkyní SDŽ byla jedna z hlavních iniciátorek Stínové vlády žen a bývalá poslankyně za ČSSD Jana Volfová, ta byla rovněž 19. 3. 2002 jmenována předsedkyní nově zřízené Rady vlády pro rovné příležitosti. V roce 2002 Janu Volfovou ve funkci předsedkyně SDŽ i Rady vlády pro rovné příležitosti mužů a žen vystřídala poslankyně ČSSD Anna Čurdová.

Sociálně demokratické ženy ve svých plánech požadují nejen větší podíl žen v politických funkcích a prosazení patního zákona, požadují i proměnu reprezentační funkce žen-političek, které by měly být zodpovědné ženám-voličkám. Ve svém prohlášení z 8. 4. 2004 Sociálně demokratické ženy uvádějí:

„Naprostý nedostatek žen ve vrcholové politice a ve veřejných funkcích se odráží na tvorbě zákonů, které jsou často sociálně necitlivé a nereagují na situaci žen. Při tom účast žen na politickém životě země je podle našeho přesvědčení jednou z nezbytných podmínek rozvoje naší demokracie. Nejde přitom především o počet žen ve vládě či o ty, které byly často z alibistických důvodů zařazeny na poslední místa jednotlivých kandidátek stran. Aby ženy v politické reprezentaci mohly

vyjadřovat „ženská specifika“ (tedy zdůraznit ty problémy, které ženy díky své sociální roli pocítují naléhavěji než muži), musí se opírat o politicky vyjádřenou podporu žen a zároveň musí být těmto ženám odpovědny.“ (Prohlášení 2004: 1)

Zatímco v KDU-ČSL je založení skupiny podobné SDŽ dlouhodobě diskutováno a došlo již k prvním setkáním bez formalizace, KSČM na svém IV. sjezdu, který se uskutečnil v letošním roce, diskutovala o zvýšení zastoupení žen ve stranických funkcích. V tomto ohledu se po diskusi KSČM rozhodla inspirovat kvótami po vzoru některých evropských levicových stran. Dva čelní představitelé strany - Miroslav Grebeníček a Vojtěch Filip - byli v závěrečném usnesení přímo pověřeni zpracovat pro zasedání výkonného výboru strany (do konce října 2004) problematiku rovného postavení žen a mužů v KSČM do konkrétních kroků, které by měly vést ke zlepšení zastoupení žen v orgánech strany.

2.4. Ženy ve vrcholových orgánech českého soudnictví

V řadě evropských zemí existuje vysoké zastoupení žen v soudnictví. Někdy bývá dokonce upozorňováno na feminizovaná odvětví soudnictví, např. oblast rodiny a dětí je často doménou žen. Pokud se však zaměříme na vrcholové orgány v této oblasti, setkáváme se s podobnou situací jako v jiných oblastech – čím vyšší orgán, tím nižší procento zastoupení žen. Situace v České republice je velmi podobná. V následující kapitole se zaměříme na analýzu zastoupení žen ve vrcholových orgánech českého soudnictví.

I když ženy tvoří více než 46 % všech absolventů¹² právnických oborů v rámci vysokého školství České republiky a 37,5 %¹³ všech vysokoškolsky vzdělaných v právních vědách v české populaci, jejich zastoupení ve vrcholových orgánech českého soudnictví tomu neodpovídá. Přesto, ve srovnání s dalšími rozhodovacími orgány státu a vrcholovými politickými pozicemi České republiky, jsou nejvyšší orgány českého soudnictví institucemi s poměrně vysokým podílem žen. Tento text mapuje zastoupení žen v nejvyšších orgánech českého soudnictví (Nejvyšší soud, Nejvyšší správní soud, Ústavní soud, Státní

¹² Údaj za školní rok 1999/2000. Ženy a muži v číslech. ČSÚ, MPSV, 2000.

zastupitelství, Česká advokátní komora) v průběhu 90. let a zejména v současnosti a zamýšlí se nad rozdíly v pozicích a zastoupení žen v těchto jednotlivých institucích.

Nejvyšší soud ČR¹⁴

Vrcholovými orgány ve věcech patřících do pravomoci soudů je Nejvyšší soud České republiky, Nejvyšší správní soud ČR a Ústavní soud ČR. Všechny tyto soudy sídlí v Brně. V průběhu 80. let se na Nejvyšším soudu Československé republiky vystřídaly pouze dvě ženy, které rezignovaly v roce 1989. Po roce 1989 se zásadní změna soudního aparátu dotkla Nejvyššího soudu jen v oblasti personální. Jeho organizační struktura a postavení zůstaly zachovány. Až rozpad České a Slovenské federativní republiky znamenal zlom, neboť byl zrušen systém federálních a republikových orgánů a pravomoc Nejvyššího soudu ČSFR přešla k 1. lednu 1993 na Nejvyšší soud ČR.

Předsedkyní Nejvyššího soudu je od roku 2000 žena (JUDr. Iva Brožová). Soudci Nejvyššího soudu jsou rozděleni do tří kolegií: občanskoprávního, trestního a obchodního. Předsedové těchto kolegií jsou muži. Z 22 členů občanskoprávního kolegia je 6 žen. Ze sedmi členů obchodního kolegia jsou tři ženy a z 18 členů trestního kolegia jsou 4 ženy. Podíl žen mezi soudci Nejvyššího soudu ČR od jeho vzniku v roce 1993 postupně narůstal od 8 % v roce 1993 na 28 % v letech 1999 a 2000 (viz tabulku 2.12.). Od této doby však podíl žen mezi soudci NS ČR stagnuje nebo se mírně snižuje (vzhledem k tomu, že mírně roste celkový počet soudců). Poměrně vysoký podíl žen je nejspíše způsoben mj. nižší úrovní mezd na tak vysokých pozicích ve srovnání s dalšími obory jako např. advokacie nebo jiné politické funkce, které jsou často rozdělovány prostřednictvím sítí známostí většinou mužů. Na druhou stranu i tento podíl žen často slouží jako argument existence a fungování politické a občanské rovnosti příležitostí žen a mužů a dostupnosti vysokých funkcí pro ženy.

¹³ Jde o skupinu oborů Politologie, právo a veřejno-správní činnosti. Zdroj: Sčítání lidu, domů a bytů. ČSÚ 2001.

¹⁴ Náplní činnosti Nejvyššího soudu ČR je především rozhodování o mimořádných opravných prostředcích proti rozhodnutím odvolacích soudů, rozhodování o stížnostech pro porušení zákona, zaujímání stanovisek k výkladu zákonů a jiných právních předpisů, rozhodování o uznání a vykonatelnosti rozhodnutí cizozemských soudů na území České republiky, vyžaduje-li to zákon nebo mezinárodní smlouva.

Tabulka 2.12. Podíly a počty žen na celkovém počtu soudců Nejvyššího soudu ČR v letech 1993 – 2004.

rok	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
počet žen	2	3	7	14	14	14	15	15	14	14	12	14
podíl žen	8	12	19	26	25	25	28	28	26	26	24	23

Zdroj: Nejvyšší soud ČR.

Nejvyšší správní soud ČR

Nejvyšší správní soud ČR, který je svou činností výrazně navázán na Nejvyšší soud ČR, vznikl až v roce 2003 a ženy tvoří téměř dvě třetiny jeho soudců. Jde o orgán, který je z nejvyšší orgánů českého soudnictví obsazen největším podílem žen (viz tabulku 2.13.).

Ústavní soud ČR

Období po vydání Ústavy v roce 1948 až do roku 1968 bylo obdobím, kdy s existencí podobného orgánu ústavní systém nepočítal. Zvláštní situace pak nastala po federalizaci Československa v roce 1968, kdy ústavní zákon o československé federaci předpokládal nejen zřízení federálního Ústavního soudu, ale i obdobných soudů na úrovni obou republik. Žádný z těchto soudů však nikdy zřízen nebyl a ústavní soudnictví tedy existovalo pouze na papíře. Za okamžik renesance ústavního soudnictví na území republiky lze označit únor 1991, kdy byl přijat ústavní zákon o zřízení Ústavního soudu ČSFR¹⁵. V období fungování Ústavního soudu ČSFR (od roku 1991 do roku 1993) byla jeho členkou pouze jedna žena.

Ústavní soud České republiky zahájil svoji činnost 15. 7. 1993 a navázal na činnost předchozího Ústavního soudu ČSFR. Současnou místopředsedkyní Ústavního soudu je žena. Z dalších dvanácti soudců Ústavního soudu je pouze jedna žena. Od roku 1993 (vznik Ústavního soudu ČR) se mezi soudci Ústavního soudu vystřídaly pouze čtyři ženy. Šest let byla soudkyní Ústavního soudu ČR současná předsedkyně Nejvyššího soudu ČR (viz tabulku 2).

¹⁵ Tento soud byl složen z dvanácti soudců, jmenovaných prezidentem republiky na návrh Federálního shromáždění ČSFR, a to tak, aby Česká i Slovenská republika byly zastoupeny šesti soudci.

*Státní zastupitelství*¹⁶

Od roku 1948 do roku 1993 byl tento orgán nazýván státní prokuraturou a byl kontrolním orgánem státní moci. V současné době jsou státní zástupci jmenováni ministrem spravedlnosti na dobu časově neomezenou, návrh na jmenování předkládá nejvyšší státní zástupce. Se zastáváním funkce státního zástupce je neslučitelný výkon jakékoliv jiné výdělečné činnosti s výjimkou správy vlastního majetku a činnosti vědecké, pedagogické, publicistické a umělecké.

Nejvyšší státní zástupkyní je žena. Ze 44 státních zástupců je v současnosti 18 žen. Vrchní státní zástupce i jeho 2 náměstci jsou muži (viz tabulku 2.13.). Fakt, že ženy vždy byly a jsou výrazně početně zastoupeny ve státním zastupitelství, je způsoben jednak jistotou pracovní pozice ve státní správě pro ženy, které plánují děti, a jednak nízkými platy, kterými se státní zastupitelství vyčleňovalo z řady všech orgánů českého soudnictví až do roku 1997. Státní zastupitelství tak vždy tvořilo oblast, kde se soustředily ženy. Můžeme ho proto nazvat "feminizovaným odvětvím" českého soudnictví, protože se vyznačuje typickými charakteristikami feminizovaného oboru, jako jsou nízké platy ve srovnání s ostatními obory, což je důsledkem i příčinou nižšího podílu mužů; jistotou pracovního místa, což přitahuje ženy, a je řízen státem, což ženám také dává vyšší šanci na uplatnění. Zároveň to, že byl tento obor výrazně feminizován, zcela jistě po dlouhou dobu přispívalo ke stagnaci mezd státních zástupců/kyň.

¹⁶ Státní zastupitelství zajišťuje realizaci práva státu na stíhání osob, které se dopustily nebo měly dopustit trestných činů. Státní zástupci podávají k soudu obžalobu a zastupují ji v řízení před soudem.

Tabulka 2.13. Podíly a počty žen na celkovém počtu ve vybraných nejvyšších orgánech českého soudnictví v roce 2004

Orgán českého soudnictví/pozice	Počet žen na dané pozici	Podíl žen na dané pozici
Nejvyšší soud ČR		
Předseda/kyně	1	100
Předsedové/kyně kolegií	0	0
Soudci/kyně	13	23
Nejvyšší správní soud ČR		
Předseda/kyně	0	0
Místopředseda/kyně	0	0
Soudci/kyně	11	58
Ústavní soud ČR		
Předseda/kyně	0	0
Místopředseda/kyně	1	50
Soudci/kyně	2	22
Státní zastupitelství		
Nejvyšší státní zástupce/kyně	1	100
Zástupce nejvyššího státního zástupce/kyně	0	0
Státní zástupci/kyně	18	41
Česká advokátní komora		
Předseda/předsedkyně	0	0
Místopředseda/kyně	0	0
Představenstvo	0	0
Kontrolní rada	4	9
Kárná komise	22	27

Zdroj: www.justice.cz

Česká advokátní komora

Před rokem 1989 nebyla česká advokacie početně zastoupenou oblastí. Advokáty bylo možné počítat na desítky. Po revoluci v roce 1989 se počet advokátů zhruba zdesetinásobil (např. v Praze působilo po revoluci zhruba 1800 advokátů). V roce 1991

byly v české advokacii výrazně zvýšeny platové tarify a v důsledku toho přešlo mnoho státních zástupců k advokacii. Advokacie se vyznačuje výraznou samostatností v organizaci práce, času a zakázek a zároveň vysokou prestiží.

Až do roku 1997, kdy byly platové tarify u státních zástupců vyrovnány platům advokátů a zvýšeny oproti dřívějším platům zhruba třikrát, platila výrazná početní převaha žen ve státním zastupitelství oproti počtu žen v advokacii. Do advokacie je návrat po mateřské dovolené velmi těžký, ne-li nemožný. Tím, že byly platy v těchto dvou oblastech srovnány, bude na jednu stranu státní zastupitelství pro ženy výhodnější i finančně, na stranu druhou však bude mít za následek nárůst konkurence s přicházejícími muži, nárůst jejichž podílu mezi zastupiteli je patrný již nyní.

Česká advokátní komora je rozdělena do několika komisí, v nichž působí celkem 165 advokátů. Z tohoto počtu je 30 žen, což představuje podíl pouze 18% zastoupení advokátek v komisích České advokátní komory a zároveň nejnižší podíl žen ze všech sledovaných vrcholných orgánů českého soudnictví.

Závěry

Jak jsme ukázali v této kapitole, počet žen v české politice je velmi nízký, a to na všech úrovních. Obecně je možné říci – čím vyšší politická funkce, tím menší šance pro ženy je být na tuto funkci nominována. Přestože ženy tvoří přibližně 26-52% členů politických stran, jsou podrepresentovány jak v nejužším vedení politických stran, tak v klíčových stranických orgánech rozhodujících o nominaci kandidátů do volených funkcí. Právě členové stranického vedení jsou však nejčastěji nominováni do vrcholových funkcí. Avšak u žen, stejně jako u mužů, dochází ke kumulaci funkcí – politik/politička ve významné veřejné volené funkci má možnost do značné míry ovlivnit dění uvnitř politické strany.

Setkáváme se tak s jakýmsi kruhem – ženy hůře získávají nominaci na volené funkce, protože jsou podrepresentovány v orgánech, které o nominacích rozhodují. Jak ukáže následující kapitola, ženy-straničky jsou nejčastěji exkludovány z rozhodnutí klíčových

pro samotné fungování politické strany - složení stranického aparátu a ekonomické aktivity vlastní politické strany včetně fund-raisingu.

Co se týče zastoupení žen v politice na centrální úrovni, můžeme po propadu v letech 1989-1992 sledovat od roku 1993 kontinuální nárůst zastoupení žen v parlamentu. V českém parlamentu se však setkáváme s výrazným genderovým rozdělením sfér. Ženy jsou často spojovány s humanitními sférami a s tzv. **politikou péče** a zařazovány do výborů zabývajících se problematikou sociální politiky, školství, zdravotnictví atd. Zároveň jsou však tyto oblasti shodně muži i ženami vnímány jako méně prestižní. Vyšší prestiž a prioritu mají výbory zabývající se především ekonomickými otázkami – rozpočtem a hospodářstvím. V nich není zastoupena žádná žena. Činnost těchto výborů však do značné míry ovlivňuje všechny sféry v oblasti politiky péče.

Zcela nejnižší zastoupení žen zaznamenáváme ve vládě. V pěti ze sedmi vlád od roku 1989 nebyla zastoupena žádná žena (před rokem 1989 nebyla ve sledovaném období ve vládě dokonce žádná žena). Ve zbývajících pěti vládách jsou ženy zastoupeny maximálně 11,7%. Celkem působilo ve vládě 5 ministryň, nejčastěji v pozici ministryně školství, zdravotnictví a spravedlnosti. Pouze jednou zastávala žena pozici ministryně obchodu a cestovního ruchu

Poněkud optimističtější obrázek nabízí pohled na účast žen v politice na krajské úrovni. Přestože stejně jako u politických stran neplatí argument, s nímž se často setkáváme ve Skandinávii, a totiž, že čím širší je vedení, tím větší je zastoupení žen, platí, že v některých krajích je žena-politička daleko běžnější součástí politické scény než v krajích jiných, a lze říci, že také častěji než na celorepublikové úrovni.

Otázkou však zůstává, zda pozitivní procento zastoupení žen v krajských reprezentacích bude zachováno i po letošních krajských volbách. Jak budeme dokumentovat v příští kapitole, existuje možnost, že muži-politici v prvních volbách do krajských zastupitelstev podcenili jejich důležitost a v příštích volbách vyvinou silnější tlak na získání těchto pozic, které se v prvních letech po svém zavedení ukazují jako důležité.

Přestože je místní a regionální politika občanům blíže – mají lepší možnost se na ní podílet i ji kontrolovat, je možnost uplatnit se v lokální politice ztížená. Částečně však ženy možnost participace na lokální úrovni nevyužívají. Regionální politika je tak stejně jako politika vrcholová nadále především doménou mužů.

Relativně vysoký podíl žen ve většině nejvyšších orgánů českého soudnictví – zejména ve Státním zastupitelství a na Nejvyšším správním soudu – a fakt, že předsedkyní Nejvyššího soudu ČR a nejvyšší státní zástupkyní jsou ženy, je způsoben zejména nižší úrovní mezd a relativně nízkou prestiží dokonce tak vysokých pozic ve srovnání s jinými profesemi na trhu práce nebo politickými funkcemi.

Dokonce i v českém soudnictví je možné rozlišit pozice a profese na feminizované a mužské se všemi charakteristikami, které jsou spojeny se segregací zaměstnání a pozic na českém trhu práce obecně. Česká advokacie totiž představuje obor s vysokou prestiží, pracovní zátěží, která není považována za kombinovatelnou s rodinou a s vysokým finančním ohodnocením práce. Tato charakteristika pak s sebou nese nízký podíl žen stejně tak jako vysoké politické pozice, které je možné zařadit mezi profese nad „skleněným stropem“, kam mají ženy jen velmi omezený a těžko dosažitelný přístup.

Kapitola 3. Svět politiky očima žen

V následující kapitole se zaměříme na výsledky kvantitativního šetření, jehož cílem bylo přinést lepší vhled do situace žen v české politice. V první části třetí kapitoly jsou proto analyzovány rozhovory s ženami v regionální politice a v druhé části rozhovory s političkami na centrální úrovni – poslankyněmi Parlamentu ČR. Tato kapitola slouží především jako ilustrace toho, jak ženy vnímají vlastní politickou kariéru, možnosti uplatnění se v politice.

Provedli jsme celkem 20 rozhovorů, z nichž bylo 5 rozhovorů se ženami působícími v regionální politice. Vybrané ženy jsou představitelkami různých politických stran, jsou různého věku a pocházejí z různých regionů. Vybrané byly především ženy, které mají významnou pozici v rámci své strany, ať již z důvodů vysokého postavení ve straně či vysoké politické pozice, do níž byly za danou stranu zvoleny.¹⁷

Jejich zkušenosti pracovní, politické i osobní pohled na situaci se v některých momentech velmi liší, v jiných naopak nachází podobné odpovědi na naše otázky. Právě proto jsou zajímavé z hlediska dokreslení naší analýzy. Všechny ženy byly v rámci rozhovoru dotazovány nejen na svou politickou kariéru, ale rovněž explicitně na své zkušenosti z pohledu ženy, možné zkušenosti s diskriminací či naopak získávání výhod z pozice ženy, a celkově na svůj názor na postavení žen v politice.

3.1. Osobní zkušenosti žen v regionální politice a co z nich vyplývá

Pro lepší vhled do situace bylo provedeno rovněž kvalitativní šetření mezi ženami se zkušeností z regionální politiky. Slouží především jako ilustrace, nejsou reprezentativním šetřením. Provedli jsme celkem 20 rozhovorů, z nichž bylo 5 rozhovorů se ženami působícími v regionální politice. Vybrané ženy jsou

¹⁷ Ženy byly dotazovány polostandardizovanými rozhovory, které byly případně přizpůsobeny momentální pozici a situaci dotazované ženy v politice. Je zcela udržena anonymita dotazovaných žen. Proto jsou jako zdroje citací užívány značky rozhovorů.

představitelkami různých politických stran, jsou různého věku a pochází z různých regionů. Vybrané byly především ženy, které mají významnou pozici v rámci své strany, ať již z důvodů vysokého postavení ve straně či vysoké politické pozice, do níž byly za danou stranu zvoleny.¹⁸

Jejich zkušenosti pracovní, politické i osobní pohled na situaci se v některých momentech velmi liší, v jiných naopak nacházíme podobné odpovědi na naše otázky. Právě proto jsou zajímavé z hlediska dokreslení naší analýzy. Všechny ženy byly v rámci rozhovoru dotazovány nejen na svou politickou kariéru, ale rovněž explicitně na své zkušenosti z pohledu ženy, možné zkušenosti s diskriminací či naopak získávání výhod z pozice ženy, a celkově na svůj názor na postavení žen v politice.

Tři z dotazovaných žen prošly zkušeností „úřednické pozice“ v rámci strany či samosprávy a dále se věnovaly politické kariéře již jako zvolené zástupkyně. Respondentky lze souhrnně charakterizovat následovně: tajemnice, politička s polistopadovou zkušeností ve třech různých politických stranách, dvě političky setrvávající v jedné straně po celou dobu, jsou to ženy se zkušenostmi z krajských i městských zastupitelstev, členky rad města či kraje, všechny se pohybují v politice od roku 1989.

Mottem pro tuto část by mohl být výrok jedné z respondentek:

„...nejenom povoláním a zaměstnáním, ale politika se stala mým hobby...” (LL 01/2004).

Komunální politika jako důležitý základ

Než budeme hovořit o některých kontroverzních tématech, se kterými se ženy musejí ve svém politickém působení dnes a denně potýkat, zmiňme jeden z problémů, který má obecnější úroveň a všechny dotazované ženy se ho ve svých výpovědích dotkly.

¹⁸ Ženy byly dotazovány polostandardizovanými rozhovory, které byly případně přizpůsobeny momentální pozici a situaci dotazované ženy v politice. Je zcela udržena anonymita dotazovaných žen. Proto jsou jako zdroje citací užívány značky rozhovorů.

Týká se zkušenosti z komunální politiky jako nutného základu pro kvalitní působení v politice republikové. Zároveň se zde objevují stížnosti ve smyslu nedostatečného chápání dění v regionech ze strany státu. Jedním z důvodů může být právě jistá odtrženost těch, kteří neprošli regionálními zkušenostmi.

Dotazované ženy doslova říkají¹⁹:

„ ...některý poslance vůbec nechápu, jak můžou rozhodovat o tak důležitých záležitostech, pokud neprošli komunální volby... “ (LL 02/2004)

„ ...někdy se pohybují v takovém virtuálním světě, jo, ti poslanci, ale mně by to teda v současný době hrozně vadilo. “ (LL 02/2004)

„ ...ale myslím si, že ten náhled, ta zkušenost prostě jít do komunální politiky, být tam čtyři roky, postoupit třeba na ten kraj a pak postoupit do parlamentu, že tak je to správně... “ (LV 02/2004)

„Nehodlám směřovat někam výš, ale myslím si, že pokud má někdo takovýhle úmysl, tak že by si to v tý komunální politice určitě měl zkusit. “ (LV 02/2004)

„ ...tam člověk teprve zírá a teprve vidí, co to je vrcholová politika, a vidí, kde se tvoří politika. Jen a jen v Praze, v parlamentu... “ (LL 01/2004)

Pozice žen na kandidátkách

Podstatnou úlohu v získání mocenské pozice určuje pořadí kandidátek, způsob, jakým jsou ženy osloveny pro místo na kandidátce nebo jak o něj musí bojovat. Námi dotazované ženy většinou konstatují, že v počátku jim pozice na kandidátkách byly z různých důvodů a za různých okolností „prostě nabídnuty“.

„ ...navrhla mě... oblastní rada. “ (LL 02/2004)

„ ...někdo navrhl..., abych se v těch volbách účastnila... v té vyšší polovině, a samozřejmě jsem měla zájem být v té části, která může něco ovlivnit.... určitě, o to jsem stála. “ (LV 01/2004)

„ ...byla jsem oslovena lidrem..., zda bych nebyla na jejich kandidátce. “ (LL 02/2004)

¹⁹ Všechny následující citace prošly minimální redakcí. Snažíme se autenticky přinést části výroků, které zazněly přímo z úst žen, které mají zajímavé a důležité zkušenosti a názory. Citace jsou vytrhávány z celkového kontextu rozhovorů, nicméně s maximálním ohledem na téma, které bylo sledováno a úsilím o nepoškození, ale potvrzení jejich obsahu.

Být ženou může být v některých situacích sestavování kandidátek podle našich respondentek i výhodou:

„ ...tenkrát se dělala kandidátka a potřebovali ženy, takže oni mě tam v podstatě napsali, no takže to bylo jednoduchý... uvědomovali si moc dobře, že tam potřebují nějaký ženy, no tak jsem tam někde na tom volitelném místě byla. “ (LV 02/2004)

„ ...myslím si to, že jsem byla žena, tam sehrálo spíše pozitivní roli...“ (LL 02/2004)

„ ...ostatní strany si navrch stavěly samé muže... pro nás to byl takový jako triumf, že žena bude v čele, a když už se taková ženská našla, tak to bylo dobře. “ (LL 02/2004)

„ ...tady při té kampani, ...vždycky ten ženský element měl větší úspěch. ...myslím, že žena ve volební kampani vždycky projde dřív. “ (LL 01/2004)

Výhodou také může být méně exponované povolání:

„ ...před náma tam bylo těch pět, šest mužů, a potom v podstatě, když se říkalo, kdo může a kdo ne, tak většinou ti lékaři řekli, že mají zaměstnání, že tam nepůjdou. Takže nejde automaticky ten, kdo má na funkci nejvíce hlasů, takže... říkali, bylo by dobrý, kdyby tam někdo byl, tak jsem říkala dobře, tak to zkusím. “ (LV 02/2004)

Některé ženy v tomto směru konstatují i poměrně silné pozice a vidí jistou otevřenost politického systému ženám:

„...vlastně všechny ženy, co tam byly, tak se dostaly. Dokonce si myslím, že obě dvě jsme ještě postoupily nějaký to místečko nahoru. Když jsme byly nějaký pátý, šestý, tak jsme pak byly třetí, čtvrtý. Takže ty ženy dokonce asi byly žádaný. “ (LV 02/2004)

„A v té době, v roce '97, jako žena, jsem měla veliké nabídky. Já jsem v podstatě hned se stala členem oblastní rady... “ (LL 02/2004)

„ ...já jsem teda na čele vzhledem k funkci, jak to dělám a vzhledem k tomu, co jsem ve své funkci učinila, jak jsem známá, nakolik se mnou počítají, nakolik mě berou. Tak nějak automaticky, o to jsem nemusela nijak usilovat, protože ta strana, pokud chce uspět, tak logicky, v takovém tom prvním hnutí, dává na čelo člověka, který má asi největší renomé. “ (LL 02/2004)

„ ...za tím jaksi musím stát, že ženy mají jako přístup v rámci systému. “ (LV 01/2004)

Velice zajímavý postřeh přináší jedna z respondentek, která svoji možnost získat významnou mocenskou pozici, získat dobrou pozici na kandidátce interpretuje jako důsledek selhání mužů. Poukazuje na podcenění dané oblasti ze strany mužů.

„ ...to souviselo s postavením na té kandidátce, já jsem byla jedničkou za oblast, za jeden okres, ale proč vlastně jako žena jsem byla navržena jako jednička. Ono to možná souvisí s tím, že si nikdo neuvědomoval, že krajské volby opravdu budou o možnosti ohromného ovlivnění toho systému, takže muži trochu zaspali. Čili až teď si to uvědomili, a teď začal ohromný boj jako o to kdo, jak.“ (LV 01/2004)

Motivace proč kandidovat či nekandidovat mohou být u jednotlivých žen v různých obdobích odlišné podle momentální politické situace jak v dané politické straně, tak třeba v dané obci či kraji.

„ ...se teď necítím nejlíp, když mám jít do krajských voleb... ženy možná nejdou do těchhle jakoby prohraných bitev....Pro mě je to šílená ztráta času, energie, takzvaného falešného se produčiování, a proto se jakoby v určitým okamžiku stahuju. Zase pud sebezáchovy.“ (LL 02/2004)

„ ...už jsem takovou dobu v politice, půjdu jim aspoň pomoci, dělat křoví na tu kandidátku.“ (LL 01/2004)

Šance žen na prosazení se v politické sféře

Ženy intenzivně vnímají, že v konkurenci s muži to vůbec nemají lehké. V politice se nejraději opírají o svou odbornost, dovednosti. Konstatují, že vystupovat před muži a prosadit svůj názor mezi muži je stojí často velké úsilí.

„A musím říct, že nikdy nehrálo úlohu, jestli jsem žena nebo muž. Já nevím, tak to bylo nějak samozřejmé vzhledem k tomu, jakou jsem měla zkušenost, jakou jsem měla odbornost a jak jsem vlastně byla připravená. Já jsem se tomu nebránila, abych říkala, já nemůžu, já mám doma tři děti, to nejde, to jsem nikdy neříkala, nikdy jsem se vlastně těm věcem nebránila.“ (LL 02/2004)

„A protože reprezentuju tu (oblast) a jsem v tom docela dobrá, tak často si mě kolegové z ostatních krajů volí jako toho, který je zastupuje v dalších orgánech, kde je třeba kraj zastoupen jenom jedním.“ (LL 02/2004)

„ ...samozřejmě po listopadu '89 jsem měla velkou chuť nějakým způsobem se zapojit do politiky. Řešila jsem ty věci spíše ...osobním nasazením mé odbornosti...“ (LL 02/2004)

„ ...zvolená jsem byla, protože učitelé a ředitelé škol jsou vždycky veřejně známé osoby a mají velký dosah přes žáky, rodiče, kolegy a další veřejné instituce do okolí.“ (LL 02/2004)

„ ...aby žena byla přijatá se svým názorem, tak ten názor musí být alespoň o 125% lepší jak ten názor toho muže, aby oni ji přijali a aby se s tím svým názorem prosadila, a aby uspěla...“ (LL 01/2004)

„A teď je otázka, jestli ta žena prostě se na to vykašle a řekne: víte co, a už příště se na to ani nepodívám a nic nebudu připravovat nebo tak prostě, jakoby zahořkne tak nad tím prvním neúspěchem.“ (LL 01/2004)

„ ...za dobrou věc je dobré se pohádat, ať už to dopadne pro mě dobře nebo ne.“ (LL 01/2004)

„ ...pokud mluvíte před muži, tak tam si myslím, že je nutné ten slovník tak nějak vytríbit, abyste je nějak zaujala vůbec tím svým vystoupením, slovníkem, a nebo názorem.“ (LL 01/2004)

„ ...myslím, že je to náročnější vystoupení před mužským osazenstvem než před tím ženským.“ (LL 01/2004)

„Já si myslím, že spíš se musíme přizpůsobovat těm metodám těch mužů, protože tam jsou tvrdé lokte při tom vystoupení nebo při tom prosazování toho názoru a tam není možné v rukavičkách, a oni taky se s náma neperou, jo, že by se, že by se s náma nějak mazlili, ba naopak, perou,...“ (LL 01/2004)

„ ...svým způsobem i žena umí udělat nátlak.“ (LV 01/2004)

Muži situaci ženám moc neusnadňují. Naopak mohou ženám ztěžovat aktivní působení v politice navzdory tomu, že se již do mocenských pozic dostaly. Ženy prožívají prosazení se v mužském politickém světě jako specifický úkol.

„ ...tak to mi ukázalo, kam patřím teda, že se nemám cpát moc dopředu, a když tak si to musím těžce odpracovat, tak jsem pak začala tou cestou toho odpracování.“ (LL 02/2004)

„ ...nevýhodu v tom, že prostě při tom hlasování tam ten ženský element zapadá. A někdy ho muži jakoby neslyší. Ne že by neradi ho slyšeli, ale oni ho prostě nevnímají, oni ho ani necítí, že by tam ten ženský element měl vůbec padnout, že by měla zaznít nějaká námitka nebo nějaká reakce ženského charakteru.“ (LL 01/2004)

„ ...oni (muži) totiž, i když jednají sami, tak prostě i ten slovník mají trochu nevybíravější a pouhá účast jedné nebo dvou žen se prostě úplně mění, prostě když se některý zapomene, tak on se omluví... Ale oni si pořád jako myslím jedou tak trochu po své linii, po svém písčku, a mám dojem, že to bude ještě dlouho trvat než ta žena v tom jednání ... dostane prostor, nebo než si ho vydobude ... “ (LL 01/2004)

„ ...moje šance jsou minimální. Ale přesto musím říct, že ve mně není přesvědčení, že bych jako žena neměla v politice být. “ (LV 01/2004)

Moc

Velmi zajímavé jsou komentáře, které se tím či oním způsobem dotýkají politické moci. Ženy k ní přistupují s notnou dávkou respektu, zvláště, pokud jí samy disponují. Vnímají, že není snadné moc ani získat, ani si ji udržet. Nejvíce jsou však přesvědčeny, že ji užívají ku prospěchu oblasti, kterou mají na starost.

„ ...míra moci je o ohromné pokoře. Moc není něco, co vám za prvé někdo dá na furt, to bychom byli autokracie, ne demokracie, a moc nesmí být... To, že máte možnost ovlivnit, to je něco, co je, říkám, o pokoře, o odpovědnosti... “ (LV 01/2004)

„ ...nebo ho (politického partnera) musím přesvědčit vahou své osobnosti, a to je pěkně těžký...a to vůbec není ...ženská práce. To je teda mužská práce. Vůbec se mi teda do ní nechce, protože tak jak беру tu politiku jako děláni věcí veřejných, tak já těm lidem nemám co slíbit...., nemůžu slíbit prebendy, nemůžu jim slíbit zajímavá výběrová řízení nebo já nevím, nedělala jsem to doposud, natož abych to dělala teď. “ (LL 02/2004)

„ ...mezi ženami je, troufám si říci, hodně političek, které jakoby skutečně se o ty věci zajímají a mají na to a nechtějí ztrácet čas, ale muži, možná je to tím, že je větší procento takových, který pouze zaujímají nějaký post a využívají toho postu. A to nás ženy mnohdy odrazuje. “ (LL 02/2004)

„Tazatelka: ...muži o tyto pozice bojují, protože ta moc je tam podstatná. Do jaké míry pracujete tady s tím aspektem? Respondentka: To je ten rozdíl, že já si myslím, že takhle to ty ženský vůbec nevnímají, teda já vůbec ne. “ (LV 02/2004)

„ ...já osobně jsem třeba podcenila to, že musíte mít kolem sebe ten politický tým...je nutné si ho pěstovat. “ (LV 01/2004)

„ ...ten systém té zastupitelské demokracie je o tom, že když to má cenu, tak musíte mít nějakou pozici, kde věci opravdu můžete ovlivňovat. Proto já jsem, když už jsem do toho vstoupila, tak jsem se snažila se dostat do těch vrcholových pozic. (LL 02/2004)

Respondentky zdůrazňují, že na ženy často tzv. „něco zbude“, některý slabší resort, nižší pozice. V boji o silné pozice se cítí znevýhodněny.

„ ... já si nedokážu představit, že by chlapi pustili finance.“ (LV 02/2004)

„Ve vládě to vidíte, tam je vlastně jedna žena, byly tam dvě, jen tak jí dají zdravotnictví, proč ne, jsou tam špatně placené sestry, školství, proč ne, špatně placení kantoři nebo kantorky, že jo.“ (LV 02/2004)

„ ...muži, nevím, jestli rádi pouštějí tyto funkce jaksi silně exponované a rozhodující a řídící, ženám? Místostarostek je hodně, ale starostek je hrozně málo.“ (LV 01/2004)

„ ...pokud se podíváte u starostek obcí a měst do určitého počtu obyvatel, těch máme dostatek, těch je velké množství, ale od určitého počtu obyvatel jsou tam jenom muži.“ (LV 01/2004)

„ ...já si myslím, že muži tady v tom jaksi mají takový ten přístup, že oni (muži) mají větší práva na ty, řeknu silnější pozice. To se projevuje, samozřejmě hodně mužů má problém, když je řídí žena. Taky podívejme se kolem sebe, kolik máme špičkových manažerek, i když těch si myslím, že pár je, ale zase tak velké množství to není. ...prostě v té společnosti je to běžné. Třeba v té politice se to projevuje více než v tom podnikání, v podnikání pokud je člověk dobrý, tak má úspěch, v té politice je to složitější.“ (LV 01/2004)

Muži kontra ženy

Jsou muži v politice jiní než ženy v politice? Do jaké míry ženy v politice reflektují odlišné pozice mužů od těch svých? Každá z dotazovaných žen připustila ve větší či menší míře, že postupy mužů, jejich šance v rámci politického prostředí i chování a vystupování se podstatně liší.

„ ...myšlení ženy a vlastně její postavení může být v chápání některých problémových otázek odlišné od chápání muže.“ (LV 01/2004)

„Tazatelka: Máte pocit, že vy jste tím pádem přejala některé mužské vzorce chování, abyste v tom mužském prostředí vydržela? Respondentka: Přesně tak, musím.“ (LV 02/2004)

„ ...já jsem spíš jenom váhala v tom mužském světě, jestli to zvládnou nebo ne, protože je pravda, že tady nebyla žádná náměstkyně, jestli se do toho boje s nima trochu pustím nebo ne.“ (LV 02/2004)

„Myslím si, že ze začátku nás moc neberou jako partnery,...takže mají takový tendence chovat se k vám zdvořile.“ (LV 02/2004)

„ ...jim (mužům) to hodně dlouho trvá než si zvyknou na to, že tam taky můžu sedět do deseti, že si počkám, až se řekne ten názor, že se budu hádat, že ho mám, ten názor.“ (LV 02/2004)

„ ...na začátku té politiky to bylo jednoznačné, oni (muži) nebyli na (přítomnost žen v politice) zvyklí, ve městě to nebylo, ve vládě to není, takže bylo to překvapení.“ (LV 02/2004)

„Musím ale říci, mužové v politice neradi přiznávají porážku.“ (LL 02/2004)

„My (ženy) jsme takový jako přízemnější v tom, my potřebujeme tu reálnou politiku, aby nás to více uspokojovalo, kdežto takové to jakoby handlování a dohadování a takový ty prostě diskuse o těch mocenských pozicích...to nás otravuje.“ (LL 02/2004)

„Tazatelka: Myslíte si, že ...muži mají ve výsledku v politice výhodnější pozice...? Respondentka: No asi jo, je jich víc, je to mužskej svět, že jo.“ (LV 02/2004)

„Mají určitou schopnost možná se i jaksi domluvit proti ženám. Nevím jestli je to správně řečeno, někdy mám i takový pocit. Nerada bych byla vztahovačná.“ (LV 01/2004)

„ ... ženy jsou důslednější... (muži) mají nadhled, ... když se to vhodně zkombinuje, právě kdyby jich (žen) tam bylo malinko víc, tak si myslím, že ta kombinace, to je prostě jako v rodině, je tam táta, je tam máma, každý má svoji roli, a když se to zkombinuje, ... je to správně.“ (LV 02/2004)

Ženy vnímají, že komunikace s jejich mužskými protějšky má svá specifika. Jsou si zároveň vědomy existence specifických strategií, které lze využít. Některé je odmítají, jiné konstatují, že je to běžná součást jejich práce.

„Já s muži strašně ráda spolupracuji, někdy, víte, to asi záleží na té ženě samotné, nikdy je neponižuji, nikdy proti nim neútočím, využívám ženských zbraní.“ (LL 02/2004)

„Když chcete něčeho docílit jako žena, tak nemůžete svého soupeře urazit takzvaně, prostě říct nebo naznačit, že je blbej. To se nedá. Já jsem od malinka kamarádila s chlapci a vždycky udělali všecko, co jsem chtěla. Takže to je naprosto přirozená zbraň, a moje kolegyně, jedna více úspěšně, jedna trošku méně úspěšně, protože je mladší, to využívají taktéž.“ (LL 02/2004)

„Prostě jim to nakukat do hlavy, říct takhle by se na to mohlo jít, protože, a tam bylo něco podobného, a takhle to udělat, a když oni to pak jako zdůvodní, tak mně to nevadí.“ (LL 02/2004)

„Musíte přistoupit na některé věci, ne všechny, protože to už byste pak ze sebe mohla udělat chlapa, ale některý věci. Musíte přistoupit na tu jejich hru... (LV 02/2004)

„Pokud jsou podloženy dostatkem informací a argumentů jako takových všeobecně přijatelných, tak ta žena má obrovský možnosti.“ (LL 02/2004)

Jiná žena naopak říká:

„Já teda nemám ve zvyku vytahovat ty ženský zbraně...“ (LV 02/2004)

Jedna z respondentek explicitně popsala obtíže, které nastaly v situaci, kdy se v rámci politické strany chtěla realizovat platforma žen:

„ ...jim to v podstatě vyhovovalo, že doposud nic takového nebylo. Takže ... ona se sem tam objevila nějaká vlaštovka, že ženy mají nějaké choutky nebo chtěly by něco dělat, nebo zase něco vyvést, jo, když to řeknu škaredě, ale ono to bylo tak přehlíženo...“ (LL 01/2004)

„ ...(jestli) mezi muži taková formace žen nebo sdružení žen bude bráno v potaz, už i to bude úspěch, si myslím.“ (LL 01/2004)

Ženy poukazují na to, že kuloární politická jednání se často vedou mimo k tomu určené prostory. Jsou tak někdy pro ženy hůře dostupná.

„ ...spoustu věcí... se dohodnou... mimo ty radnice, mimo oficiální jednání, na pivo, na fotbale, to jsou všechno mužský světy... tam se spousty věcí dohodnou, a když tam nejste, a pak to platí...“ (LV 02/2004)

Vnímání práce v politice

V jednotlivých rozhovorech vystupuje vždy intenzivně obsahová stránka práce respondentek. Popisují jak zkušenosti z hlediska politické a stranické práce, tak často zánícení pro obsahovou stránku jejich vykonávané pozice.

„To je tak neskutečná práce, to si vůbec nikdo nedokáže představit, co to znamená ten stranický život, že vlastně musíte ty lidi kolem sebe na té stranické úrovni jakoby

přesvědčit, vyslechnout, přijme se nějaké usnesení, to usnesení někde obhájit, ale nikdy ho neobhájíte celé.“ (LL 02/2004)

„ ...já si myslím, že jak v politice, tak v podnikání, nebo i v jiných sférách, tam vždycky musíte, já nevím, fungovat manažersky a je to určité i na úrovni samosprávy v jakémisi politickém postavení.“ (LV 01/2004)

„ ...ta stranická práce je naprosto nutná, pokud chcete být v politice, proto já neuznávám, že někdo je za takzvané za nezávislé...“ (LL 02/2004)

„Mně bylo vyčítáno, nebo je mi vyčítáno, že se věnuji hodně práci a nedělám politiku. Ale já si přesto myslím, že politik by měl přesvědčit svojí prací. Na tom stojím a trvám...“ (LV 01/2004)

„ ...stranická práce je strašně časově náročná a naprosto nezbytná a nejde to bez ní. To jako, to neříkám s výčitkou, to prostě tak je.“ (LL 02/2004)

„ ...práce v radě města mě velmi zaujala, a myslím si, že ovlivnila veškerý můj další politický postup, protože jsem nabyla dojmu... že pokud se člověk o věci veřejné stará a pokud je skutečně prostuduje a sežene informace, tak může věci ovlivňovat... nejsem člověk, který někde sedí v koutku a věci kritizuje, ale rád je ovlivňuje, tak politika se pro mě skutečně stala děláním věcí veřejných, to si držím doposud.“ (LL 02/2004)

Z hlediska možného budování politické kariéry se ženy zdráhají používat pojmu „kariéra“. Většinou především vysvětlují důvody, proč do politiky vstoupily, jako snahu pomoci věcem veřejným.

„Všecko jsme to brali jako službu, jako veřejnou službu lidem, pro tu komunitu, protože opravdu jsme to vybírali ze svého volna, ze svého volného času, který jsme bohužel někdy na úkor rodiny obětovali všem ostatním občanům...“ (LL 01/2004)

„ ...šla jsem tam z toho titulu, že chci pomoci svým postojem nebo svou prací těm kandidátům, kteří jsou navrchu...“ (LL 01/2004)

„ ...já nevím, jestli se tomu dá říkat kariéra. Kariéru už tak honem nedostihnu, možná máme ta naše generace, nebo můj ročník, smůlu v tom, že před náma byla dlouhá léta prostě jiné garnitury...“ (LL 01/2004)

„ ...fandím tomu, myslím, že i když nepůjdu do kariéry ani náhodou jako takové, že by politické, tak přesto jsem se snažila...“ (LL 01/2004)

„ ...tohle, když lidem říkám, tak to nechápou, myslí si: Ta ženská je prostě ambiciózní, jde po kariéře a vůbec jako nechápou, že to jako může být povaha člověka, že nesnesu,

když je něco vedle, a já bych to mohla ovlivnit, a já klidně teda ty dveře zavřu a řeknu si, dělejte to sami. Jo tak to nedokážu, to mě furt žene do tý politiky.“ (LL 02/2004)

Jedna z respondentek až komicky popisuje, jak je také vnímána potřebnost žen v politice:

„ ...účast těch žen je tam (na politických setkáních) jakousi povinností a nutností jenom z toho důvodu, že oni... připraví pěkné prostředí, pohoštění, no, a viděl jste někdy muže, aby připravovali chlebičky nebo vařili kávu nebo pekli koláče, no já ne... “ (LL 01/2004)

Rodina a politika

Jedním z důležitých témat, na které jsme se žen-političek ptali, byla rodina. Každá žena, která se chce věnovat více své práci, musí řešit otázku, do jaké míry zvládne práci a rodinu, jak její pracovní nasazení přijme její partner, děti. Všechny dotazované ženy jsou manželky, matky a jsou si intenzivně vědomy určité míry konfrontace rodiny, svých povinností vůči rodině a své práce v politice. Rozhodování, zda v některý moment nedat přednost rodině, zde hraje podstatnou roli.

Jedna z respondentek tuto situaci velice pěkně vystihuje:

„ ...určitě je pro každou ženu, pokud je vdaná... strašně důležitá podpora rodiny. Myslím si, že tradiční česká společnost, mnoho desítek ba staletí dozadu, není zvyklá, že žena se angažuje, že to není samozřejmé, že muž podporuje svoji ženu političku, a myslím si, že to stojí na začátku, než vůbec se ta žena rozhodne se v něčem angažovat.“ (LL 02/2004)

Všechny ženy, se kterými jsme hovořili a které měly možnost se rozhodnout, zda jejich práce – práce v politice – bude hrát v jejich životě důležitou roli, v první řadě hovoří o tolerantním partnerovi. Zároveň zdůrazňují, že jsou si vědomy jisté výjimečnosti osobnosti svého partnera. Dokladují to následující věty:

„ ...muž mě bezvýhradně podporuje a prakticky bez jeho pomoci by to v žádném případě nešlo.“ (LL 02/2004)

„ ...já mám velmi tolerantního muže, to je asi výhoda,... “(LV 02/2004)

„ ...A to já mám štěstí, že můj muž je tolerantní a nemá problém, jako asi čistě teoreticky by udělal, luxovat to asi taky by dělal s velkou nechutí, ale třeba nemá problém uvařit, nemá problém vyžehlit si košili.... “(LV 02/2004)

„ ...Já mám to štěstí, že můj muž je tolerantní. “ (LV 02/2004)

„Já si myslím, že to úplně běžný není, já to беру jako samozřejmost...je to vztah nesmírně tolerantní, nikdy jsem za tu dobu působení v politice neslyšela 'nechej toho, radši buď doma', nikdy mi nic podobného neřekl, naopak jako vždycky, když je nějaký problém, tak má slova povzbuzení. “ (LV 01/2004)

„ ...otázka podpory v tom vztahu musí být... “ (LV 01/2004)

Ženy naléhavě pocítují především problém péče o děti. Část z nich konstatuje, že děti prostě musela trochu „ošidit“, jiné měly štěstí, že děti již byly ve vyšším věku.

“ ...(syn) byl čtyři roky na internátě, takže v podstatě já jsem měla větší vůli tady k té politické práci. “ (LL 01/2004)

„ ...dcery byly na vysoký škole, čili už jsem si zase to mohla dovolit z hlediska rodiny. “ LL 02/2004

„ ...nejmladší dceři bylo 11 nebo 10 let, takže už to bylo o něčem jiném... “ LL 02/2004

„ ...problém u těch žen, které by chtěly vstoupit do politiky, je, že si musí jakoby vybrat mezi rodinou, u těch mladých žen, nebo kariérou...já asi bych udělala totéž, kdybych měla 3 malé děti, tak bych nemohla v žádném případě dělat to, co dělám. “ LL 02/2004

„ ...potom je to i to časové zázemí, které dává rodina. Věřím, že ty ženy, které mají větší rodiny, dvě, tři, čtyři, pět dětí mají opravdu hodně práce doma, a na ně možná patřilo ... 'jo, máš málo práce doma, jdeš ještě na nějakou schůzi, jo?' . “ (LL 01/2004)

Zároveň dotazované ženy upozorňují na situace, kdy by musely nebo musí řešit jistou konfrontaci mezi svým pracovním a rodinným prostředím.

„ ...když se vracím třeba tři dny po sobě někdy mezi devátou a desátou večer, že by mi muž říkal a co jsi dneska kde dělala a proč se takhle vracíš domů. To jako by byla poslední kapka, zřejmě bych pak musela dát přednost rodině, protože přece se kvůli politice nerozvedete. “(LL 02/2004)

„A manželovi to, no v uvozovkách, někdy vadí, někdy ne, když je těch schůzí moc, tak už taky brblá, no a tak i nějak za tu dobu těch 15 let, co jsem aktivně činná politicky, tak že už si zvykl, že už někdy brblá míň, někdy ne, někdy má taky radost z toho, co se nám podařilo...“ (LL 01/2004)

„Ale z počátku než... se to všechno ohmatá, tak toho času potřebujete dvakrát víc a to se mu (manželovi) někdy nelíbilo, protože bylo období, kdy jste pořád pryč. Jako časově říkal hele nech tady fotku, abysme věděli jak vypadáš, tak ale bylo to takový jenom ty poznámky, že by člověk si měl zvažovat, co ještě jo a co už ne, že nemusí být všude.“ (LV 02/2004)

„...a jak říkám, ať se to manželovi a synovi líbí nebo ne, já se nachystám a musím prostě odjet, i kdyby nedej bože co bylo, protože oni tam na vás čekají,...“ (LL 01/2004)

„...pokud v té domácnosti cokoli nefunguje, cokoli se stane, pokud v té domácnosti budou děti a něco se stane, dítě přinese poznámku, tak se neřekne 'selhal pan Novák', ale 'selhala paní Nováková', protože dělá politiku, jo, kdyby se nevěnovala politice a radši seděla doma, tak by se to...nestalo.“ (LV 01/2004)

Jedna z respondentek velice dobře upozorňuje na obtížnost rozhodování o politické práci oproti rozhodování o běžné pracovní kariéře. Většinou nelze nastoupit rovnou do vrcholné politické kariéry a dělat ji jako profesi. Je třeba se nejprve kromě běžné profese ještě věnovat politické sféře, což znamená investici dalšího množství času, než se v politice vyprofiluje a získá možnost v politice i pracovat. Zde je rozdíl času, který mají k dispozici muži a ženy, velmi markantní.

„...žena, pokud má děti, tak opět zvažuje. Něco jinýho je povolání a kariéra, protože většinou se nestane ta žena profesionální političkou hned na začátku, musí začít s nějakou svojí profesionální kariérou, která je už svým způsobem zatěžující jako pro ženu, matku, a jestli si k tomu přidáte ještě politiku, tak vlastně vám vůbec na nic nezbyvá čas. A to si myslím, že je taky vážný důvod, proč teda ženy nejdou do politiky, pokud mají malé děti.“ LL 02/2004

Dále k tomu dodává:

„...jsem se mohla stát místopředsedkyní strany. Nemohla jsem, protože časově si to nemůžu vůbec v žádném případě dovolit. Byla bych jezdila na prázdniny do Prahy, na

večer, i kdybych pracovala v Praze a vracela se třeba domů, ... tak bych nemohla tuhle funkci vykonávat z časových důvodů. Takže jsou tam určitá omezení a možná je to proto, že jsem žena. Kdybych si představila, že by to bylo opačně, já bych mému muži určitě v té funkci nebránila a určitě bych mu tu večeři doma nachystala a jako to by mi nedělalo žádné problémy, ale nemůžu ho tak zneužívat, aby ještě teda trpěl tím, že se budu vracet dvakrát týdně někdy o půlnoci.“ LL 02/2004

Ženy v této oblasti silně vnímají nerovnost a sociální tlak. Jednoduše řečeno, mužům jejich případnou angažovanost většinou nikdo nevyčítá a nehrozí jim potencionální selhání rodiny. U žen je to naopak. Jakkoli partner a rodinné prostředí je jim nakloněno, celospolečensky vnímají nesoulad v této situaci.

„ ...když děláte nějakou funkci ... každý řekne, že děláte kariéru, ale kdo bude vychovávat to dítě, komu ho svěříte do výchovy! Ale když to dělá muž, tak se na to nikdo neptá. Když dělá (svoji práci) ředitel ptá se někdo a kdo bude vychovávat to dítě?“ (LV 02/2004)

„ ...je pořád problém této společnosti a že vlastně odpovědnost za tu rodinu a za toho 'Pepíčka' nese 'paní Nováková', to je evidentní a jde jenom o to, aby se to vlastně dokázalo i v té rodině normálně skloubit, kdo, kdy, jak, za jakých podmínek, protože to není věc jenom 'paní Novákový'.“ (LV 01/2004)

„Prostě neměla by (žena) tady na tu politickou práci, nebo angažovanost čas. Musela by to opravdu ubírat na úkor té rodiny a tam by to bylo citelnější, než kdyby do té funkce pustila muže a ona si byla doma s dětma a obstarávala rodinu.“ (LL 01/2004)

S tím se pojí i pocit, že někde rodina jistě práci ženy utrpěla:

„ ...takže v podstatě těch 15 let jsem možná tu rodinu tak možná trošku ošidila, ošidila o nějaký ten čas, který jsem zase věnovala těm dále, jak říkám, ale opravdu tu politiku jsem brala jako službu bližnímu svému a prostě šla do toho na plno.“ (LL 01/2004)

Nízké počty žen v politice

Dotazované ženy se několikrát samy pozastavují nad nízkými počty žen v politické sféře a uvádějí konkrétní případy ze své zkušenosti, kde se žen nedostává. Někdy zmiňují i celorepublikovou situaci, situaci ve vládě, kde je málo žen.

„ ...byla jsem... nominována do komise pro školství, tak tam bylo... možná pět žen ze třiceti, zhruba, ony se ty počty měnily, a teď jsme tam už jenom tři ženy a z toho často jsem tam úplně sama, protože ty zbylé dvě ženy ani nepřijely.“ (LL 02/2004)

“ ...v té patnáctce zastupitelů jsme byly dvě ženy, opravdu slovy dvě... ” (LL 01/2004)

“ ...i v té... vrcholné okresní organizaci... která byla jednadvacetičlenná, dneska má 19 členů jenom, jsme tři ženy, také nic moc ” (LL 01/2004)

“ ...i tady v té hierarchii, nejenom v obci, ale i na tom okrese, to prostě zase se člověk může ptát, proč jenom tak málo žen je zastoupeno? ” (LL 01/2004)

“ ...ale i z těch nových si myslím, že je většina mužů. Že ty ženy to nijak neláká, ani do té členské základny... ” (LL 01/2004)

„Tak v té dvacítce jsou čtyři ženy. Tak to už si myslím, že už je docela dobré, ale mohlo by to být lepší, mohlo, ale mohlo by to být lepší jedině v tom případě pokud to zastoupení vůbec žen, kandidátek, by bylo vyšší.“ (LL 01/2004)

Ženy si zároveň zčásti odpovídají na otázku, proč tomu tak je. Jedním z hlavních důvodů, proč se samy ženy nehrnou do politiky, může být rodina, což jsme již zmínili výše.

„ ...že jednak možná se jim ani nechce vstupovat do toho mužského světa, protože si říkají já ještě musím mít dítě. “ (LV 02/2004)

„ ...těch předsedkyň je opravdu jak na prstech jedné ruky... je to asi pozůstatek z té minulosti, kdy asi ty ženy nedávaly, nebo nedostávaly tu příležitost. Nebo nechtěly na sebe vzít tu zátěž právě proto, že měly hodně práce v té rodině. A toto je možná taková souvislost, přímá úměra tady tomu, že ta žena se nehrnula do nějaké aktivity, když měla doma strašně moc práce.“ (LL 01/2004)

Objevují se ale i jiné možné dohady o důvodech:

„A teď se ptám. Z čeho to (nízké počty žen) pramenilo? Určitě z toho, že dřív prostě tam ty ženy moc přístupu neměly.“ (LL 01/2004)

„ ...ty ženy buď neměly zájem nebo nedostaly příležitost právě od těch mužů, kteří to brali jako samozřejmost, a pokud se žena zajímala o politiku, tak byla uváděna trošku do mezí: ‘no, vidím, že nemáš co dělat, že chodíš na schůze’, no, takže to se mně teda hrozně nelíbilo.“ (LL 01/2004)

„ ...nešly do toho, nešly s kůží na trh. A ono je to opravdu kus odvahy, protože v těch 58 místech, kde je většina mužů, a teď se prosadit coby žena to není žádná sranda,

protože oni jsou ti chlapi tak jako prostě konzervativně zaměřeni do sebe a někdy, mám dojem, že to trošku nevybíravě, ale oni tam prostě ty ženy nechtějí. Prostě nám do toho nebudete mluvit. Je to tady chlapecký a šmytec.“ (LL 01/2004)

„ ...o výraznějším zastoupení žen v politice a významnějším postavení žen v politice, protože pokud tam ty ženy nebudou jakoby v uvozovkách nominovány nebo vpuštěny do toho politického teritoria, tak prostě nemají šanci uspět.“ (LL 01/2004)

Některé ženy mohou být od politiky odrazeny negativními zkušenostmi:

„Takže ty ženy jako z nějakého pudu sebezáchovy se od toho začínají vzdalovat, protože ta jednání jsou někdy docela žalostná a zoufalá.“ (LL 02/2004)

Jinde se hledají dílčí praktické důvody:

„Možná je to tím dojížděním...“

Jedna z žen v rozhovoru velice zajímavě převrací početní převahu v představě, že by žen bylo např. v parlamentu více než mužů. Sama konstatuje, že si to ani neumí představit. Tento kontrast a samotný podiv respondentky nad tím, že by to snad přece ani nešlo, je signifikantní.

“ ...je teda šokující představa, když si to vezmu, řekněme, že je 200 poslanců, a z toho řekněme, že je tam 30 žen asi, tak si dokážete představit, že bysme měli premiérku, že by v parlamentě sedělo 30 chlapů, zbytek by tam byl 160 ženskéch... Nevím, ani já si to nedokážu představit.” (LV 02/2004)

“ ...mě by zajímalo jak by se ty ženy najednou chovaly. Jestli by změnily najednou to chování na to mužský nebo jestli by si zachovaly ten postoj. Jako teď, když jsou v menšině tak se chovají..., bych řekla, žensky.” (LV 02/2004)

Zkušenost s diskriminací

Negativní zážitky s tím, že by muži poukazovali na ženství svých kolegyň, někdy soupeřů, mají respondenty řídce, ale přesto zde jsou:

„Například na předvolebním mítinku, kde mě, dneska stávající poslanec, velmi hrubě napadl ať se radši starám o rodinu a nepletu se do politiky...to napadení bylo velmi hrubé, a musím říct, že tehdy jsem byla velmi překvapená.“ (LV 01/2004)

„ ...jednání zastupitelstva, to znamená toho velkého fóra 45 lidí, jsem se nesetkala s tím, že by někdo při veřejném vystoupení upozornil na to, že žena nese nějaký názor. To si myslím, že se nestalo, a jaksi politická rétorika už je na tolik vyspělá, že to taky nikdo neučiní. Přesto si myslím, že v kuloárních vyjednáváních a při vyjednáváních rady se to může projevovat. “ (LV 01/2004)

„ ...v jiných krajích to tak nefunguje. Nechci říkat automaticky, že je to tím, že jsou tam samí muži, jenom když třeba máme jednání regionální rady regionů soudržnosti, tak za... stranu by tam mohli nominovat nějakou ženu, protože to jsou zastupitelé, tak je tam prostě deset mužů. To je pro mě nepochopitelné. Žena je tam pouze ve funkci zapisovatelky, prostě té nejnižší referentky. “ (LL 02/2004)

„ ...když jednáte s Japonci, to bylo neuvěřitelný (pobaveně), tam jsem deset minut stála, oni se bavili, protože čekali, kdo přijde a já už jsem tam byla, mysleli si, že přišla asistentka, a když jsem zasedla, tak opravdu asi, pak to trvalo dvě minuty, vůbec nemluvili, protože to nebyli schopní strávit. “ (LV 02/2004)

Respondentky především zmiňují problém celospolečenské diskriminace žen a obtížnost změny, což se promítá i v politice.

„ ...je to o osvětě, o těchto věcech, čili jestli se to nechá změnit rychle, o tom nejsem přesvědčená. “ (LV 01/2004)

„Já si myslím, že u nás je to pořád ještě problém mužů, že prostě to je ten jejich svět. Když Marvanová vedla tu parlamentní stranu, co jenom proběhlo v těch novinách, jak oni se vyjadřovali, vemte si Buzková, když... si něco udělala se svým tělem, co si ty novináři dovolej? Viděla jste někdy, že by si prostě novinář dovolil vyfotit nahatého politika? A že my (ženy) bysme to hodnotily tak, jak to hodnotili (novináři)? I když to byl bulvár, že jo. Takže ono to není, není to jenom v tom politickém světě, to je to o čem jsem mluvila, že to je celková situace v tom státě... “ (LV 02/2004)

„Co by se mělo změnit? Určitě je to vnímání společnosti, že ženy do politiky patří, ale to je o určité osvětě, to je možná asi o uvědomění toho, že ty ženy do politiky patří. “ (LV 01/2004)

„pro kvóty nejsem, ... protože v naší situaci by to vůbec nic nevyřešilo. To si ty ženy musí jako jít samy, ale za současný situace obyčejnej občan... nevidí moc jako smysl. Je to obrázek, který dělají bohužel média. (LL 02/2004)

„ ...já si myslím, že to je trošku celosvětový problém, že pozice žen v politice, ... tolik žen tam není, těch špičkových pozic, dneska ty vlády už jsou víc namíchaný, ta česká vláda moc namíchaná není, ale já si myslím, že to trošku určuje i stupeň vyspělosti společnosti. “ (LV 01/2004)

Jedna z respondentek ukazuje důležitost a smysluplnost práce se ženami jako ohroženou skupinou. V kontextu již rozebraného tématu moci, na které se ženy stále podílejí podstatně méně než muži, je pojem „ohrožená skupina“ opodstatněný.

„ ...jsem si někde v roce '97 uvědomila, že bude třeba pracovat se ženami jako se skupinou, která je více ohrožená v té práci než muži, že to byl první projekt, který jsme dali na papír, byl realizován a já jsem ty ženy pozorovala, jak se měnily. A to pro mě byla neuvěřitelná škola, když jsem zjistila, že ta žena, když s ní pracujete... po šesti, sedmi měsících, jak se začne měnit a i v padesáti letech rozkvete. “ (LV 01/2004)

Respondentky upozorňují i na existující celospolečenskou finanční diskriminaci žen, jakkoli v politice se podle nich až tak nevyskytuje:

„ ...mně právě v tom světě evropském... vadí, ... že ty ženský na stejný funkci třeba berou míň peněz než ten protějšek. Přitom pracují stejně nebo možná lépe, přitom ještě žena je těhotná, vaří, uklízí atd., tak bych řekla, že ta žena docela je i výkonnější. ...Třeba zase v té politice jsou tabulky a my máme všichni stejně, tam je to stejný. “ (LV 02/2004)

Jedna respondentka pak poukazuje na skutečnost, že tak, jak muži mohou ženy odsunout na druhou kolej kuloárovým vyjednáváním v typicky mužských prostředích (např. sportovním utkání či v restauraci „u piva“), těžko tak mohou učinit ženy.

„ ...existuje nějaká úplně ženská činnost, ženský sport, ... kam by ten chlap těžko přišel? Dovedete si to představit, že by bylo háčkování, my bysme se tam na něčem dohodly, a pak že ten chlap by se tam snažil dojít. No to přece není, žijeme opravdu, mě to připadá nespravedlivý. “ (LV 02/2004)

Feminismus

Samotný pojem feminismus působí mezi političkami stejně jako v očích veřejnosti, tedy je negativně zabarven. Obava ze spojení se slovem feminismus je patrná i u žen, které

zastávají poměrně klasické feministické postoje, ale odmítají je takto zařazovat či označovat.

„Já vůbec nemám nic proti tomu, abych hájila práva žen...“ (LV 01/2004)

„Tazatelka: Dalo by se o vás tedy říct, že jste feministka? Respondentka: Ne, ne, ne.“ (LV 01/2004)

„Ale já zase nejsem, nechci, aby to, to bude příliš feministický...“ (LV 02/2004)

„...to je někdy vystupováním některých feministek, možná, že to je určitý klišé, který se tam dostává, je to nějaký nepochopení, je to možná i obrana mužů, to já si nemyslím, že jsou feministky, které si zasluhují odsouzení, naopak já si myslím, že jaksi vnášejí některé argumenty, ale přesto si nemyslím, že mám prvky feministky.“ (LV 01/2004)

Ženy působící v politice, které jsou ochotny otevřeně hovořit o tématu vztahu a pozic mužů a žen v politice, jsou nepochybně zdrojem obrovského množství zkušeností a znalostí, které mohou být při prosazování lepších pozic žen v politice nadmíru užitečné. Ženy se zkušeností v regionální politice disponují specifickým nadhledem nad stranické nesváry a schopností reflektovat bezprostřední dění kolem sebe v úzké návaznosti na každodenní život. Tyto ženy často nemají výhody vysoce exponovaných a někdy možná hýčkaných političek reflektovaných médií. Musí procházet obtížemi sebeprosazení se v politice někdy tzv. „od píky“. Jejich reflexe rozdílů mezi muži a ženami a obtížemi, které musí žena překonat, je i z tohoto důvodu velmi cenná.

3.2. Politika očima poslankyň Parlamentu České republiky

V rámci projektu bylo provedeno 15 rozhovorů s poslankyněmi PSP ČR. Bylo použito výzkumné metody polostandardizovaného rozhovoru na základě dotazníku, kde přibližně půlku rozhovoru bylo možné zaznamenat do předkódovaných variant odpovědí, zbytek rozhovoru probíhal metodou řízeného rozhovoru a celý rozhovor byl pro možnost další analýzy zaznamenáván na audio záznam. Rozhovory proběhly s 15 poslankyněmi, zúčastnilo se jich tedy 50 % všech žen zvolených do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky v roce 2002.

Třetina respondentek pocházela z parlamentních klubů pravicových politických stran, dvě třetiny z levicových. Zastoupeny byly celkem 4 poslanecké kluby.

Volby, volební kampaň

Naprostá většina dotázaných zastupitelek na nejvyšší úrovni kandidovala do Poslanecké sněmovny, protože měla podporu určitých skupin – nejčastěji místní stranické organizace, voličů. Některé poslankyně uvedly, že je k rozhodnutí kandidovat vedla také podpora jiných organizací. Většinou se také tyto subjekty angažovaly v předvolební kampani a „svým“ kandidátkám pomáhaly.

Poprvé byly respondentky šetření zvoleny do Poslanecké sněmovny v převážné většině až ve druhé polovině devadesátých let – jedna respondentka byla poprvé do PSP ČR zvolena ve volbách 1992, další dvě v následujících volbách v roce 1996. Půlka respondentek vykonává svůj poslanecký mandát první funkční období.

Jedna respondentka v této souvislosti uvedla, že byla při posledních volbách do Poslanecké sněmovny na kandidátce na nevolitelném místě, ač byla lídr své okresní organizace (pátá, přesto jako první žena na této kandidátce), díky podpoře svého okolí a sestavení fungujícího výkonného volebního týmu se jí podařilo kvůli preferenčním hlasům poslanecký mandát získat.

„mě dali na páté, absolutně nevolitelné místo, a já jsem v této kampani zvítězila přes preferenční hlasy... všichni mí přátelé, kamarádi, celá moje oblast mě vyzvala, abych dělala osobní kampaň, protože s mým umístěním na kandidátce nebyli spokojeni... když jsem zjistila, že mám podporu obrovské spousty dalších lidí i podnikatelů a lidí, kteří mají významné pozice... rozhodla jsem se do toho jít a vyhrála jsem docela značně... už bych zřejmě do toho nešla, to se dvakrát dělat nedá, bylo to těžké, fyzicky náročné, finančně náročné...“ (AS 01/2004)

Aspekty politické kariéry

Poslankyně odpovídaly na otázku, jak jim dle jejich názoru pomohly v jejich politické kariéře jednotlivé strategie a okolnosti, které jsme jim předložili ke zhodnocení.

Jako klíčové se ukázaly být znalosti a zkušenosti z oboru, který respondentky vystudovaly či ve kterém pracovaly. Průměrná odpověď se na škále 1 – „vůbec ne“ až 5 – „velmi“ pohybovala na hodnotě 4,50. Jako druhý významný aspekt se ukázala být schopnost dobře vycházet s lidmi (průměrná hodnota 4,36).

Všechny ostatní předložené aspekty se průměrně umístily pod hodnotou 4,00. Mezi 3 – 4 (tedy jako více než průměrně důležité) se umístila schopnost veřejně vystupovat (průměr 3,86), doba působení v politice (průměr 3,79) a politické úspěchy (průměr 3,36).

S výjimkou jediného dalšího aspekty se ostatní zbylé umístily v hodnocení mezi body 2 a 3 (můžeme je označit jako spíše méně důležité). Byly to: politické kontakty (2,93), kontakty s klíčovými osobnostmi veřejného života (2,64), loajalita k vedoucím osobnostem strany a ochota se stěhovat (obě po 2,57) a podpora ochránce a rádce (2,29).

„... mně pomohlo i to, já jsem dlouho učila na střední škole a ty kontakty s veřejností... a mně pomohlo, že mě lidi vnímali ne jenom jako političku, ale že mě vnímali jako ženskou, za kterou můžou přijít...“ (AS 12/2004)

Všechny respondentky uváděly, že pro to, aby mohly svou kariéru vrcholové političky nastoupit a vykonávat, potřebovaly podporu své rodiny a svého manžela či partnera. Mimo záznam uvedla jedna respondentka, že o její kandidatuře nechali doma hlasovat, že jí to museli „dovolit“, aby mohla odejít do Prahy.

Velká část respondentek však říkala, že politici přijdou po týdnu v Praze domů a mají navařeno, vypráno, uklizeno, kdežto ženy přijdou domů a musejí se téměř omlouvat, že nebyly doma. Kromě toho několikrát padlo také, že si nemohou dovolit – zejména levicové poslankyně – platit si pomoc v domácnosti (a to ne finančně, ale s ohledem na

veřejnost a zejména média a politické protivníky), takže kdo nemá vhodnou příbuznou (matku, tchyni), musí se umět o domácnost postarat sám. Přesto poslankyně zmínily příklad své kolegyně, která si v pravicové politické straně a relativně velkém městě může tuto službu dovolit, aniž by to uškodilo její politické kariéře. Někdy poslankyně zmiňovaly, že právě neexistence nabídky těchto služeb zejména v menších městech jim situaci ztěžuje.

„Já, když se vrátím z Prahy, tak musím udržovat domácnost, vyprat a navařit na týden... kdežto muž, když přijede, odevzdá špinavé prádlo a v podstatě se nemusí starat o domácnost, protože to má zabezpečeno manželkou nebo maminkou...“ (AS 12/2004)

„...(aby bylo dosaženo rovnosti mezi muži a ženami, bylo by potřeba) vytvoření podmínek pro ženy, aby se mohly víc angažovat, ať už v rodině, tak i v zaměstnání, tak i a zejména v politických stranách... žena se fakticky může začít ve větší míře ve veřejném životě angažovat, když už má odrostlejší děti, myslím víc než na místní úrovni, pokud má malé děti, tak to tlachání, jak já tomu říkám, prostě na to nemá čas, protože ten čas je (v politice) někdy vynakládán velmi neohospodárně... žena se tak dostane do určitého zpoždění a pak obvykle nepřekročí tu místní, maximálně krajskou úroveň...“ (AS 14/2004)

Pracovní doba poslankyně

Poslankyně pracují mnohem více, než je zákonná pracovní doba, žádná z respondentek neuvedla, že by politice věnovala méně než 50 hodin týdně. Ve velké většině uváděly respondentky, že své práci věnují pravidelně také část víkendu, případně, že jsou vlastně po celou dobu svého bdění připraveny reagovat na aktuální vývoj politické situace, jsou připraveny odpovídat novinářům, setkávat se s občany a věnovat se jejich problémům. Průměr odpovědí na otázku, kolik hodin věnovala respondentka loni v průměru své politické práci, byl téměř 68 hodin týdně.

„...když to vezmu včetně telefonátů, včetně psaní... od rána do večera...“ (AS 13/2004)

Při srovnání činností, které jsou také součástí práce politika, vystoupení na veřejném shromáždění, vystoupení v rozhlasu nebo televizi, psaní článků pro noviny a rozhovory pro sdělovací prostředky, vychází, že dotazované političky nejčastěji vystupují na veřejných shromážděních (každá pátá několikrát týdně). Více než třetina uvedla, že poskytuje rozhovory pro sdělovací prostředky alespoň jednou týdně, je to druhá nejčastější činnost z výše jmenovaných. Za poskytováním rozhovorů následuje psaní článků pro noviny a časopisy, tomu se věnuje 70 % z respondentek alespoň jednou měsíčně.

„Ženské“ otázky

Poslankyně jsou v převážné většině přesvědčeny, že současné nejdůležitější problémy týkající se specificky žen by se měly řešit v rámci existujících politik a ne samostatně.

„ ...nejsem příznivcem kvót nebo jiných antidiskriminačních zákonů nebo návrhů, které fakticky na druhé straně diskriminují někoho jiného, mám za to, že pokud by byla vůle v rámci stávajících politických subjektů, tak by tento problém řešit šlo i v těch pravidlech, které máme... “ (AS 14/2004)

„ ...to je dáváno do feministické roviny, není to seriózní diskuse... tyto otázky, třeba otázka anonymních porodů, nejsou problémy žen, ty jsou problémy nás všech, mužů stejně jako žen... “ (AS 13/2004)

„ ...já se přiznám, že jsem byla do jisté míry dokonce kritikem některých legislativních návrhů vlády, které do našeho právního řádu vnášely některé amerikanismy z hlediska ochrany žen před sexuálním obtěžováním a podobně, ale protože si nemyslím, že by to byl problém naší společnosti ve větším rozsahu... “ (AS 14/2004)

„Snažím se vždycky upozorňovat, že žádné antidiskriminační opatření nesmí vést k tomu, aby diskriminovalo jinou skupinu lidí... “ (AS 14/2004)

Více než půlka dotázaných uvedla, že se ve své poslanecké práci na otázky týkající se žen zaměřuje, zcela půl na půl potom dopadla odpověď na otázku, zda se poslankyně samotné vnímají jako reprezentantky zájmů žen.

Ovšem pokud měly poslankyně volit, zda se jako členky legislativního orgánu zabývají především otázkami svých voličů obecně, otázkami žen, nebo otázkami jiných sociálních nebo profesních skupin, zvolilo první odpověď (voliči obecně) dvě třetiny dotázaných žen a třetí odpověď (jiné sociální nebo profesní skupiny) všechny ostatní, tedy jedna třetina respondentek. Žádná z nich neuvedla, že by se cítila především zástupkyní zájmů žen. V několika případech byl v této souvislosti zmíněn feminismus.

„ ...já se nepokládám za feministku...“ (AS 14/2004)

Pokusily jsme se respondentky alespoň hypoteticky postavit před rozhodování, kdy by proti sobě stál názor vlastní politické strany a rozhodnutí prospěšné ženám. V tomto případě se čtvrtina respondentek neuměla rozhodnout, jak by hlasovala (záleželo by na tom, o kterou otázku by šlo), druhá čtvrtina hlasuje podle zájmů žen nebo by se aspoň při rozhodování o těchto otázkách proti své straně zdržely hlasování. Polovina dotázaných však uvedla, že se v takových případech rozhoduje podle toho, jaký názor má na danou problematiku jejich vlastní politická strana.

Vlastní politická strana se podle výpovědí respondentek o tyto otázky zajímá, uvedla to polovina z nich. Všechny tyto poslankyně pocházely z poslaneckých klubů levicových politických stran, přičemž všechny dotázané poslankyně sociální demokracie odpověděly, že se jejich strana o tyto otázky „rozhodně zajímá“. Poslankyně pravicových politických stran uváděly buď, že se jejich politická strana o tyto problémy „spíše nezajímá“, jedna respondentka uvedla, že se nedá říct, že se jejich strana o tuto problematiku zajímá, ani že se nezajímá.

„ ...naše strana se k těmto otázkám staví velice kladně...“ (AS 12/2004)

„ ...v některých otázkách není problém zaujmout jiné stanovisko... já postrádám debatu o roli mužů v těchto věcech...“ (AS 13/2004)

„ ...problém je, že u nás se o tom nemluví obecně... některé věci jenom proto, že není společenská poptávka, nemají šanci na úspěch...“ (AS 13/2004)

Více než tři čtvrtiny respondentek uvedly, že jejich politická strana má na tyto otázky svůj názor či má programy jejich řešení. Stejně velká část respondentek deklarovala, že se v těchto otázkách „rozhodně“ nebo „spíše“ snaží názor své politické strany na ženské otázky ovlivnit, ovšem půlka z nich přiznala, že je v těchto svých snahách neúspěšná, přesto tři čtvrtiny respondentek s těmito názory svých politických stran souhlasí.

Ženy v politické straně

Skutečný vliv žen v politických stranách je, jak jsme v našem výzkumu zjistili, odlišný, než jak by tomu mohlo odpovídat podle pozic, které ve své politické straně zastávají. Tuto skutečnost ilustruje tato výpověď jedné respondentky:

„...bráno do jaké míry jsem mohla vliv uplatnit, tak platí všude pětka (tj. značný vliv - pozn. aut.), ale do jaké míry jsem uspěla, tak tam bych dala trojku (tj. průměrný – pozn. aut.)...“ a respondentka dále v rozhovoru uvedla: *„důvodem toho, že jsem mnohdy neuspěla, bylo, a teď to nemyslím feministicky, bylo i to, že jsem byla žena a že jsem měla trochu jiný pohled, než mé okolí, protože jsem tam byla jediná žena...“*, *„oni si mě tam (do vysoké stranické funkce – pozn. aut.) zvolili jenom proto, že jsem žena, aby tam nějakou měli...“* (AS 14/2004)

V celku se respondentky v odpovědi na to, jaký vliv mají ženy v jejich politické straně na rozhodování o věcech zásadního významu, rozdělily do tří skupin. Třetina uvedla, že vliv žen na rozhodování v jejich politické straně je spíše malý, třetina, že je tento vliv prostřední, ani malý ani velký, a třetina uvedla, že vliv žen na rozhodování v jejich politické straně je značný či spíše značný. Průměrně větší vliv mají ženy obecně v levicových politických stranách.

Rozdělili jsme si sféry možného vlivu respondentek na tyto oblasti: rozhodnutí přijaté vlastní politickou stranou, příprava programu a strategie vlastní politické strany, otázky složení stranického aparátu, kontakty s místními stranickými organizacemi, fund-raising a ostatní ekonomické aktivity vlastní politické strany, kontakty se zájmovými skupinami.

Bezmála třetina dotázaných odpověděla, že mají značný vliv na rozhodnutí přijatá jejich politickou stranou, přičemž půlka svůj vlastní vliv označila za prostřední, ani velký ani malý. Poněkud menší vliv mají dotazované poslankyně na přípravu programu a strategie vlastní politické strany. Velice malý vliv mají tyto poslankyně na rozhodování o otázkách složení stranického aparátu (přičemž však asi 80 % z nich bylo v posledních deseti letech členkami nominačního orgánu pro výběr lídrů své politické strany a bezmála 60 % z nich bylo členkami nominačního orgánu sestavujícího kandidátku pro celostátní volby).

Největší vliv z výše jmenovaných oblastí mají respondentky šetření na kontakty s místními stranickými organizacemi, naopak naprosto nejmenší vliv mají tyto ženy na fund-raising a ostatní ekonomické aktivity své politické strany. Na kontakty se zájmovými organizacemi mají poslankyně – respondentky vliv zcela průměrný. Můžeme si tedy tyto sféry seřadit do jakéhosi pomyslného žebříčku vlivu poslankyň na své politické strany:

1. kontakty s místními stranickými organizacemi;
2. rozhodnutí přijatá vlastní politickou stranou;
3. příprava programu a strategie vlastní politické strany;
4. kontakty se zájmovými skupinami;
5. složení stranického aparátu;
6. fund-raising a ostatní ekonomické aktivity vlastní politické strany.

Závěry

V této kapitole jsme se pokusili představit českou politiku očima žen, které se na jejích chodu podílejí na všech úrovních – od místní po stranickou, a které často prošly a mohou srovnávat roli úřednickou-nepolitickou s funkcí volenou.

Naše zjištění mohou být shrnuta následujícím způsobem:

- 🌈 ženy mají pouze limitovanou možnost ovlivňovat proces nominací uvnitř politických stran, často se tak ocitají v pasivní roli a jejich umístění na kandidátní listiny je mnohdy věcí náhody;
- 🌈 ženy potvrzují vztah mezi silnou pozicí vně strany a uvnitř stranické hierarchie (vysoká úřednická funkce, veřejná známost, atd.);
- 🌈 v politice panují rozdílná měřítka pro muže a pro ženy, prosadit svůj názor je pro ženy často velmi obtížné, protože mužský princip a způsob vnímání představuje v současné době dominantní diskurz;
- 🌈 muži a ženy v politice mají odlišné pojetí moci, pro ženy je méně často důležitá funkce a postavení, naopak svou roli chápou jako veřejnou službu;
- 🌈 pro politickou kariéru žen je klíčové skloubení politické kariéry a rodinného života, podpora (nebo alespoň tolerance) rodiny je důležitou podmínkou pro vstup do politického života, a to shodně na regionální i centrální úrovni;
- 🌈 dalším důležitým aspektem je rozdělení práce v rodině - ženy-političky stále vnímají domácí práce jako svou povinnost, pro mnohé z nich není ani politicky možné najmout na práci v domácnosti externí sílu, ženy vnímají neúčast žen dvěma způsoby: první část se domnívá, že ženy nevstupují do politického života, který vnímají jako dominantně maskulinní, a druhá část se domnívá, že ženy nejsou do systému vpuštěny – že existuje jakási mužská solidarita, která neumožňuje ženám se v politice etablovat;
- 🌈 mnoho respondentek má rovněž osobní zkušenosti s diskriminací, a to jak osobní, tak obecně vůči ženám v politice;
- 🌈 k možnosti pozitivní akce zaujímají političky na centrální úrovni převážně rezervovaný postoj, akcentují spíše potřebu vnitřní proměny politických stran v rámci stávajících možností.

Na závěr této části je však nutné opět připomenout, že se jedná o kvalitativní sondu, nikoli reprezentativní šetření. Přesto, že naším cílem bylo pokrýt co nejširší škálu zkušeností, zachovat ve vzorku politickou a věkovou heterogenitu, je nutné chápat výpovědi žen-političek v daném kontextu jako ilustrace postavení žen v české politice, nikoli jako jeho celkový obraz.

Kapitola 4 . Důvody nízkého počtu žen v politických rozhodovacích funkcích v Česku

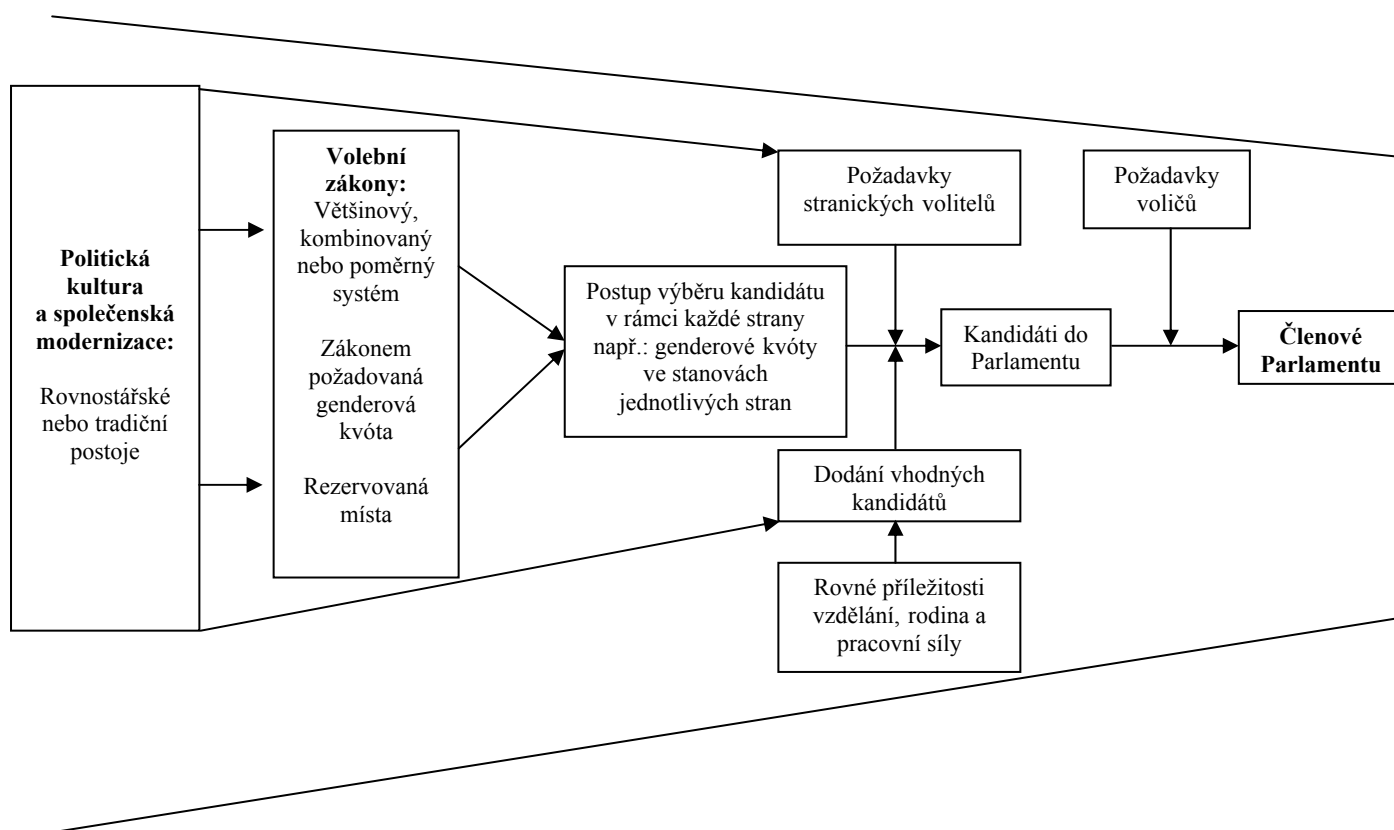
V předchozích částech jsme ukázali, že zastoupení žen v politických rozhodovacích funkcích je ve srovnání s podílem mužů nerovnovážné a v některých případech i výrazně nevyvážené (například vysoké funkce v politických stranách, zastoupení v exekutivě na centrální i krajské úrovni). Zároveň jsme poukázali na to, jak svou pozici vidí ženy-političky, a to jak na lokální, tak na centrální úrovni. V této části přistoupíme k celkovému zhodnocení důvodů, proč je v českých zastupitelských a exekutivních funkcích nízký počet žen. Nejprve představíme teoretický rámec, který jsme využili jak pro identifikování hlavních faktorů pro nízký počet žen v politice, tak pro strukturování jejich prezentace.

4. 1. Faktory ovlivňující zastoupení žen v politice

K vysvětlení interakce jednotlivých faktorů, které ovlivňují zastoupení žen v politice, využijeme model Pippy Norris, která jej vytvořila pro vysvětlení podílu žen v politických funkcích v západoevropských státech (viz schéma 4. 1) [Norris 2004]. Její model zahrnuje jak analýzu společenských, tak i institucionálních faktorů na podíl žen v politice. Jako vnější proměnné, které rámuje celý proces výběru a volby kandidátů do politických funkcí v demokratických režimech, jsou brány charakteristiky politické kultury a modernizace dané společnosti. Politická kultura je soubor postojů a hodnot, které daná společnost zastává a které jsou přímo i nepřímo vztaženy k fungování politiky. Tyto hodnoty ovlivňují to, zda společnost vůbec považuje za žádoucí, aby se ženy utkávaly o politické funkce, a zda voliči kladně hodnotí ty strany, které nominují ženy jako kandidátky (resp., zda ti, kteří ve straně vybírají kandidáty, hodnotí vyšší podíl nominovaných žen jako pozitivní). Zároveň tyto hodnoty ovlivňují celkový zájem žen o účast v politice a veřejném životě, a potenciálně tak zmenšují počet žen, ze kterých mohou politické strany vybírat kandidáty. Součástí těchto postojů jsou i základní rodinné hodnoty, které definují povinnosti mužů a žen v rodině, ustavují pravidla pro veřejné a soukromé angažování se mužů a žen.

Míra modernizace společnosti poukazuje na roli hodnot daných společnostmi. Ronald Inglehart a Pippa Norris ukazují, že kulturní hodnoty ve společnosti nejsou náhodné a že jsou systematicky spojené se stupněm rozvoje společnosti [Inglehart, Norris 2004]. V otázce politické participace žen tak hrají důležitou roli např. společenský status žen (postavení ženy ve společnosti) a jeho vnímání společností obecně i ženami samotnými, a dále genderové role, které ovlivňují práva, zdroje a moc mužů a žen. V tomto smyslu je důležité především rozdělení rolí v rodině a postavení žen na pracovním trhu a ve veřejném životě obecně. Dále pak například rozdílná očekávání spojovaná s muži a ženami a požadavky na obě pohlaví kladené. Především je však klíčové, do jaké míry muži a ženy sdílejí či naopak rozdílně vnímají hodnoty i vzorce chování a jednání [Norris 2004].

Schéma 4.1. Model procesu výběru kandidátů - tzv. trychtýř

Zdroj: [Norris 2004].

Zatímco Norris se ve své globální analýze zaměřila především na vliv stupně sekularizace společnosti, využijeme obecnější zkoumání postojů z výzkumu veřejného mínění. Kromě politické kultury a stupně vývoje vstupují do modelu vnitřní proměnné, které jsou více specifické pro každou zemi. Jsou jimi volební systém, existence kvót pro zastoupení žen, ať již na kandidátkách či ve stranických orgánech, a sociálně politický režim dané země, tedy to, zda ženám umožňuje snazší skloubení kariéry a rodiny například podporou nediskriminace na pracovním trhu či jinými podpůrnými rodinnými a vzdělanostními politikami.

Uvedený model představuje nejen jednotlivé faktory, které ovlivňují proces výběru zastupitelů, resp. podíl žen v politických funkcích, ale naznačuje také vzájemné vztahy mezi jednotlivými aktéry výběru. Vedle makrostrukturních prvků, jako je stupeň modernizace společnosti, společenské podmínky či politická kultura, hrají klíčovou roli politické strany, jež lze charakterizovat jako tzv. držitele klíčů. Politické strany totiž nejen rozhodují o tom, jaký vyberou postup při výběru kandidátů, ale také to, kdo budou tzv. volitelé (tedy ti, kteří rozhodují o výběru kandidátů/kandidátek), komu bude otevřený proces výběru kandidátů či jaké budou požadavky na jejich výběr. V neposlední řadě hrají důležitou roli také požadavky voličů – tedy veřejné mínění.

4.2. Postoje žen k participaci a jejich zájem o politiku – příklad genderově diverzifikované analýzy volební účasti ve volbách do Evropského parlamentu 2004

Postoje žen k participaci mohou být jednou z prvních bariér jejich větší účasti a zastoupení ve veřejných funkcích. V dotazníkovém šetření jsme zjišťovali rozdílnost mužů a žen v postojích k participaci. Podle červnového šetření, které jako součást projektu realizovalo v červnu 2004 Centrum pro výzkum veřejného mínění při Sociologickém ústavu AV ČR (dále CVVM)²⁰, se o politiku vůbec nezajímá pětina žen, z mužů nemá vůbec zájem o politiku jen necelá desetina. Více než polovina (52 %) oslovených žen se pak o politiku zajímá jen málo (stejnou odpověď zvolilo 47 % oslovených mužů), docela politika zajímá 25 % žen (ale 35 % mužů) a velmi jen 3 % žen (a dokonce 8 % respondentů-mužů). Jednou z příčin nižšího zastoupení žen ve veřejném

²⁰ Terénní část šetření se uskutečnila v době od 18. do 28. června 2004 a otázky týkající se zvoleného tématu (dotazník viz. příloha 1) byly položeny 889 respondentům ve věku 18 let a starším. Respondenti byli

životě by mohla být také jejich malá průbojnost. S tímto tvrzením však většina respondentů (54 %) nesouhlasí. Příčiny nízkého podílu žen v politice je tedy třeba hledat spíše jinde. Můžeme si klást otázku, zda nezájem žen o politiku a jejich nízká míra zastoupení v politice je obecným jevem, nebo reprezentuje nesouhlas se současnou politikou a s tím, jakou formou je realizována.

Zajímavým ukazatelem vztahu žen k politice je také deklarovaná ochota žen přijít k volbám a genderově diverzifikovaný pohled na volební účast²¹. To se však v České republice jeví jako obtížné, protože narozdíl od některých zemí západní Evropy (např. Německa) není v České republice možné získat samostatné údaje o volební účasti mužů a žen. Odborníci, kteří se tímto tématem zabývají, jsou tedy nuceni vycházet z dat z výzkumů a nikoli přímo z údajů z volebních místností. Důvodem, proč Český statistický úřad tyto údaje nezveřejňuje, je zákon na ochranu osobních údajů. V následujícím příspěvku se na příkladu voleb do Evropského parlamentu pokusíme dokumentovat volební účast mužů a žen, a to na základě dat z výzkumu veřejného mínění a z volebních místností.

CVVM se pravidelně ve svých výzkumech respondentů ptá: „Představte si, že by příští týden byly volby do Poslanecké sněmovny. Šel byste volit?“ Zde je však třeba konstatovat, že se i přes nižší zájem žen o politiku deklarovaná volební účast obou pohlaví nijak významně neliší. Pravidelnou součástí šetření CVVM je rovněž otázka zjišťující, jaké události poslední doby považují občané za nejdůležitější. V červnu 2004 se na prvním místě umístily volby do Evropského parlamentu (52 % respondentů), na

vybrání metodou kvótního výběru, přičemž kvótní znaky byly: pohlaví, věk, vzdělání, velikost místa bydliště a region.

²¹ Otázka zda vůbec, a proč, zkoumat volební účast žen je velmi aktuální. Souvisí se dvěma poměrně starými argumenty proti udělení volebního práva ženám (datuje se do 19. století). Prvním je argument homogenity, podle něhož volební chování mužů a žen není odlišné, a ženy budou proto (pokud jim bude uděleno volební právo) volit stejně jako jejich mužské protějšky. Logika tohoto argumentu směřuje k jasnému cíli, pokud budou ženy hlasovat stejně jako muži, nemá cenu, aby měly vlastní volební hlas. Přestože tento argument nebyl potvrzen – naopak, ukázalo se, že ženy jsou při volbě častěji konzervativnější než muži, a více tedy hlasují pro středo-pravé politické subjekty, a to i přesto, že za volební právo žen bojovaly především levicové (sociálně-demokratické) strany, stále zcela nevymizel. Pozdější argument je rovněž argumentem homogenity, tentokrát však nikoli mezi muži a ženami, ale mezi ženami navzájem - ženy budou volit en bloc, a dojde proto k proměně politického spektra. Ani tento argument nebyl potvrzen, ženy nejen že nevolí jednotně, ale v průběhu druhé poloviny dvacátého století došlo v jejich volebním chování k významným změnám. Zatímco v 50. - 80. letech hlasovalo větší procento žen pro konzervativní pravicové strany, nastává v devadesátých letech v mnoha zemích západní Evropy posun doleva, který je významnější u žen než u mužů [Lovenduski, Norris 1993, Inglehart, Norris 2004]. Podle Ronalda Ingleharta a Pippy Norris však dochází ke kontinuální proměně politiky, a v této změně hraje zastoupení žen významnou roli.

druhém pak s jistým odstupem vstup České republiky do Evropské unie a referendum o vstupu do EU (33 %) a demise vlády (14 %). Pokud analyzujeme pouze odpověď, jakou událost považují respondenti za nejdůležitější (řadí ji na první místo z možných tří odpovědí), nacházíme v této otázce zajímavé rozdíly mezi muži a ženami: u mužů byl nejdůležitější událostí poslední doby vstup České republiky do Evropské unie (22,1 %) následovaný sportem (20,2 %). Volby do EP se umístily na třetím místě (19,4 %). Ženy považovaly volby do EP za nejdůležitější událost (24,9 %), následované vstupem ČR do EU (17,8 %) a kulturními a společenskými událostmi (5,2 %). Můžeme tedy říci, že pohled mužů a žen na současné dění se významně liší.

Šetření CVVM se zaměřilo rovněž na další aspekty účasti/neúčasti ve volbách do EP. Na otázku, zda se zúčastnil/a voleb do EP, odpovědělo souhlasně 50,5 % respondentů (51,5 % mužů a 49,5 % žen). Na kontrolní projektivní otázku zda by se zúčastnil/a voleb do EP, pokud by se konaly zítra, odpovědělo souhlasně 50,6 % respondentů, a rozdíly mezi muži a ženami byly mizivé – pohybovaly se v řádech desetin procent, tedy v rámci statistické chyby. Pokud vezmeme v úvahu reálnou volební účast, která byla 28,32 %, jedná se o výraznou odchylku.

Respondenti byli rovněž dotázáni, jakou očekávali účast ve volbách do EP. Přesně 80 % respondentů uvedlo, že očekávalo nízkou volební účast (tento názor vyjádřilo 83,1 % mužů a 77,1 % žen). V západní Evropě jsou volby do Evropského parlamentu považovány za volby protestní, a to především díky svému načasování - konají se často v mezidobí mezi národními volbami. Občané tak často v evropských volbách vyjadřují nespokojenost s domácí politikou. Tato hypotéza se potvrdila rovněž v České republice, kde nejčastěji uváděným důvodem pro neúčast ve volbách do EP bylo znechucení a nespokojenost s politikou a nedůvěra k politikům (14,4 %). Protože se jednalo o první volby do EP, dalším možným vysvětlením nízké účasti je neznalost voličů – i tuto hypotézu je na základě analýzy dat možné potvrdit – nedostatkem informací a tím, že ‘nevěděl/a koho volit’, argumentovalo 14,2 % respondentů. Dovolenu, prázdniny a pobyt mimo domov uvedlo jako důvod volební neúčasti 12,3 % respondentů. Mezi první pětici důvodů pro neúčast ve volbách do EP se zařadil také značně alarmující názor, že voličův hlas nic nerozhodne (11,6 %) a nezájem o politiku obecně (10,2 %). V kontextu kontinuálního poklesu volební účasti ve volbách do Parlamentu se tato narůstající skupina občanů, která se již nachází ve stavu anomie či k ní směřuje, jeví jako silně znepokojivá.

V argumentech pro neúčast ve volbách do EP stejně jako v hodnocení důležitosti jednotlivých aktuálních událostí, nalézáme rozdíly mezi muži a ženami. Ženy uvedly jako nevýznamnější argument pro neúčast ve volbách do EP nespokojenost a znechucení politikou a nedůvěru k politikům (15,9 %), následované nedostatkem informací a nerozhodností v otázce koho volit (13,2 %) a dále pocit, že jejich hlas nic nerozhodne (12,3 %). Muži naopak zdůvodňovali svoji neúčast ve volbách do EP nedostatkem informací a nerozhodností v otázce koho volit (15,3 %), pobytem mimo domov, dovolenou (13,3 %) a nespokojeností a znechucením politikou, a nedůvěrou k politikům (12,8 %).

Na základě analýz dat z dotazníkového šetření můžeme konstatovat, že archaický argument o podobnosti postojů mužů a žen k volbám nelze verifikovat. Samozřejmě je možné namítnout, že ve výzkumu se jedná o projekci výrazně se odchylojící od reality (to potvrzuje například deklarovaná a reálná volební účast), a tedy, že zjištěné rozdíly jsou rozdíly v postojích a nemají dopad na reálné jednání. Způsobem, jak toto tvrzení vyvrátit je srovnání reálné volební účasti mužů a žen. Pro volby do Evropského parlamentu, které se uskutečnily v červnu letošního roku, se nám podařilo takové údaje získat. Ve volebních obvodech, které označíme A a B, bylo umožněno prosté sečtení mužů a žen, kteří/které mají v daném obvodu hlasovací právo, a těch, kteří/které se voleb zúčastnili/y.

Naše zjištění nejen potvrzují nalezené rozdíly v postojích k volební účasti mezi muži a ženami, ale naopak ještě zdůrazňují jejich naléhavost. Celková volební účast ve volbách do Evropského parlamentu v červnu 2004 byla 28,32 %. V okrsku A byla volební účast 31,85 % a v okrsku B 31,82 %. Vzhledem k tomu, že se jedná o městské okrsky, můžeme konstatovat, že jsou průměrné. V obou okrscích byla vyšší volební účast žen – v okrsku A se jedná o 47,18 % a v okrsku B o 46,94 %.

Můžeme tedy konstatovat, že přesto, že ženy jsou v politice v České republice značně odprezentovány, a to na všech úrovních, tvoří významnou voličskou skupinu. Ženy méně než muži diskutují ve svém volném čase o politice a obecně deklarují menší zájem o politiku, to však v žádném případě neznamená, že nemají zájem politiku aktivně ovlivnit. Je tedy zřejmé, že současné komunikační kanály ženy-voličky zcela neoslovují, a je jen otázkou flexibility politických stran, zda a jakým způsobem ženy-voličky osloví.

4. 3. Postoje občanů k participaci žen

Názory a postoje českých občanů k účasti žen v politických a rozhodovacích funkcích mohou oslabovat zájem politických stran nominovat na veřejné funkce žen (či naopak jej podporovat). Proto jsme v dotazníkovém šetření zjišťovali, zda se v tomto směru odlišují jak postoje mužů a žen, tak i voličů jednotlivých stran. Nejprve budeme analyzovat data z existujících výzkumů od roku 1987 do současnosti a poté se zaměříme na analýzu vlastního šetření, které jako součást projektu realizovalo v červnu 2004 Centrum pro výzkum veřejného mínění. Téma zapojení žen do politického života lze nahlížet z různých perspektiv. V přípravě našeho terénního šetření jsme se proto pokusili sledovat, zda dochází k proměnám postojů a názorů občanů na působení žen v politice. V červnu 2004 jsme proto do pravidelného šetření CVVM začlenili několik již dříve položených otázek mapujících danou problematiku. Zajímalo nás především to, jak česká veřejnost hodnotí současnou zainteresovanost žen na politickém životě – jak jejich zastoupení, tak jeho užitečnost. Nově jsme zjišťovali, zda by česká veřejnost přivítala větší zapojení žen do politiky a jakou formu by případná veřejná aktivita žen měla mít. Dále jsme se rovněž podrobněji zaměřili na srovnání předností, které si dotázaní spojují s ženami-politickými, a předností, které jsou podle respondentů charakteristické pro muže-politiky.

Analýza existujících výzkumů

V roce 1987 byla účast žen ve společenském a politickém životě zkoumána Ústavem pro výzkum veřejného mínění (ÚVVM) ve výzkumu „Názory občanů na prohlubování rovnoprávného postavení žen v Československu a na výchovu k manželství a rodičovství“ [Kobylková 1987]. Z tohoto výzkumu vyplývá, že za společensky rovnoprávné považovalo ženy 30 % respondentů (častěji muži a respondenti ze SSR než ženy a respondenti z ČSR). Asi 22 % respondentů se domnívalo, že ženy mají možnost se realizovat (tento názor vyjadřovaly častěji ženy a respondenti z ČSR než muži a respondenti ze SSR). Další významnou skupinu pak tvořili respondenti, kteří se domnívali, že ženy se chtějí společensky angažovat a prospět společnosti (shodně 13 % u obou kategorií).

Tento názor zastávali opět častěji ženy a respondenti z ČSR než muži a respondenti ze SSR. Naopak jen desetina respondentů považovala za hlavní důvod zapojení žen do

veřejného života ambice žen. Zapojení žen do společenského a politického života hodnotila většina respondentů jako správné. Relativně častěji se tak vyjadřovaly ženy, členové občanských a politických organizací a mladší občané častěji než muži, nečlenové a občané starší 60 let. Dotazovaní se domnívali, že aktivita žen v této oblasti prospívá nejvíce společnosti (58 %) spíše než ženě samotné (38 %) a výchově dětí (18 %).

Jak ovlivnila změna režimu i politického klimatu názory občanů na zapojení žen do politických funkcí? Ve výzkumu Institutu pro výzkum veřejného mínění (dále IVVM) hodnotilo pozitivně účast žen v politickém životě 77 % respondentů [Kalnická 1997]. Z údajů rovněž vyplývá, že podpora rostla kontinuálně v období let 1991-1997. K angažovanosti žen se stavěli pozitivněji samotné ženy, dotázaní ve věkové skupině 45 až 59 let, lidé pracující v nemanuálních profesích a respondenti s vyšším vzděláním. Ženy se těšily větší podpoře v obcích od 2000 do 5000 obyvatel a u Středočechů a Jihočechů. Dostatečnost zapojení žen do politického života hodnotilo kladně pouze 20 % respondentů. Ve skupině respondentů, kteří považovali zapojení žen do politiky za nedostatečné, nacházíme nejčastěji ženy (69 %), respondenty ve věkové kategorii 45-59 let (69 %), s vysokoškolským vzděláním (71 %), Středočechy (68 %) a lidi z obcí od 2000 do 5000 obyvatel (74 %).

V dalším výzkumu IVVM²² byli respondenti dotázáni na to, kterých žen ve společenském a veřejném životě si nejvíce váží. Na první místo řadili respondenti političky (39 %), osobnosti z kulturní oblasti (12%) a manželky politiků (4 %). Nejčastěji jmenovali tehdejší místopředsedkyni ČSSD a PSP ČR Petru Buzkovou a ministryni spravedlnosti Vlastu Parkanovou. Politické si nejvíce vážili lidé se středním a vysokoškolským vzděláním. O manželky politiků se naopak nejvíce zajímaly ženy s dobrou životní úrovní. Respondenti byli rovněž dotázáni na charakteristiky a vlastnosti, které přisuzují ženám-političkám. Mezi čtyři nejčastěji jmenované vlastnosti řadili průbojnost, odvahu prosadit se (14 %); odbornost (14 %); veřejně prospěšnou činnost, sociální cítění (13 %) a inteligenci, kultivovanost, vzdělanost (10 %). Nejméně si občané vážili manželek politiků a svou volbu zdůvodňovali neadekvátním chováním (25 %); neskromností (17 %); vzbuzováním antipatií (10 %) a touhou po majetku (9 %) ze strany těchto žen.

²² Weinholdová, E. 1998. *Občané o ženách v našem veřejném a politickém životě*. Tisková zpráva. Praha: IVVM.

Nejkritičtějšími byli ve svém hodnocení respondenti s nižším vzděláním a špatnou životní úrovní.

Můžeme tedy konstatovat, že česká veřejnost si stále více uvědomuje nízkou míru zapojení žen do politiky. Skupinu těch, kteří jsou k zapojení žen do politiky kontinuálně nejvíce kritičtí, jsou lidé v produktivním věku s vyšším vzděláním, převážně z urbánních oblastí.

Aktuální postoje české veřejnosti k zapojení žen do politiky

Na základě aktuálního výzkumu (červen 2004) CVVM můžeme konstatovat, že naprostá většina české veřejnosti (konkrétně se jedná o 84 % oslovených občanů) považuje zapojení žen do veřejných funkcí za užitečné, přičemž třetina všech respondentů je označila dokonce za „velmi užitečné“. Naopak odpůrci zapojování žen do politického života tvoří v české populaci výraznou menšinu. Desetina dotázaných označila působení žen ve veřejném životě za spíše neužitečné, pouhé 1 % oslovených je pak pokládá za rozhodně neužitečné.

Podívejme se nyní podrobněji na to, co se za těmito čísly skrývá. V první řadě je třeba zdůraznit, že postoje mužů a žen k položené otázce se poměrně výrazně lišily. Názor, že zapojení žen do veřejného života je pro společnost užitečné, vyjadřovaly častěji samotné ženy (s tímto tvrzením souhlasilo 91 % z nich), než oslovení muži (77 %). 16 % českých mužů pokládá zapojení žen do veřejného za neužitečné, mezi samotnými ženami je to pouhých 6 %.

Působení žen ve veřejném životě označují za prospěšné častěji mladí lidé, konkrétně dotázaní ve věku od 18 do 29 let. Naopak nižší podporu mají veřejné aktivity žen mezi lidmi staršími 60 let a mezi voliči KSČM. Poměrně malé rozdíly panují mezi lidmi s různým stupněm dosaženého vzdělání, můžeme však konstatovat, že mezi lidmi se základním vzděláním má zapojování žen do veřejného života o něco nižší podporu.

Srovnajme nyní předcházející údaje s výzkumy uskutečněnými v průběhu 90. let, kdy byla respondentům položena otázka stejného znění. V porovnání s lety 1991 a 1995 došlo ke změně nabídky odpovědí, jež jsou respondentům předloženy (v roce 1991 a 1995 to byla škála „rozhodně ano – rozhodně ne“, v roce 2004 pak „rozhodně neužitečné – rozhodně neužitečné“).

Podpora zapojování žen do veřejných funkcí od roku 1991, kdy jsme se tímto tématem ve výzkumu zabývali poprvé, postupně rostla. V listopadu 1991 považovalo zapojení žen do politiky za užitečné 61 % oslovených, v polovině devadesátých let to bylo 75 % a v roce 2004 je za užitečné označilo již 84 % českých občanů. Naopak podíl odpůrců veřejné aktivity žen v populaci stále klesá. Po celou dobu sledování daného jevu je však patrný výrazný rozdíl mezi názory mužů a žen (viz tabulku 4.1).

Tabulka 4.1. Užitečnost zapojování žen do veřejných funkcí – srovnání názorů mužů a žen (v %)

	Listopad 1991	Červenec 1995	Červen 2004
	Muži/ Ženy	Muži/Ženy	Muži/Ženy
Ano/užitečné	52/69	70/81	77/91

Zdroj: IVVM, šetření 11-91; IVVM, šetření 07-1995; CVVM, výzkum Naše společnost, šetření 06-04, blok otázek pro projekt Analýza nízkého počtu žen v politických a rozhodovacích funkcích.

Jak ukazuje tabulka 1, k nejvýraznějšímu „názorovému skoku“ došlo mezi českými muži v období mezi lety 1991 a 1995. Na počátku 90. let podporovala veřejnou aktivitu žen jen polovina českých mužů, v roce 1995 více než dvě třetiny a v současné době vyjádřily názor, že působení žen ve veřejných funkcích je pro společnost užitečné, více než tři čtvrtiny oslovených mužů. Názory dotázaných mužů a žen se od sebe nejvíce vzdalovaly v roce 1991, kdy zapojování žen do veřejných funkcí podporovalo o 17 % více žen než mužů.

Většina českých občanů se domnívá, že působení žen v politice je užitečné. Zajímají se ale obyvatelé naší země při volbách také o to, zda je volený kandidát muž či žena? V našem šetření probíhajícím těsně před volbami do Evropského parlamentu (19. – 26. května 2004) jsme respondentům předložili kandidátní listiny seřazené podle pořadí, které si subjekty pro evropské volby vylosovaly. Kromě seznamu kandidátů obsahovaly tyto listiny také všechny oficiálně zveřejněné informace, stejně jako tomu je na volebních lístcích. Naší snahou bylo co nejpřesněji simulovat volební rozhodování. Těch, kteří si z předložených kandidátních listin některou vybrali, jsme se dále zeptali, jakou roli při jejich rozhodování hrály jednotlivé aspekty. Zjišťovali jsme tedy i to, zda si dotázaný na kandidátních listinách jednotlivých stran či hnutí všiml, na kterých

pozicích a zda vůbec jsou umístěny ženy. Z oslovených občanů zaměřila svou pozornost na kandidátky-ženy více než třetina (37 %), pro zbývající dvě třetiny nehrál tento aspekt při rozhodování žádnou roli. Lze tedy konstatovat, že pohlaví kandidáta nehraje při volebním rozhodování českých voličů nijak významnou roli a v porovnání s ostatními charakteristikami kandidátů stojí poněkud v pozadí. Více než polovina respondentů (58 %) totiž uvedla, že se při výběru příslušného lístku zajímala o zaměstnání kandidátů, necelá polovina oslovených (48 %) pak sledovala jejich věk. Abychom si udělali ještě lepší obrázek o tom, jak Češi vnímají ženy působící v politice a politiku vůbec, předložili jsme respondentům 10 relevantních výroků a dotázaní vyjadřovali míru svého souhlasu či nesouhlasu s nimi. Výsledky zachycuje tabulka 4.2.

Tabulka 4.2. Názory veřejnosti na působení žen v politice

	Rozhodně souhlasí	Spíše souhlasí	Spíše nesouhlasí	Rozhodně nesouhlasí
Rodinné povinnosti ženám ztěžují vstup do politiky.	28	52	12	5
Tradice ztěžují ženám vstup do politiky.	21	53	18	5
Společenské podmínky ztěžují ženám vstup do politiky.	20	49	20	5
Muži v politice ženy mezi sebe nepustí.	16	43	26	6
Politika je tvrdá a někdy i špinavá a pro ženy je málo vhodná.	13	37	37	10
Ženy mají o politiku malý zájem.	11	50	23	7
Ženy v politice ztrácejí ženskost.	11	22	35	26
Politika je složitá a ženy se ji musí nejprve naučit.	10	31	37	19
Ženy jsou v politice málo průbojné.	7	31	40	14
Ženy v politice přejímají mužské vzory a normy chování.	6	27	37	15

Zdroj: CVVM, výzkum Naše společnost 2004, šetření 04-06, blok otázek pro projekt Analýza nízkého počtu žen v politických a rozhodovacích funkcích.

Poznámka: Dopočet do 100 % tvoří odpovědi „neví“.

Většina české veřejnosti se domnívá, že ženám ztěžují vstup do politiky rodinné povinnosti (80 %), tradice (74 %) i společenské podmínky (69 %). Zatímco v míře souhlasu s tvrzením, že rodinné povinnosti ženám ztěžují vstup do politiky, se obě pohlaví poměrně shodnou, vliv tradic a společenských podmínek již hodnotí muži a ženy rozdílně. Ženy přikládají větší význam především společenským podmínkám (souhlas s předloženým výrokem vyjádřilo 74 % žen, ale jen 64 % mužů), ale i tradicím (s daným výrokem souhlasí 77 % žen a 71 % mužů).

Vedle rodinných povinností, tradic a společenských podmínek mohou ženám vstup do politiky ztěžovat také samotní muži, kteří se již na politickém poli prosadili. Tomu nasvědčuje také skutečnost, že více než polovina respondentů (59 %) souhlasí s tvrzením, že muži v politice ženy mezi sebe nepustí. Tento názor opět výrazně častěji vyjadřovaly oslovené ženy (68 %) než muži (50 %). Příčiny nízkého zastoupení žen v politických funkcích spatřují čeští občané vedle objektivních podmínek také v nezájmu žen o politiku. S tímto tvrzením vyjádřilo souhlas 6 z 10 oslovených. Poměrně překvapivá je skutečnost, že v této věci se názory obou pohlaví nijak významně nerozcházejí.

Zaměřme nyní svou pozornost na otázku, jak čeští občané vnímají samotné ženy, které v politice působí. Nadpoloviční většina oslovených se nedomnívá, že by ženy vstupem do politiky ztrácely svoji ženskost a že by přejímaly mužské vzory a normy chování. Naopak souhlas s tímto tvrzením vyjádřila přibližně třetina dotázaných. V názorech na zmíněné skutečnosti se muži a ženy opět poměrně výrazně rozcházejí. Muži se častěji kloní k názoru, že ženy aktivní v politickém životě postrádají ženskost a jejich chování se přizpůsobuje jejich mužským protějškům.

Zcela rozpolcená je česká veřejnost ve svých názorech na tvrzení, že politika je tvrdá a někdy i špinavá a pro ženy je málo vhodná. S tímto výrokem vyjádřilo v našem šetření 50 % respondentů souhlas a 47 % dotázaných s ním naopak nesouhlasilo. Souhlas s tímto výrokem vyjadřovali častěji dotázaní se základním vzděláním, lidé starší 60 let, důchodci a respondenti se špatnou životní úrovní. Oslovení, kteří souhlasili s tímto negativním hodnocením politiky, se také častěji domnívají, že působení žen v politice není užitečné a že jejich současné zastoupení v této oblasti je již dostatečné.

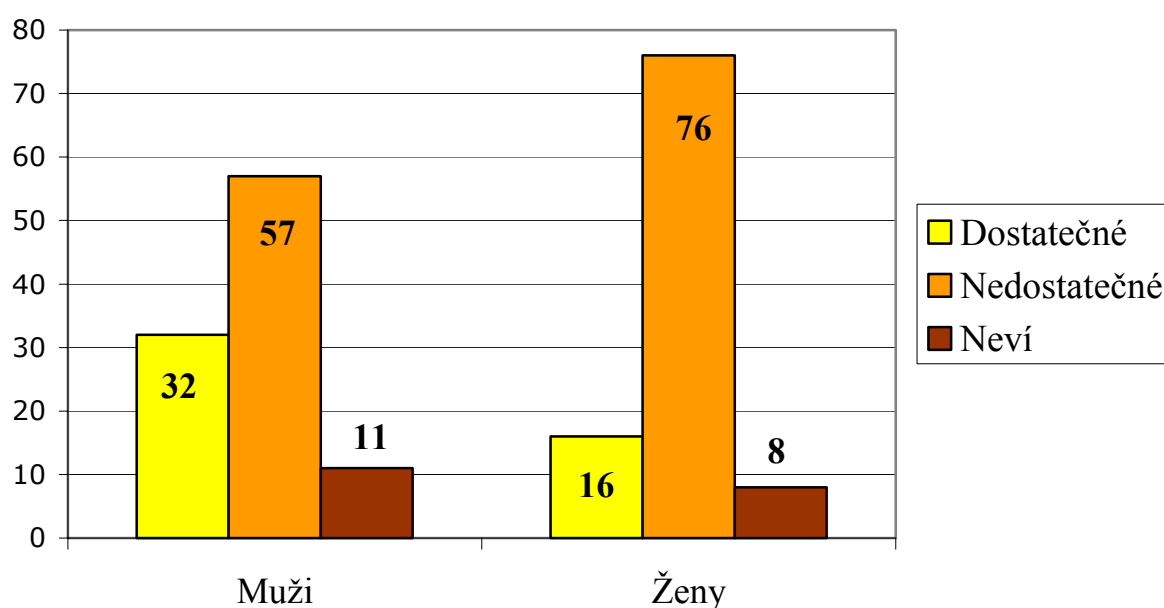
Politika je složitá a ženy se ji musí nejprve naučit, tak tento názor mají dvě pětiny českých občanů. Většina oslovených (56 %) si však myslí, že tomu tak není. Souhlas s předloženým výrokem vyjadřovali častěji oslovení muži.

Hodnocení současné zainteresovanosti žen na politickém životě

Podívejme se nyní, jak respondenti hodnotí současné zapojení žen do veřejného života.²³

Názor, že ženy jsou dnes ve veřejném životě zastoupeny dostatečně, zastává přibližně čtvrtina oslovených, k opačnému názoru se naopak přiklonily přibližně dvě třetiny dotázaných. Ostatní respondenti se k položené otázce nedokázali vyjádřit. I zde je potřeba zdůraznit, že panují výrazné rozdíly mezi názory mužů a žen (viz graf 4.1).

Graf 4.1. Zastoupení žen ve veřejném životě – srovnání názorů mužů a žen (v %).

Zdroj: CVVM, výzkum Naše společnost 2004, šetření 04-06, blok otázek pro projekt Analýza nízkého počtu žen v politických a rozhodovacích funkcích.

Současné zastoupení žen v politice pokládají za dostatečné zejména dotázaní, kteří se domnívají, že působení žen ve veřejných funkcích není užitečné. Jak bude ještě patné z dalších analýz, lze předpokládat, že v české populaci existuje menšina osob, které

²³ Otázka: „Ženy jsou dnes, podle Vašeho názoru, ve veřejném životě zastoupeny dostatečně nebo nedostatečně?“

nepodporují žádnou formu zapojování žen do veřejného života. V této skupině mají větší zastoupení muži a dále lidé starší 60 let. Také otázka zjišťující názory české veřejnosti na počet žen působících v politice se v našem výzkumu neobjevila poprvé, a máme tedy možnost porovnat současná data s výsledky šetření, která byla realizována v průběhu 90. let.

Tabulka 4.3. Zastoupení žen ve veřejném životě – časové srovnání (v %).

	Listopad 1991	Červenec 1995	Červen 2004
Dostatečné	38	27	24
Nedostatečné	42	54	67
Neví	20	19	9

Zdroj: IVVM, šetření 11-91; IVVM, šetření 07-1995; CVVM, výzkum Naše společnost, šetření 06-04, blok otázek pro projekt Analýza nízkého počtu žen v politických a rozhodovacích funkcích.

Na základě uvedených údajů můžeme konstatovat, že čeští občané vnímají zastoupení žen ve veřejném životě ve stále větší míře jako nedostatečné. Naopak podíl obyvatel ČR starších 18 let, kteří současnou angažovanost žen považují za dostatečnou, stále klesá (v roce 1991 tvořil v české populaci dvě pětiny, v současnosti vyjadřuje tento názor již méně než čtvrtina oslovených). Podobně jako existují rozdíly mezi názory mužů a žen na prospěšnost angažovanosti žen ve veřejném životě, panují značné rozdíly i v názoru obou pohlaví na dostatečnost, respektive nedostatečnost zastoupení žen ve veřejném životě. Mezi samotnými ženami vzrostl v průběhu let 1991 a 2004 podíl těch, které označují současné zastoupení žen ve veřejném životě za nedostatečné o 27 % (z 49 % v roce 1991 na 76 % v roce 2004). U mužů činí tento rozdíl 23 % (z 34 % v roce 1991 na 57 % v roce 2004).

Často se hovoří o tom, jaký dopad na politický život by případné větší zapojení žen mělo. Pokusili jsme se tedy zjistit, jak se na tuto otázku dívá česká veřejnost.²⁴ Necelá polovina občanů ČR starších 18 let (44 %) se domnívá, že větší zapojení žen do politiky by politiku proměnilo k lepšímu. Jen o něco menší podíl (40 %) dotázaných vyjádřilo názor, že by politika zůstala stejná. Skeptický postoj k působení žen v politice neboli názor, že politika by se proměnila v tomto případě k horšímu, zastává 5 % respondentů.

Není nijak překvapivé, že i v této otázce pozorujeme rozdíly mezi názory mužů a žen, podobně jako tomu bylo v předcházejících otázkách. V případě větší angažovanosti žen v politickém životě očekává jeho zlepšení více než polovina žen (54 %), ale pouze třetina oslovených mužů (33 %). Naopak zhoršení politiky očekává 9 % mužů a pouhá 2 % žen. I zde je patrné, že se jedná o stále stejnou skupinu respondentů, kteří si nepřejí, aby se ženy jakkoliv prosazovaly ve veřejném životě. Zhoršení politiky totiž častěji očekávají lidé, kteří působení žen ve veřejném životě označili za neúčinné a současný počet politicky angažovaných žen za dostatečný. Jak již bylo konstatováno, naprostá většina české veřejnosti pokládá zapojování žen do veřejného života za prospěšné. Podívejme se tedy nyní, jaké přednosti vlastně podle obyvatel naší země ženy-politiky mají a jakými přednostmi naopak disponují muži-politici (viz tabulka 4. 4 a tabulka 4. 5). V obou případech mohli respondenti uvést dvě různé přednosti, celkový součet je tedy 200 %.

Tabulka 4. 4. Přednosti politiků-mužů (v %).

1. Rozhodnost, neústupnost, průbojnost, razance	28,3
2. Nezávislost na rodině, lepší rodinné zázemí	15,5
3. Rozvážnost, pragmatismus, nadhled	11,6
4. Tvrdost, necitelnost	11,2
5. Cílevědomost, vytrvalost, ctízádnost, kariérismus, pracovitost, píle	7,8
6. Znalost problémů, přehled, kvalifikace	5,4
7. Zkušenosti	3,3
8. Odolnost (vůči stresu, vnějším vlivům apod.)	2,7
9. Sebevědomí	2,5
Nic, negativní výroky	14,4
Jiné	23,8
Bez odpovědi	64,3
Neví	9,2
Celkem	200

Zdroj: CVVM, výzkum Naše společnost 2004, šetření 04-06, blok otázek pro projekt Analýza nízkého počtu žen v politických a rozhodovacích funkcích.

Znění otázky: „Jaké jsou podle vás přednosti politiků-mužů?“ „Jaké jsou podle vás přednosti političek-žen?“

²⁴ Otázka: „Pokud by došlo k většímu zapojení žen do politiky, došlo by k její změně? Ano, politika by se

Tabulka 4.5. Přednosti političek-žen (v %).

1. Citlivost, schopnost empatie, pochopení, sociální citění	28,0
2. Rozvážnost, pragmatismus, nadhled	11,2
3. Pečlivost, důkladnost, svědomitost, spolehlivost, zodpovědnost	9,6
4. Vzhled, elegance, krása, příjemné vystupování a chování	9,4
5. Slušnost, čestnost, poctivost, spravedlnost	8,3
6. Jiný, „ženský“ pohled	7,5
7. Cílevědomost, vytrvalost, ctížádostivost, kariérismus, pracovitost, píle	7,1
8. Rozhodnost, neústupnost, průbojnost, razance	5,2
9. Komunikativnost, schopnost jednat s lidmi, schopnost vyjadřovat se	4,3
10. Schopnost kompromisu, schopnost dohodnout se	3,3
11. Praktičnost	2,6
Nic, negativní výroky	9,5
Jiné	27,0
Bez odpovědi	57,0
Neví	10,0
Celkem	200

Zdroj: CVVM, výzkum Naše společnost 2004, šetření 04-06, blok otázek pro projekt Analýza nízkého počtu žen v politických a rozhodovacích funkcích.

Jak je patrné z tabulky 4. 4 a tabulky 4. 5, česká veřejnost si s muži a se ženami působícími v politice spojuje značně odlišné charakteristiky. Většina dotázaných občanů však byla schopna vyjmenovat alespoň jednu přednost, kterou působení obou pohlaví v politice má. S muži-politiky si česká veřejnost nejčastěji spojuje takové vlastnosti, jakými je rozhodnost, razantnost a neústupnost. Za jejich velkou přednost považují občané také to, že jsou více nezávislí na rodině, a mohou se tak politické činnosti věnovat naplno. Více než desetina dotázaných charakterizovala muže-politiky jako rozvážné a pragmatické, ale i tvrdé až necitelné.

Ženy působící v politice vnímá česká veřejnost odlišně. Jejich hlavní přednosti vidí respondenti v citlivosti, schopnosti empatie a pochopení. Političky jsou však také vnímány jako rozvážné a pragmatické. Je poměrně zajímavé, že podíl respondentů, který

proměnila k lepšímu, ano, politika by se proměnila k horšímu, ne, politika by zůstala stejná.“

přisoudil tuto charakteristiku mužům-politikům, je přibližně stejný jako podíl dotázaných, který tyto přednosti přisoudil ženám-političkám (nejednalo se však o stejnou skupinu dotázaných). V porovnání s muži jsou pak ženy častěji považovány za pečlivé, spolehlivé a zodpovědné. Za pozornost stojí jistě také to, že téměř desetina oslovených mezi ženské přednosti zařadila také vzhled, eleganci a příjemné vystupování.

Způsoby veřejné aktivity žen v názorech české veřejnosti

Od devadesátých let až do současnosti se ženy ve stále větší míře prosazovaly a prosazují ve veřejném životě. Zeptali jsme se proto respondentů, jaký způsob veřejné aktivity žen považují za nejvhodnější. Jednalo se o otevřenou otázku, tedy bez nabídky odpovědí, a respondenti měli možnost uvést až 2 rozdílné odpovědi.

Na úvod lze konstatovat, že naprostá většina českých občanů si s ženami ve veřejném životě spojuje především práci v sociální oblasti, a to zejména pomoc skupinám obyvatel, které jsou nějakým způsobem znevýhodněny (děti, zdravotně handicapovaní apod.) Jak jsme již uvedli v předcházející části, přednosti, které si respondenti v souvislosti se ženami v politice vybaví, jsou sociální citění, schopnost empatie a pochopení. Není tedy nijak překvapivé, že za nejvhodnější způsob veřejné aktivity považují respondenti ty oblasti, ve kterých by ženy své přednosti nejlépe uplatnily.

Vůbec nejčastěji (v 22 % případů) respondenti zmínili, že ženy by se měly věnovat charitě, dobročinnosti a měly by se angažovat v nejrůznějších nadacích tohoto typu. Více než desetina respondentů se domnívá, že pro ženy je vhodná práce v sociální oblasti (bez bližšího upřesnění). Další respondenti pak zmínili konkrétní oblasti, v kterých by ženy měly působit, a to nejčastěji péči o děti a mládež, jejich vzdělávání a výchovné aktivity (9 %), zdravotnictví a péči o nemocné či handicapované spoluobčany (6 %) či oblast školství (6 %). Celkem 17 % oslovených se domnívá, že by se ženy měly prosazovat v politice. Za vhodnou pro ženy však častěji označili komunální politiku či práci v místních samosprávách (celkem 8,2 % dotázaných). O něco nižší podíl respondentů pak vyjádřil názor, že pro ženy je vhodné také působení ve vrcholné politice, tedy ve vládě či v parlamentu (5,4 %).

Postoje k opatřením ke zvýšení počtu žen v politice

V poslední době jsou diskutována možná opatření, která by mohla současné nízké zastoupení žen ve veřejných funkcích změnit. Podívejme se nyní, jak se k jednotlivým opatřením staví česká veřejnost. Obyvatelé České republiky starší 18 let považují za nejúčinnější vytvoření vhodných společenských podmínek. Více než polovina dotázaných vyjádřila názor (56 %), že v tomto případě by se počet žen v politice mohl zvýšit. Necelá čtvrtina občanů se však domnívá, že ani vhodné společenské podmínky počet žen v politice nijak neovlivní. Ostatní dotázaní se k položené otázce nedokázali vyjádřit.

Poněkud méně jednoznačné se z názorů českých občanů jeví zavedení kvót pro obě pohlaví do volených funkcí. Podle 41 % oslovených by toto opatření vedlo ke zvýšení počtu žen v politice, ale jen o málo menší podíl respondentů (34 %) se domnívá, že by se počet žen v politice nijak nezměnil. V názorech na účinnost proměny mechanismů sestavování volebních kandidátek uvnitř politických stran je česká veřejnost rozdělena přibližně na třetiny. Třetina občanů vyjádřila názor, že podobné opatření počet žen v politice zvýší, další třetina se domnívá, že ho nijak neovlivní a poslední třetina respondentů se k položené otázce nedokázala vyjádřit.

Názory mužů a žen na výše zmíněná opatření již nebyly tak výrazně odlišné, jako tomu bylo v předcházejících otázkách. Přesto můžeme konstatovat, že ženy častěji věří, že zavedení kvót pro obě pohlaví do volených funkcí a vytvoření vhodných společenských podmínek povede ke zvýšení počtu žen v politice, zatímco muži se více klonili k názoru, že tato opatření nebudou mít na počet žen ve veřejných funkcích žádný vliv.

Postoje veřejnosti k ženám političkám zjišťované při volební podpoře žen

Postoje občanů k zapojení žen do politiky lze zjišťovat i jinak, než pouhým tázáním v dotazníkovém šetření. Nepřímým indikátorem je i volební podpora jednotlivých žen. Takovým případem mohou být senátní volby, kdy se v druhém kole utkávají proti sobě dva kandidáti. Vezmeme-li v potaz pouze ty souboje, v nichž proti sobě stáli muž a žena. V roce 1996 byla žena proti muži v druhém kole senátních voleb ve 14 případech, z nichž v 8 vyhrála. V roce 1998 ve 4 a 3 vyhrála, v roce 2000 v sedmi případech a ve 2 vyhrála, v roce 2002 ve 4 případech a dvakrát vyhrála. Celkem tedy žena vyhrála v druhém kole na mužem v 15 z 29 případů, což znamená v nadpoloviční většině. Znamená to, že ženy

nejdou těmi kandidáty, kteří jsou díky svému pohlaví odsouzeni k nezdaru ve volebním klání. Zároveň to ale naznačuje, že voliči při své volbě nejsou vedeni pohlavím kandidáta a jeho stranická příslušnost je více důležitá; pohlaví kandidátky tak neznamena automaticky odklon voličů.

4. 4. Volební systém a jeho vliv na výběr kandidátů ve stranách

Velká část odborné literatury zdůrazňuje roli volebního systému na zastoupení žen v parlamentu, resp. jiných zastupitelských orgánech. Základní tvrzení spočívá v tom, že v parlamentech, které jsou voleny na základě poměrného volebního systému, je více žen než v těch, které jsou voleny většinovým systémem, což ukazují komparativní mezinárodní analýzy, které srovnávají vliv volebního systému na podíl zvolených žen [Lakeman 1976; Rule 1981; Norris 1985; Matland 1998]. Například Richard Matland a Donley Studlar ukázali na datech z 23 demokratických zemí Severní Ameriky, Evropy a dále Japonska, Nového Zélandu a Austrálie, že od roku 1945 do roku 1993 existuje pravidelně větší podíl žen v parlamentech volených podle poměrného systému. Zatímco v parlamentech zvolených na základě většinového volebního systému byl v roce 1950 a v roce 1970 průměrný podíl žen 2 % a v roce 1990 8 %, tak v parlamentech zvolených na základě poměrného systému byl v roce 1950 tento podíl 5 %, v roce 1970 byl 6 % a v roce 1990 byl již 18 % [Matland, Studlar 1996]. Pippa Norris při srovnání volebních systémů 182 zemí nalézá více než sedmiprocentní rozdíl mezi průměrnou mírou zastoupení žen v parlamentech v zemích se systémem poměrného zastoupení (15,6 %) a systémy většinovými (8,5 %) [Norris 2004: 187–190]. Působení volebního systému na podíl žen v parlamentu ale není přímé a jeho vliv je zprostředkován mechanismem výběru kandidátů uvnitř politických stran a fragmentace stranického systému. Teprve interakce volebního systému, výběru kandidátů a počtu stran, které získávají mandáty, ovlivňuje počet žen v zastupitelských orgánech, které jsou předstupněm (a předpokladem) pro zastoupení v exekutivních funkcích či vedoucích stranických funkcích. Nejprve vysvětlíme interakci těchto proměnných na teoretické úrovni a poté přistoupíme k analýze těchto prvků v České republice.

Teoretické vysvětlení interakce volebního systému s velikostí volebního obvodu a jejich vlivu na výběr ženských kandidátů

Vzhledem k tomu, že volby do většiny zastupitelských orgánů probíhají na základě voleb politických stran s omezenou možností volit jednotlivé kandidáty, je výběr kandidátů uvnitř politických stran nejdůležitějším nástrojem, který ovlivňuje podíl žen v parlamentech. Při nastavení pravidel výběru kandidátů a v samotném jeho průběhu řeší politické strany množství organizačních dilemat, z nichž to nejzákladnější spočívá v tom,

zda má výběr kandidátů vést k uspokojení vnitrostranických zájmů na získání volených politických funkcí, například získání funkce poslance pro každou frakci uvnitř strany, nebo k vytvoření takové kandidátky, která získá co největší volební podporu i za cenu toho, že nebudou uspokojeni mocní aktéři vnitrostranické politiky. Toto dilema nemusí nutně být kontradiktorní či být tzv. hrou s nulovým součtem ve smyslu „buď a nebo“. Významní vnitrostraniční aktéři se mohou snažit vybírat takové kandidáty, kteří budou mít potenciál volebně uspět, a tím zredukovat protikladnost dilematu.

Ve vztahu k reprezentaci žen v zastupitelských orgánech má toto organizační dilema základní význam v tom, že naznačuje potenciální bariéry pro zastoupení žen. Jestliže alespoň část voličů nepožaduje větší zastoupení žen na volitelných místech kandidátek, není důvod, aby při řešení výše uvedeného organizačního dilematu při výběru kandidátů politické strany dbaly na umístění žen na kandidátky, a omezovaly tak možnost uspokojit zájmy mocných vnitrostranických aktérů. Zároveň pokud nejsou mocní vnitrostraniční aktéři definováni ženským pohlavím, například silná ženská organizace uvnitř strany, existuje velmi nízká možnost, že by politická strana nominovala na volitelná místa ženy. Ke zvýšení počtu žen na volitelných místech kandidátních listin tak může dojít tehdy, když existuje silný požadavek ze strany veřejnosti nebo když silní vnitrostraniční aktéři jsou definováni ženským pohlavím (anebo v případě naplnění obou podmínek současně) a zároveň, když jsou transakční náklady na nominování ženy relativně nízké.

Původně vědci předpokládali, že transakční nákladnost nominování žen je výrazně strukturována volebním systémem (o něm jsme na začátku této části řekli, že má pouze nepřímý, zprostředkující vliv na zastoupení žen v parlamentech). Mezi jednotlivými zeměmi se stejným či obdobně fungujícím volebním systémem nicméně existovaly rozdíly v podílu žen v parlamentech, což vedlo některé autory k prozkoumání důvodů těchto rozdílů. Místo na samotný volební systém se zaměřili na proměnné, které sice volební systém zásadním způsobem ovlivňuje, ale které zároveň determinují i jiné faktory, zvláště charakter stranického systému. Těmito proměnnými jsou (1.) velikost volebního obvodu, resp. počet mandátů, které je možné ve volebním obvodu získat, a (2.) velikost volebního obvodu z hlediska každé politické strany, resp. počet mandátů, které může každá jednotlivá strana v daném obvodu získat [viz například Matland 1993]. Tyto detailnější analýzy ukázaly, že skutečným faktorem, který ovlivňuje podíl žen

v parlamentu, je počet mandátů, které může každá konkrétní strana získat ve volebním obvodu. Charakter volebního systému je pouze zdánlivým faktorem.

Základní teoretický argument, který by zdůvodnil, proč počet mandátů, které může každá konkrétní strana získat ve volebním obvodu, spočívá v předpokladu, že velikost obvodu mění volební strategii politických stran, kandidátů i voličů.²⁵ Zvýšení velikosti volebního obvodu snižuje stranickým funkcionářům nákladnost nominování ženy ze dvou základních důvodů. Za prvé, strana může považovat nominování ženy jako užitečné z hlediska přilákání dalších voličů. Při zvětšování volebního obvodu se stává velmi nápadné, když není mezi nominovanými žena, což zvyšuje potenciál pro negativní reakci voličů k takové kandidátce. Za druhé, uvnitř strany je mnohem snazší nominovat ženu ve vícemandátových obvodech. Jestliže se jedná o nominaci v jednomandátovém obvodu (které jsou typické pro většinové systémy), je výběr z definice hrou s nulovým součtem – nominováním ženy jsou všichni mužští kandidáti vyloučeni. Jestliže se jedná o nominaci ve vícemandátovém obvodu, jedná se o hru s fixním, nicméně nenulovým součtem – nominací ženy nemusí být mužští kandidáti, kteří mohou reprezentovat silné vnitrostranické aktéry, vyloučení z kandidátky.

Zároveň i voliči, kteří by mohli nepřátelsky reagovat na nominování ženy jako jediné kandidátky, budou mnohem více ochotní hlasovat pro volební kandidátky, na níž je žena jednou z mnoha kandidátů. Vícemandátové volební obvody jsou také typické větší fluktuací zvolených politiků, což má potenciálně pozitivní efekt pro růst zastoupení žen. Dojde-li k proměně společenských nálad a veřejnost bude souhlasit či dokonce vyžadovat větší zastoupení žen, nízká míra fluktuace politiků, která je typická pro jednomandátové obvody, může být bariérou. V jednomandátových obvodech totiž není výjimkou, když je v nich jeden politik zvolen vícekrát za sebou. Vyrovnávání kandidátky z hlediska pohlaví je tedy mnohem snazší ve vícemandátových obvodech. Efekt vztahu mezi velikostí volebního obvodu a podílem zvolených žen se projeví teprve tehdy, když strany získají v těchto obvodech více než jeden mandát. V případě, že by třeba pět stran získalo v daném volebním obvodu každá po jednom mandátu, byl by obvod sice vícemandátový, ale vliv na zvýšení počtu zvolených žen by byl omezen tím, že každá strana získá pouze jeden mandát a nedochází v tomto případě ke snížení transakčních nákladů pro nominování

²⁵ Naše teoretická argumentace byla silně ovlivněna Richardem Matlandem [Matland 1993].

ženy na jediné volitelné místo. Proto je důležitá velikost volebního obvodu z hlediska strany.

Existuje ještě další důvod, proč dochází v systémech s poměrnou volbou k většímu průniku žen do politiky. Richard Matland a Donley Studlar jej popsali s pomocí základní teorie, která vysvětluje organizační vývoj politických stran (teorie nápodoby nebo též teorie nákazy – *party contagion*). Podle této teorie dochází ve vícestranických systémech k procesu, v němž jedna strana stimuluje druhou k přijetí strategie a taktiky, kterou využila první strana [Matland, Studlar 1996]. Jestliže Maurice Duverger hovořil o nákaze pocházející od levicových stran, jejichž volební a organizační úspěšnost donutí pravicové strany k přijetí jejich organizačních modelů [Duverger 1965], tak Matland a Studlar hovoří o nákaze, která vychází většinou od malé strany, která nominuje ženy na volitelná místa, a tím přinutí větší strany k tomuž. Tento model ukazují na příkladu skandinávských zemí, kde malé levicové strany donutily velké sociálně-demokratické strany k nominování více žen na kandidátky či dokonce k přijetí vnitrostranických kvót. Tento princip nápodoby (nákazy) může snadněji probíhat v systémech s poměrným systémem, neboť v nich mohou malé strany získat ve volbách mandáty, a přesvědčit tak velké strany o životaschopnosti a úspěšnosti odlišné strategie.

Vliv poměrného systému na zastoupení žen v politických funkcích v Česku

Zjistit vliv volebního systému na zastoupení žen v politických funkcích v jedné zemi není jednoduchý úkol, neboť všechna zdůvodnění vlivu volebního systému na zastoupení žen vycházejí z mezinárodní komparace. V Česku je situace ulehčena existencí dvou komor parlamentu na centrální úrovni. V Poslanecké sněmovně, která je volena podle poměrného volebního systému, došlo k nárůstu zastoupení žen z 10,5 % v roce 1992 na 17,0 % v roce 2002. V Senátu podíl žen od roku 1996 osciluje mezi 11–12 %. Poměrný volební systém tedy při tomto hrubém srovnání vede k většímu zastoupení žen v politických funkcích.

Další možností srovnání vlivu volebního systému na zastoupení žen je využít toho, že poměrný systém v Česku má v současnosti celkem 14 volebních obvodů s odlišnou velikostí, která způsobuje, že v některých malých obvodech (například Karlovarský nebo Liberecký kraj) funguje téměř jako většinový. Vzhledem k prokázanému vztahu mezi zastoupením žen a velikostí volebního obvodu z hlediska strany (počet mandátů, které strana získá v daném obvodě), je možné zkusit testovat tento vliv na volebních výsledcích

v Česku. Nejsnadnějším řešením je zjistit, zda existuje korelace mezi podílem zvolených žen a mezi velikostí volebního obvodu (viz tabulka 4.6.).

Korelace mezi velikostí volebního obvodu a podílem zvolených žen byla dokonce v letech 1992 a 1996 negativní (sloupec A), což znamená, že směr působení velikosti volebního obvodu byl opačný. I v letech 1998 a 2002 jsou korelace velmi slabé a statisticky nevýznamné. Velikost volebního obvodu jako taková tedy nevedla k většímu zastoupení žen v Poslanecké sněmovně. Důvodem, proč v letech 1992 a 1996 byla mezi velikostí volebního obvodu a podílem zvolených žen negativní korelace, byla skutečnost, že dva volební obvody na Moravě byla největší ze všech a zároveň v nich bylo zvoleno nejméně žen. Obecně bylo při všech volbách zvoleno méně žen v moravských volebních obvodech, což může být z velké části způsobeno přetrvávajícím tradičním modelem vztahů mezi mužem a ženou v krajích, kde je velká část populace nábožensky založena.

Zároveň jsme velikost volebního obvodu definovali i z hlediska každé politické strany zvlášť jako počet mandátů, které strana v daném obvodě získala, neboť pro stranické nominace je důležitý tento počet, nikoli celkový počet mandátů na obvod (sloupec B tabulky 4. 6). Hodnoty korelačních koeficientů jsou i v tomto případě nízké, nicméně všechny hodnoty ukazují předpokládaný směr korelace. V případě, že provedeme logaritmické transformace podílu zvolených žen na celkovém počtu mandátů, které získala strana v daném volebním obvodě, korelace jsou již relativně velké a statisticky významné (logitová transformace zajišťuje přiblížení se požadavku normality rozdělení a obejítí tzv. efektu spodního a horního konce). V případě, že nevezmeme v úvahu logitové transformace, je prvotním dojmem, že velikost volebního obvodu nehraje v České republice roli.

Tabulka 4. 6. Korelace mezi velikostí volebního obvodu a podílem zvolených žen (Pearsonův korelační koeficient)

rok	počet žen v PSP	počet členů PSP	% žen	A	A	A
1992	21	200	10,5	-0,46	0,05	0,35**
1996	30	200	15,0	-0,08	0,07	0,31*
1998	30	200	15,0	0,25	0,02	0,44**
2002	34	200	17,0	0,04	0,18	0,38**

Zdroj: Volební výsledky za jednotlivé roky; vlastní výpočty.

Poznámka: A – korelace mezi velikostí volebního obvodu a podílem žen zvolených za obvod (strany jako celek); B – korelace mezi velikostí volebního obvodu z hlediska strany (počtem zvolených poslanců jedné strany) a podílem žen zvolených v daném obvodu za danou stranu; C - korelace mezi počtem zvolených poslanců jedné strany a podílem žen zvolených v daném obvodu za danou stranu (logitová transformace).

V České republice je nicméně vztah mezi podílem zvolených žen a velikostí volebního obvodu z hlediska strany redukován dvěma faktory. Za prvé nedochází ke zvyšování podílu zvolených žen s velikostí volebního obvodu na Moravě a za druhé je podíl zvolených žen nesouměrně rozložen mezi jednotlivé strany s tím, že levicové strany (KSČM a ČSSD) mají mezi zvolenými ženami více zástupkyň. Proto jsme se rozhodli provést regresní analýzu, v níž by jako závislá proměnná byl podíl zvolených žen ve volebním obvodu a jako nezávislé proměnné velikost volebního obvodu z hlediska strany, levicovost strany (dummy proměnná 1 pro KSČM a ČSSD a 0 pro ODS, KDU-ČSL a US-DEU) a Morava (dummy proměnná 1 pro moravský kraj a 0 pro český kraj).

Přestože jednotlivé regresní modely nejsou statisticky významné, což vzhledem k nízkému počtu případů není překvapením, ukazují vliv jednotlivých proměnných, které jsou postupně do modelu přidávány (viz tabulky 4. 7.- 4.9.). Velikost volebního obvodu z hlediska strany v případě všech voleb působila stejným směrem s výjimkou voleb v roce 1998 a zvyšovala pravděpodobnost, že žen v daném obvodu bude zvoleno více. Vliv velikosti volebního obvodu byl ale redukován dalšími faktory, a to zvláště levicovostí strany a lokací volebního obvodu na Moravu. Tak například v roce 2002 celkový model ukazuje, že moravské volební obvody snižují podíl zvolených žen o 6 % (uvědomme si, že celkový počet zvolených žen byl 17 %) a že levicovost strany zvyšuje podíl žen o 12

%. Velikost volebního obvodu v tomto směru hraje menší roli. V případě, že by všechny strany v každém volebním obvodě získaly 1 mandát, podíl žen v Poslanecké sněmovně by byl 0,8 %. Kdyby strany průměrně získaly 10 mandátů v každém obvodě, bylo by žen v Poslanecké sněmovně 8,2 %.

Tabulky 4. 7. – 4. 9. Regresní modely pro závislou proměnnou podíl zvolených žen ve volebním obvodě

rok	1992	1996	1998	2002
konstanta	8,24*	12,28**	14,44**	9,03*
	(3,46)	(4,28)	(4,42)	(4,04)
velikost stranické delegace ve volebním obvodě	0,29	0,39	0,07	1,70
	(0,79)	(0,80)	(0,70)	(1,11)
R sq. (koeficient determinace)	0,00	0,01	0,00	0,03
N	64	48	40	70

rok	1992	1996	1998	2002
konstanta	6,05	9,63*	12,47**	7,04
	(4,26)	(4,28)	(4,56)	(4,01)
velikost stranické delegace ve volebním obvodě	0,37	0,02	-0,18	0,62
	(0,79)	(0,78)	(0,72)	(1,17)
levicovost strany	5,21	12,58*	8,07	12,69*
	(5,90)	(5,65)	(5,54)	(5,43)
R sq. (koeficient determinace)	0,02	0,10	0,05	0,11
N	64	48	40	70

rok	1992	1996	1998	2002
konstanta	5,75 (4,33)	9,62* (4,35)	12,37* (4,62)	8,88* (4,26)
velikost stranické delegace ve volebním obvodu	0,24 (0,84)	0,02 (0,86)	-0,35 (0,80)	0,82 (1,17)
levicovost strany	5,1 (5,90)	12,58* (5,73)	8,38 (5,64)	12,33* (5,41)
Morava	2,91 (5,94)	0,01 (6,60)	3,27 (6,84)	-6,34 (5,12)
R sq. (koeficient determinace)	0,02	0,10	0,06	0,13
N	64	48	40	70

Zdroj: Volební výsledky v jednotlivých letech; vlastní výpočty.

Zjištěné výsledky naznačují, že současný volební systém je pro vyšší podíl žen ve volených funkcích relativně vhodný – jeho zvětšení na celou republiku by nepochybně přispělo k většímu počtu žen v Poslanecké sněmovně a zároveň jakékoli zmenšení volebních obvodů (například podle volební reformy ODS a ČSSD z roku 2000) by vedlo ke snížení počtu žen. Zároveň výsledky ukazují na vliv hodnot při výběru a nominování žen na volitelná místa – moravské regiony s vyšším počtem nábožensky založených občanů a s preferencí tradičního modelu rodiny a rozdělení rolí mezi muže a ženu mají signifikantně nižší zastoupení žen na kandidátkách. Zároveň existují zřetelné rozdíly mezi jednotlivými stranami – KSČM a ČSSD mají mezi zvolenými poslanci mnohem větší podíl žen, což lze vysvětlit mimo jiné i tím, že se obě strany k většímu zastoupení žen v politických funkcích hlásí.

Důsledky výběru kandidátů v parlamentních politických stranách

V předchozí části jsme ukázali, že v Česku sice existuje vliv poměrného volebního systému na vyšší zastoupení žen ve volených politických funkcích, jeho vliv je ale zprostředkován tím, jaký počet mandátů získá každá strana v jednotlivém volebním obvodu. Důvodem je minimální zájem politických stran nominovat na první místa kandidátek ženy. Proto se v této části zaměříme na výběr kandidátů při volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2002 a do Evropského parlamentu v roce 2004 a poukážeme

na základní důsledky výběru kandidátů uvnitř stran, který se projevuje v první řadě v nabídce politických stran, tedy na kandidátkách.

Celkově ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2002 kandidovalo celkem 6079 osob, z toho 1590 žen (26,16 %) a 4489 mužů (73,84 %). Mezi českými parlamentními stranami jsou však výrazné rozdíly ohledně podílu žen na kandidátkách. Zatímco v letech 1996–2002 vzrostl jak podíl žen mezi kandidáty do dolní komory českého parlamentu (celkově o 6 %), tak podíl žen mezi zvolenými zákonodárci (o 2,5 %), dochází k trvalému poklesu v poměru mezi kandidátkami a zvolenými. Ženy jsou totiž na kandidátkách politických stran zařazovány na horší místa než muži. Zároveň je nárůst podílu žen na kandidátkách politických stran větší u politických stran, které se nedostanou do parlamentu než u parlamentních stran – v devíti z celkového počtu čtrnácti volebních obvodů je počet žen na kandidátkách neparlamentních subjektů vyšší než u parlamentních stran. Avšak i u parlamentních, a to především pravicových politických stran je pokles patrný: například u Unie svobody a Občanské demokratické strany došlo mezi volbami 1998 a 2002 k poklesu o 3 % a 0,9 %.

Tabulka 4. 10. Podíl kandidátek do Poslanecké sněmovny podle politických stran v letech 1996–2002 (v %)

Strana/rok voleb	Kandidátky	Změna
ČSSD 1996	14,9	
ČSSD 1998	17,2	+2,3
ČSSD 2002	24,5	+7,29
KSČM 1998	20,1	
KSČM 2002	19,2	-0,86
KDU-ČSL 1998	14,4	
US 1998	18,2	
KDU-ČSL a US-DEU 2002	15,2	+0,8/-3
ODS 1996	15,1	
ODS 1998	17,8	+2,7
ODS 2002	16,9	-0,9

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR

Zkoumání rozdílu v nominování žen na kandidátky a v jejich zastoupení v Poslanecké sněmovně začneme pohledem na ČSSD, za niž kandidovalo ve volbách do PS v roce 2002 celkem 343 kandidátů. Z tohoto počtu bylo 259 mužů a 84 (24,49 %) žen. Z tohoto počtu bylo zvoleno celkem 70 osob: 60 mužů a 10 žen. Procento zvolených poslankyň je tedy 14,3 %. Tabulka 2 nabízí podrobnější pohled na kandidátní listiny ČSSD. Kandidátky na poslanecký mandát jsou v sociální demokracii o něco málo mladší a v průměru je na kandidátce 6 žen. Sociální demokracie se počtem kandidátek řadí mezi parlamentními politickými stranami na první místo. V počtu i poměru zvolených poslankyň ji však předstihuje další levicová politická strana – KSČM.

Tabulka 4. 11. Ženy na kandidátkách ČSSD

Kraj	Počet žen na kandidátce	Zvoleno celkem	Zvoleno žen	Pozice zvolených žen na kandidátce	Počet kandidátů za kraj
Ústecký	6	5	0		26
Olomoucký	4	4	0		23
Moravskoslezský	10	10	1	4	36
Karlovarský	3	2	0		14
Jihomoravský	9	8	0		34
Jihočeský	6	4	1	2	22
Královehradecký	6	4	2	3, 4	20
Praha	11	7	2	1, 7	36
Pardubický	5	3	0		19
Plzeňský	4	4	1	1	20
Zlínský	5	4	0		22
Vysočina	3	4	0		20
Liberecký	2	3	1	3	17
Středočeský	10	8	2	7, 8	34
průměr za stranu	–	70	10	–	–

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR

Za KSČM kandidovalo ve volbách do PSP ČR v roce 2002 celkem 343 kandidátů. Z tohoto počtu bylo 277 mužů a 66 (19,2 %) žen (viz tabulka 4.12.). Z tohoto počtu bylo zvoleno celkem 41 kandidátů: 29 mužů a 12 žen. Procento zvolených poslankyň je tedy 29,3 %. Tabulka 3 nabízí podrobnější pohled na kandidátní listiny KSČM v jednotlivých krajích. Kandidátky na poslanecký mandát jsou v KSČM mladší než kandidáti a v průměru je na kandidátce 4,7 žen. Fakt, že je na kandidátce KSČM méně žen, které ale mají větší šanci být zvoleny, je také velmi dobře dokumentován průměrnou pozicí žen na kandidátce. Zatímco v ČSSD jsou ženy průměrně na 14 místě kandidátky, v KSČM je to 11 místo.

Tabulka 4. 12. Ženy na kandidátkách KSČM

kraj	Počet žen na kandidátce	Zvoleno celkem	Zvoleno žen	Pozice zvolených žen na kandidátce	Počet kandidátů za kraj
Ústecký	6	4	1	4	26
Olomoucký	3	1	1	2	23
Moravskoslezský	7	5	1	3	36
Karlovarský	1	1	0		14
Jihomoravský	9	3	1	2, 3	34
Jihočeský	3	2	0		22
Královehradecký	1	2	1	2	20
Praha	6	3	0		36
Pardubický	6	3	1	2	19
Plzeňský	5	3	1	2	20
Zlínský	4	2	0		22
Vysočina	4	5	2	3	20
Liberecký	4	2	1	1	17
Středočeský	7	5	2	4, 5	34
Průměr za stranu	—	41	12	—	—

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR

Na třetí místo v počtu kandidátek se mezi parlamentními politickými stranami řadí ODS (tabulka 4. 8). Za ODS kandidovalo celkem 343 kandidátů, z nichž bylo 285 mužů a 58 žen (16,9 %). Z nich získalo poslanecký mandát celkem 50 mužů a 8 žen, celkem tedy 58 mandátů. Procento zvolených poslankyň je 13,8 %. Kandidátky na poslanecký mandát jsou v ODS průměrně o 2,5 roku mladší než muži a v průměru je na kandidátce 4,1 žen. Ženy mají na kandidátce ODS lepší pozici než ženy v ČSSD, ale horší než v KSČM (průměrná pozice žen na kandidátce ODS je 13).

Tabulka 4. 13. Ženy na kandidátkách ODS

Kraj	Počet žen na kandidátce	Zvoleno celkem	Zvoleno žen	Pozice zvolených žen na kandidátce	Počet kandidátů za kraj
Ústecký	3	4	0		26
Olomoucký	7	3	1	3	23
Moravskoslezský	11	5	0		36
Karlovarský	2	2	0		14
Jihomoravský	5	6	0		34
Jihočeský	4	4	0		22
Královehradecký	3	3	1	3	20
Praha	6	10	2	6, 9	36
Pardubický	2	3	2	1, 3	19
Plzeňský	4	3	0		20
Zlínský	5	3	0		22
Vysočina	2	2	1	1	20
Liberecký	2	3	0		17
Středočeský	2	7	1	5	34
Průměr za stranu	—	58	8	—	—

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR

Na poslední místo v počtu kandidátek se mezi parlamentními politickými stranami řadí Koalice KDU-ČSL a US-DEU (tabulka 4.13.). Za KDU-ČSL a US-DEU kandidovalo celkem 342 kandidátů, z nichž bylo 290 mužů a 52 žen (15,2 %). Z nich získalo poslanecký mandát celkem 27 mužů a 4 ženy, celkem tedy koalice KDU-ČSL a US-DEU získala 31 mandátů. Procento zvolených poslankyň je 12,9 %. Kandidátky na poslanecký mandát jsou v koalici KDU-ČSL a US-DEU průměrně o 2,75 roku mladší než muži a v průměru je na kandidátce 3,7 žen. Ženy mají na kandidátce koalice KDU-ČSL a US-DEU lepší pozici než ženy v ODS, ale horší než v KSČM a ČSSD (průměrná pozice žen na kandidátce koalice KDU-ČSL a US-DEU je 13). V případě koalice KDU-ČSL a US-DEU je také zajímavý fakt, že její kandidátka Táňa Fišerová získala svůj mandát na základě preferenčních hlasů občanů.

Tabulka 4.14. Ženy na kandidátkách KDU-ČSL a US-DEU

Kraj	Počet žen na kandidátce	Zvoleno celkem	Zvoleno žen	Pozice zvolených žen na kandidátce	Počet kandidátů za kraj
Ústecký	3	1	0		26
Olomoucký	3	2	0		23
Moravskoslezský	1	3	0		36
Karlovarský	4	0	0		14
Jihomoravský	3	4	0		34
Jihočeský	4	2	0		22
Královehradecký	3	2	0		20
Praha	9	5	2	1, 10	35
Pardubický	2	2	0		19
Plzeňský	2	1	0		20
Zlínský	5	3	1	1.	22
Vysočina	4	2	0		20
Liberecký	4	1	0		17
Středočeský	5	3	1	1.	34
Průměr za stranu	3,71	31	4		

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR

Pokud se nyní podíváme na srovnání poměru kandidátek a zvolených zástupkyň v dolních komorách ve vybraných zemích střední a východní Evropy (tabulka 4.15.), můžeme konstatovat, že zatímco ve střední a východní Evropě narůstá podíl žen, které se ucházejí o poslanecký mandát a v některých zemích (ČR a Polsko) také podíl zvolených žen, můžeme při pohledu na tabulku 6 zaznamenat všeobecný klesající trend poměru kandidátek a zvolených zastupitelek. V počtu zvolených zastupitelek se dnes řadí Polsko na 36. místo, Litva na 46. místo, Česká republika na 52. místo a Maďarsko na 84. místo.

Tabulka 4. 15. Procento kandidátek a zvolených zástupkyň do dolních komor ve vybraných středoevropských zemích (v %)

Země/rok voleb	Kandidátky	Zvolené	Poměr kandidátek a zvolených	Změna v poměru kandidátek a zvolených v čase
ČR 1996	20,2	14,5	72%	
ČR 1998	21,1	15	71%	–1%
ČR 2002	26,1	17	65%	–6%
Litva 1992	11,7	7,1	61%	
Litva 1996	20,3	16,8	83%	22%
Litva 2000	18,4	10,6	58%	–25%
Maďarsko 1990	N/A	7,5		
Maďarsko 1994	N/A	10,6		
Maďarsko 1998	7,6	8,3	109%	
Maďarsko 2002	N/A	9,1		
Polsko 1991	12,9	9,6	74%	
Polsko 1993	13,1	13	99%	25%
Polsko 1997	15,7	13,9	89%	–11%
Polsko 2001	N/A	20,2		
Slovensko 1994	15,5	14,7	95%	
Slovensko 1998	16,7	10,7	64%	–31%

Zdroj: Sociologický ústav AV ČR

Podíváme-li se na jednotlivé parlamentní strany, můžeme ženy na předních místech (první tři místa) kandidátních listin všech parlamentních politických stran spočítat na prstech jedné ruky (výjimkou je pouze KSČM, ale i zde při sčítání kandidátek postačí prsty obou rukou). ČSSD nominovala jako volební lídry ženy pouze ve dvou krajích – v Praze a Plzeňském kraji (Buzková, Emmerová), na druhém místě byla jedna žena v Jihočeském kraji (Kupčová) a na třetím místě dvě ženy – v Libereckém kraji Vojtilová a v Královéhradeckém kraji Ogorníková. ODS měla ženu jako volebního lídra pouze na Vysočině (Němcová). Další ženy byly na třetím místě a to v Královéhradeckém kraji Horníková a v Olomouckém kraji Dostálová. Koalice KDU-ČSL a US-DEU nominovala na čelní místo kandidátních listin ženy celkem tři, a to v Praze, Středočeském a Zlínském kraji (Marvanová, Parkanová, Šojdrová). Levicová KSČM se v tomto ohledu jeví jako

nejprogresivnější, s celkem osmi ženami na předních místech kandidátních listin. Na prvním místě byla žena v Libereckém kraji (Brynychová). Na druhém místě celkem čtyři ženy, a to v Plzeňském, Královéhradeckém, Jihomoravském a Olomouckém kraji (Levá, Marková, Rujbrová a Vlčková). Na třetí místo pak KSČM nominovala tři ženy, a to na Vysočině, v Jihomoravském a Moravskoslezském kraji (Rusová, Bayerová a Konečná).

Závěry

Podle našich zjištění patří mezi základní bariéry většího zastoupení žen v české politice tyto faktory:

1. postojoyé hodnoty společnosti

- ✚ Podle občanů je sice žen v politice málo, ale veřejnosti si představuje, že by ženy měly dělat jiný typ veřejné aktivity než muži (věnovat se například sociálním tématům, nadační činnosti);
- ✚ Ženy se v menší míře zajímají o politiku, čímž dochází k prvotní samoselekci žen (existuje více mužů, kteří se chtějí angažovat, a tedy zastupitele je možné vybírat spíše z mužů než z žen);
- ✚ Ve společnosti přetrvává tradiční pojetí rolí mužů a žen, což ztěžuje ženám možnost začít politickou kariéru (žena nejprve musí získat „svolení“ k politické kariéře v rodině).

2. institucionální důvody

- ✚ Poměrný volební systém s velkými obvody pomáhá ženám;
- ✚ Volební systém nedokáže sám o sobě odstranit vliv jiných faktorů, jako je vliv tradičního hodnot (podíl žen mezi zvoleným zastupiteli je nižší na Moravě) a ideologie strany (ČSSD a KSČM nominují více žen na volitelná místa).

3. výběr kandidátů v politických stranách

- ✚ žena v tomto výběru často stojí proti převaze mužů, kteří drží politické pozice a chtějí je v dalších volbách obhajovat; nově vstupující žena je tím, kdo je chce o pozici připravit;
- ✚ žena stojí proti mužům, kteří se znají, mají vztahy vybudované i na jiné bázi než jen stranicko-politické (například volnočasové, obchodní apod.), což jim umožňuje vytvářet pevné dohody bez účasti žen.

Kapitola 5. Strategie genderové rovnosti, kvóty a předpoklady jejich úspěchu

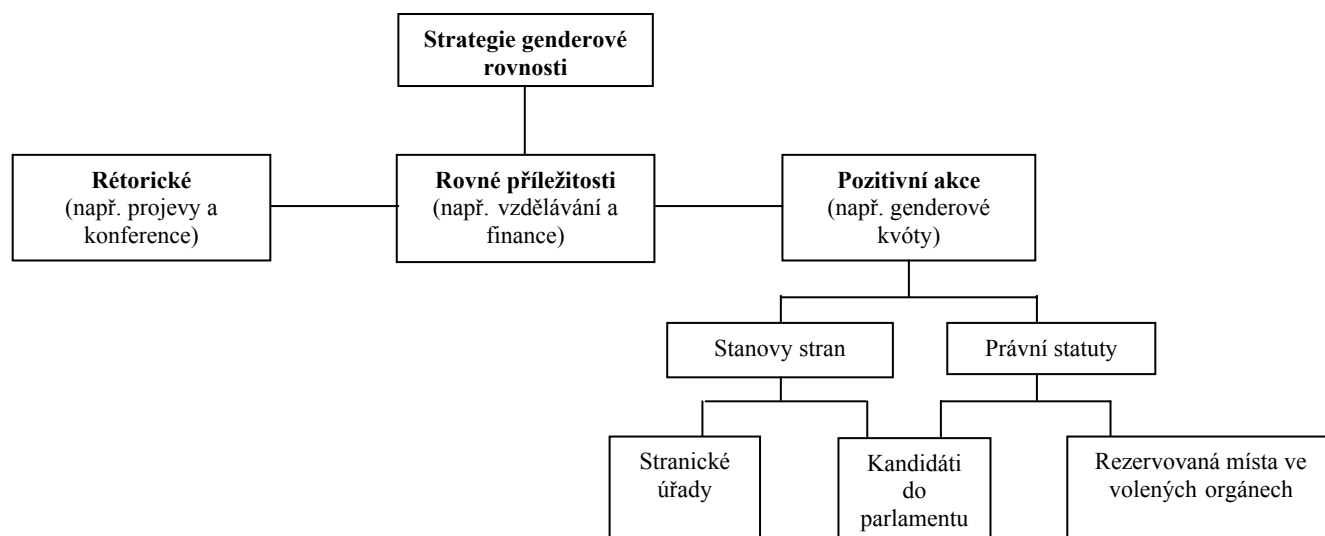
Od druhé poloviny dvacátého století je otázka rovných příležitostí mužů a žen jedním z nejaktuálnějších globálních témat. Po celé toto období kontinuálně roste počet žen v politických a rozhodovacích funkcích. Pokud by bylo zachováno současné tempo růstu, dosáhnou podle údajů Meziparlamentní unie ženy rovného zastoupení v legislativních orgánech na přelomu 22. století. V praxi je realizována celá řada přístupů a strategií, které přispívají k dosažení genderové rovnosti.

Existuje pro ně několik různých názvů – často se např. hovoří o pozitivní diskriminaci, to je však termín s částečně negativní konotací, odkazující na obcházení principu právní rovnosti, proto preferujeme a v následujícím textu budeme ve shodě se zahraniční literaturou používat termín pozitivní akce. Na tomto místě je však nutné především zdůraznit, že cílem není nastolení de facto parity zastoupení mužů a žen, ale rovnost příležitostí mužů a žen v usilování o veřejnou volenou funkci.

5. 1. Strategie genderové rovnosti

Nízké počty žen v politických funkcích lze řešit různými pozitivními akcemi, pro něž se používá pojem strategie genderové rovnosti. Schéma 5. 1 rozlišuje tři základní kategorie strategií genderové rovnosti. Na prvním místě jsou to rétorické strategie, dále pak rovné příležitosti a pozitivní akce. Zatímco první strategie je spíše pasivní, druhou a třetí strategii můžeme považovat za aktivní. První a druhá strategie mohou být rovněž ve své podstatě genderově neutrální, třetí kategorie strategií je však zaměřena výlučně na ženy.

Schéma 5. 1 – Strategie genderové rovnosti

Zdroj: Norris [2004].

Do kategorie rétorických strategií řadíme především podpisy mezinárodních smluv, oficiální prohlášení a přihlášení se k politice rovných příležitostí mužů a žen. Do druhé skupiny řadíme implementaci aktivních opatření, vedoucích k vyššímu zastoupení žen, například výcvikové aktivity, financování ženských politických aktivit, zvyšování obecného povědomí. Často se jedná o financování či spolu-financování nákladů na kampaň, trénink komunikačních schopností žen-kandidátek, financování péče o děti. Poslední kategorie je často diskutovaná, především v posledních dvou dekadách. Tzv. pozitivní akce usiluje o zahájení a pokračování procesu směřujícího k dosažení rovných příležitostí mužů a žen za cenu dočasného narušení rovných práv. Princip pozitivní akce je postaven na upřednostnění rovných příležitostí před rovností práv.

Mezi nejznámější strategie pozitivní akce patří genderové kvóty. Dalšími možnými strategiemi jsou například rezervované mandáty pro ženy. Ty jsou využívány především v rozvojových zemích a obecně jsou považovány za méně efektivní. Hlavní kritikou tohoto mechanismu je jeho rigidita – jasně definuje, kolik žen bude do daného orgánu nominováno. Další problém spočívá právě v nominaci, ženy jsou často jmenovány, nikoli zvoleny, jejich mandát je proto vnímán odlišně než mandát kandidátů zvolených v demokratických volbách. Mezi země, které v současné době využívají systém

rezervovaných mandátů patří např. Maroko, Súdán, Jordánsko, Pákistán, Bangladéš nebo Taiwan.

Kvóty můžeme rozčlenit na statutární nebo také formální, tedy takové, které jsou ukotveny v zákoně a zákon rovněž často definuje sankce za jejich neplnění, a kvóty dobrovolné nebo neformální, tedy taková opatření, která dobrovolně přijímají politické strany pro regulaci výběru kandidátů. Formální kvóty jsou často užívány v zemích Latinské Ameriky, vedle Mexika jsou tak v současné době realizovány například v Argentině, v Peru, ve Venezuele, v Bolívii, Brazílii, Ekvádoru, Paraguaji, Panamě nebo v Dominikánské republice. Z evropských zemí fungují formální kvóty například ve Francii, Belgii, Arménii, Makedonii, Srbsku nebo v Bosně a Hercegovině. Mimo jiné jsou však rovněž realizovány v Severní Koreji, Indonésii a Nepálu. Ve všech těchto zemích byly kvóty implementovány v posledních patnácti letech.

Rozsahem se mechanismy v jednotlivých zemích odlišují. V průměru zajišťují 30% zastoupení žen, což je také nejčastější kvóta, avšak na jedné straně stojí Francie s 50% a na straně druhé Arménie s 5% zastoupením žen. Důležitým aspektem formálních kvót je existence sankčních mechanismů za jejich nedodržení, jimiž může být například odmítnutí registrace kandidátky, která neumožňuje naplnění těchto kvót či snížení státního příspěvku stranám. Například ve Francii může být stranám snížen státní příspěvek až o 50 %, pokud nejsou žádné ženy na kandidátkách. Tato sankce je ale relativně neškodná, neboť strana stále dostane státní příspěvek; ve Francii zavedení kvót vedlo k navýšení počtu zvolených žen pouze o přibližně jeden procentuální bod.

Za nejefektivnější strategii genderové rovnosti jsou považovány neformální kvóty, které zavádějí politické strany pro své interní mechanismy výběru kandidátů a sestavování kandidátních listin [Lovenduski, Norris 1993]. Jedním z důvodů přijímání kvót, může být proporční nárůst členek politických stran (zatímco v západní Evropě je zaznamenán kontinuální úbytek členů politických stran [Mair, van Biezen 2001], je počet žen relativně stabilní). Za komunismu byly vnitrostranické kvóty často využívány v zemích střední a východní Evropy, v současnosti je realizuje celá řada skandinávských, západoevropských a jihoamerických politických stran. Mechanismy uvnitř jednotlivých stran se mohou výrazně odlišovat, a to jak co do výše (nejčastěji se opět jedná o 30 % nebo 1/3), tak i v charakteru (nejčastěji se jedná obecně o podíl žen na kandidátkách, některé strany však

rovněž specifikují umístění mužů a žen na kandidátkách, nebo alespoň na předních místech). Konkrétní výčet kvót pro vybrané evropské politické strany uvádíme v Příloze 2.

V České republice není systém kvót zcela nový – již před rokem 1989 u nás byly, po vzoru Sovětského svazu, zavedeny kvóty zajišťující zastoupení třiceti procent žen. Kvóty byly zakotveny v zákoně a byly rovněž součástí politického programu vládnoucí Komunistické strany Československa, nicméně k jejich plnému naplňování nedocházelo. V Sovětském svazu byla kvóta pro Federální radu a státní Dumu 33 %. Narozdíl od NDR, kde obdobné kvóty zajišťovaly místa pro zástupkyně ženských organizací, v ČSSR byl kladen důraz především na reprezentaci zájmů dělnic a rolnic. V tomto ohledu zůstává komunistický přístup, který se soustředil na prezentaci ženy jako matky a dělnice, zakořeněn v myslech většiny českých mužů a žen. Současně docházelo k dvojímu využití kvót – ženy byly nominovány nejen jako reprezentantky žen, ale rovněž jako zástupkyně dělnické třídy [Havelková 2002, Rakušanová 2003a]. Po roce 1989, kdy byla tato formální pravidla zrušena, došlo k výraznému poklesu počtu žen v Parlamentu.

Vnitrostranické kvóty využívá jako jediná parlamentní politická strana ČSSD, která přijala kvóty pro účast žen ve stranických orgánech a na kandidátkách. Zatímco do roku 1999 mohly být nominovány do stranických orgánů v případě, že nebyla naplněna kvóta, pouze ženy z vnitrostranické organizace ČSSD – Sociálně demokratických žen (SDŽ). Od roku 1999 mohou být nominovány jakékoli členky strany, bez ohledu na členství v SDŽ.

5.2. Předpoklady úspěchu kvót ve Skandinávii

Skandinávské země jsou velice často dávány za příklad a případně vzor přístupu k genderové problematice. Především v důsledku dlouhodobých společenských procesů orientovaných na sociální systém a lidská práva je v tomto kontextu i pozice žen velice posílena. Nemusí to nutně vždy znamenat, že systém je efektivnější než jiné, ale hovoříme zde rozhodně o prokazatelně jiných poměrech žen nejen v politické sféře, ale i v pracovní oblasti. Specifická práva se týkají i mužů, především v oblasti rodinné.

Již v úvodu můžeme říci, že kvóty, ať již v rámci politických stran na kandidátní listiny či vnitrostranické orgány nebo na nepřímo volené státní a městské orgány, jsou zde důsledkem desítek let postupného prosazování ženských platforem jak v rámci

politických stran, tak parlamentů a lokálních zastupitelstev. Jakkoli může kvóta působit jako nařízení shora, právě ve skandinávských zemích je to prostředek vydobytý jakoby spíše k pojištění, případně vylepšení často již vydobyté silnější pozice. Ve skandinávských zemích se kvóty v rámci stran objevily v 80. letech, kdy již v parlamentech v jednotlivých zemích zasedalo mezi 20 – 30 % žen [Freidenwall 2003: 1]. Největší průlom v počtech žen ve skandinávských parlamentech nastal totiž již v 70. letech.

V žádné ze skandinávských zemí nikdy nebyl uplatňován požadavek na ústavně určené kvóty [Freidenwall 2003]. Zároveň se zde objevují značné rozdíly – zatímco v Norsku téměř všechny politické strany uplatňují kvóty, v Dánsku tak nečiní žádná. Většina skandinávských zemí uplatňuje kvóty v rámci politických stran pro kandidátní listiny. Dané politické strany mají vybraná pravidla či cíle zahrnující procentuální vymezení žen na kandidátkách strany při volbách. Zároveň to mohou být také kvóty, které působí vnitrostranicky a určují podíl žen ve stranické struktuře. Výjimku tvoří Finsko, kde kromě těchto vnitrostranických kvót funguje rozsáhle působící kvótní systém na nepřímo volené orgány. Ale o tom dále.

Stručně nyní vylíčíme situaci v jednotlivých skandinávských zemích. Zastavíme se především u Švédska a Finska.

Švédsko

Ve švédském parlamentu zasedá po volbách v roce 2002 157 žen ze 349 poslanců, což je pro Českou republiku nepředstavitelných 45 %. V roce 1971 to bylo pouze 14 %, v roce 1988 již 38 % [Freidenwall 2003: 4]. Jak jsme dříve řekli, nárůst žen v parlamentu prodělal ve Švédsku postupně jeden z nejvýraznějších pokroků a započal již v 70. letech.

Postavení žen ve švédské společnosti zaznamenávalo postupné změny související s pracovním trhem, vzděláváním a rodinným uspořádáním. Pozice žen v politickém systému zde pak odráží celkovou situaci ve společnosti. Je zřejmé, že emancipované, vzdělané a pracující ženy v určitý moment začnou bojovat i o mocenské pozice v politické oblasti, jakkoli to nemusí být pravidlem.

V současné době uplatňují ve Švédsku vnitrostranické kvóty tři politické strany. Všechny jsou spíše levicového zaměření.

Strana zelených jako první uplatnila vnitrostranické kvóty v roce 1981. Jednalo se o 40% kvótu na rady a komise. V roce 1987 rozšířila působení 40% kvóty i na své volební kandidátky. V roce 1997 dokonce posunula kvótu na hranici 50 % plus minus jedna osoba [Freidenwall 2003: 11].

Sociálnědemokratická stran, která je ve Švédsku největší stranou, v roce 1987 uplatnila minimální 40% kvótu pro obě pohlaví na všech úrovních uvnitř strany. V roce 1993 uplatnila již 50% kvóty na kandidátní listiny, tedy zipový systém, kde je podstatné, kdo je na prvním místě.

Strana levice od roku 1990 uplatňuje 50% kvótní limit jako minimum pro ženy. Nicméně již v roce 1987 uplatnila kvótu na stejný počet žen na kandidátních listinách uvnitř strany, jako byl podíl členek voličské základny. V roce 1990 již zavedly 40% kvótu na volební listiny, která se následně rozšířila na zmiňovaných 50 % [Freidenwall 2003: 11].

Nicméně již v roce 1972 Liberální strana přišla s politikou 40% kvót ve vnitrostranických orgánech a komisích. V roce 1974 doporučila jednotlivým volebním obvodům, aby na kandidátní listiny umístily alespoň jednu ženu na jisté volitelné místo (v případě, že by takové místo bylo pouze jedno, měla být jedna žena umístěna na kandidátce hned za něj). V roce 1988 bylo v rámci strany vysloveno *doporučení* na zipový systém, nicméně nebylo učiněno závazným. Stejně tak křesťanská demokratická strana v roce 1987 *doporučila* minimální 40% přítomnost obou pohlaví na kandidátních listinách.

Pro příklad zcela jiného přístupu i ve Švédsku uvádíme Konzervativní stranu, která zcela odmítá vydělovat ženy jako jakékoli téma.²⁶ Utvoření ženské platformy či úsilí za práva žen považuje za zcela protichůdné se snahou o společnou práci mužů a žen [Freidenwall 2003: 23]. Některé politické strany deklarují masy sebe jako feministické, což je opět v kontextu českého vnímání málo představitelné. Spolu s ní i středová strana vyslovila

²⁶ www.quotaproject.org, naposledy navštíveno 27. 9. 2004.

pouze představu, že je třeba zvýšit počet žen v politických orgánech, nicméně neaplikovala žádné z dostupných opatření ani doporučení.

Z části byla existence kvót v řadě politických stran ve Švédsku interpretována snahou některých stran o to, aby byly vnímány jako moderní a aby získaly hlasy žen ve volbách. Nadále jsou zde tedy strany, které si drží v této problematice pouze formu doporučení nebo zachovávají původní pravidla bez kvót.

Systematický nárůst žen ve švédském parlamentu je interpretován v zásadě třemi základními faktory:

1. institucionálním (volební systém, systém politických stran, atd.)
2. socioekonomickým (účast žen na pracovním trhu, vzdělanost žen, atd.)
3. kulturním (náboženství, postoje vůči genderové problematice, atp.).

V zásadě se jedná o výsledek dřívějšího působení švédského sociálního systému, příležitosti žen ke studiu a získání práce, nižší míry porodnosti a sekularizovaného, případně protestantského hodnotového přístupu [Freidenwall 2003: 4].

Finsko

Finsko je mezi skandinávskými zeměmi jedinou zemí, která klade důraz na jiné kvóty než ty, které se vztahují ke kandidátním listinám nebo vnitrostranickým principům.

Jednotlivé politické strany zde rovněž aplikují interní stranické kvóty při volbách do svých výkonných orgánů. Zelení mají tyto kvóty od roku 1983, Finská lidově demokratická liga od roku 1987, Sociální demokraté od roku 1996 a Švédská lidová strana od roku 2001. Křesťanští demokraté uplatňují podobnou regulaci, která se vztahuje na stranické sněmy od roku 1997 [Holli 2004: 84].

V roce 1995 byl ve Finsku reformovaný *Finský zákon o rovnosti* z roku 1987, který již dříve formuloval pravidla týkající se rovných pozic. Nově však obsahuje čtvrtý paragraf, který říká, že všechny nepřímo volené veřejné orgány musí být tvořeny alespoň 40% podílem mužů i žen. Nehovoří tedy o kandidátních listinách, ale o orgánech, které se volí či nominují pomyslně až v druhých kolech, již mezi vybranými.

Podstatné tedy je, že se kvóta týká orgánů, v nichž nedochází k přímým volbám, kde vedení či správa samy volí nebo nominují konkrétní osoby nejen na státní, ale i lokální úrovni – tedy vláda, rady, předsednictva, komise atd. Zároveň je zde formulován požadavek na genderovou rovnováhu v řídicích orgánech podniků vlastněných státem, ve společnostech, v nichž vlastní stát většinu a v podobných institucích. Rovněž musí být genderová rovnováha zachována v řídicích orgánech společností, které zčásti či zcela vlastní města.

Zákon byl prosazen díky intenzivní iniciativě členek parlamentu. Finský parlament se vyznačuje vysokým podílem žen (39 %). Ženy ve finském parlamentu disponují silnou pozicí díky své spolupráci napříč politickými stranami. Na svou stranu zároveň získaly muže z opoziční levicové strany.

Bezprostředně po zavedení kvót podíl žen ve veřejných komisích stoupl ze 30 na 45 %. Proporce žen v městských radách stoupla z 25 na 45 % a v městských přípravných komisích ze 35 na 47 %. Nejdramatičtější nárůst byl zaznamenán u tzv. rad technických služeb. Proporce žen zde vzrostla z 19 na 44 %. Ve svém důsledku tak v podstatě došlo k nadreprezentování žen v těchto orgánech. Ve srovnání – např. letos je v městských zastupitelstvech celkem 34,4 % žen, ale v městských radách je jich 45 % [Holli 2004: 85].

Finský systém v tomto ukazuje, že politická moc spočívá rovněž mimo stranický systém. V zásadě je důsledkem toho, že ženy, které měly ve Finsku již vydobytou silnou pozici ztratily trpělivost se skutečností, kdy nebyla jasně dána pravidla pro obsazování veřejných orgánů [Holli 2004].

Norsko

V norském parlamentu nyní zasedá 60 žen ze 165 poslanců, což představuje 36,4 %. Tedy i zde je míra participace žen na politice poměrně významná. Podívejme se nejprve však na to, jak probíhala snaha v 70. a 80. letech prosadit politiku rovnocenného postavení mužů a žen v norské společnosti.

V Norsku byl v roce 1978 parlamentem schválen tzv. *Zákon rovného postavení*. Jeho základním cílem bylo zajištění rovného přístupu žen ke vzdělání a zaměstnání prostřednictvím zákonných pravidel ustanovujících principy rovnocenných forem

zacházení [Skjeie 1993: 246]. V roce 1981 vládní Strana práce předložila parlamentu *Akční plán pro rovnost*. Ten navrhoval mimo jiné sadu kvótních opatření pro regulaci v oblasti vzdělávání a zaměstnávání. Tento plán byl zcela zavržen opozičními konzervativci. Již některá ustanovení Zákona rovného postavení byla shledávána opozicí jako přílišná. (Straně práce trvalo 5 let, než se jí podařilo v roce 1978 tento zákon prosadit.) Akční plán pro rovnost byl pak již shledáván jako vyhrocení některých dřívějších pravidel [Skjeie 1993: 247].

Křesťanská lidová strana a Strana středu rovněž v 70. letech zcela odmítaly celou myšlenku legislativy pro rovné pozice. Rovněž odbory, které byly tradičním spojencem Strany práce, se v tomto boji postavily proti ní. Požadavek na některé praktiky zajišťující rovnost mužů a žen se příliš dotýkal některých tradičních pracovních oblastí. Velice kontroverzní se zde stala debata o „rovnocenném finančním ohodnocení rovnocenné práce“. Tento požadavek odbory parafrázovaly na „rovnocenné finanční ohodnocení za rovnocennou hodnotu práce“, čímž vyjadřovaly představu, že si ženy nižší finanční ohodnocení zaslouží, protože kvalita jejich práce je nižší [Skjeie 1993: 248-9].

Přes bouřlivé debaty a snahy o zavedení kvót, omezení a narovnání ve větší šíři společenských problémů se v Norsku prosadil tento přístup především v oblasti politické. Pracovní sféra zůstala po všech debatách v tomto směru daleko méně zasažena. V politické sféře dnes spočívá tato odpovědnost na politických stranách samotných a jejich dobrovolném rozhodnutí.

V Norsku je tedy dnes uplatňován systém stranických kvót pro kandidátní listiny. Využívá jej už od roku 1975 Socialistická levicová strana v podobě 40% kvóty pro obě pohlaví, doporučuje zipový systém na kandidátní listiny. Zmiňovaná Strana práce, součástí jejíhož programu byla dlouhodobě rovnost mužů a žen, což se snažila ze své pozice vládní strany prosadit, uplatňuje od r. 1983 minimální 40% kvótní hranice pro obě pohlaví. Rovněž zmiňovaná Strana středu používá od r. 1989 40% kvótu pro obě pohlaví, Křesťanská lidová strana od r. 1993 rovněž 40% kvótu pro obě pohlaví. Také Liberální strana kvót užívá.

Dánsko

V Dánsku je v parlamentu od roku 2001 zvoleno 68 žen ze 179 poslanců, tedy 38 %. Jak jsme mohli vidět u předchozích skandinávských zemí, ve všech je uplatňována alespoň podoba stranických kvót pro kandidátní listiny u části politické scény. Dánská situace je specifická v tom, že zde rovněž proběhla v 70. a 80. letech diskuse na toto téma a některé strany akceptovaly obdobné stranické kvóty. Dnes však již nic podobného u dánských politických stran nenajdeme.

Socialistická lidová strana zde jako první v roce 1977 přišla se 40% vnitrostranickou kvótou. V roce 1983 uplatnila stejnou kvótu i na kandidátky do Evropského parlamentu. V roce 1988 se rozhodla uplatňovat i kvóty pro kandidátky do parlamentu a lokálních zastupitelstev. To však vydrželo pouze dva roky. V roce 1990 byly zrušeny kvóty jak pro kandidátní listiny parlamentní a lokální, tak pro volby do Evropského parlamentu. V roce 1996 nakonec strana zrušila i vnitrostranickou 40% kvótu.

Sociálně demokratická strana přistoupila na stranické kvóty v roce 1983 v podobě 40% požadavku uvnitř stranických orgánů. V roce 1988 uplatnila 40% kvótu pro obě pohlaví na kandidátní listiny pro parlamentní i lokální volby. V roce 1996 pak stejně jako Socialistická lidová strana s kvótami skončila.

Poslední politickou stranou, která v Dánsku uplatnila kvótní systém, byla Strana socialistické levice. Tato strana již dnes neexistuje, nicméně v roce 1985 přišla s 50%kvótou pro obě pohlaví jak pro stranické orgány, tak pro kandidátní listiny.

Na jednotlivých příkladech skandinávských zemí je možné vidět varietu velmi vstřícných přístupů vůči uplatnění kvót v politické oblasti a jejich použití. Některé z těchto zemí uplatňují pestrý systém kvót dodnes, jiné již od kvótního systému upustily.

Závěry

Podle britské politoložky Ann Phillips je „pro proměnu genderových struktur volených zastupitelstev klíčová a nutná především změna společenských argumentů, které systematicky představují ženy v podřízené roli; ať už vnímáte politiku jako reprezentaci zájmů nebo potřeb (nebo obojího), přiblížení se k genderové rovnosti je jednou z minimálních podmínek k transformaci politické agendy“ [Phillips 1995: 82]. Zatímco Philips akcentuje spíše politickou kulturu a stupeň modernizace společnosti, Norris na

základě své analýzy podtrhává spíše roli formálních a neformálních institucionálních mechanismů. Ve své analýze totiž na základě vyhodnocení několika modelů dospívá k závěru, že modernizační faktor je sekundární [Norris 2004].

V první části této kapitoly jsme se zaměřili na definici a popsání modelu strategií rovných příležitostí a deskripci jednotlivých strategií, následně jsme pak charakterizovali předpoklady úspěchů genderových kvót ve Skandinávii. Na skandinávském příkladu je patrné, že k úspěšnému zakotvení principů genderové rovnosti ve skandinávských společnostech přispěla kombinace obou faktorů (tedy jak institucionálních, tak kulturních). Vedle toho však další studie akcentují faktor třetí – socioekonomický, tedy vytvoření dostatečných společenských podmínek pro přístup žen ke studiu a jejich účast na pracovním trhu.

Co implikuje skandinávská zkušenost pro Českou republiku? Nutnost zahájení veřejné diskuse o účasti žen ve veřejném a politickém životě, vytvoření mechanismů a infrastruktury, která přispěje k většímu zapojování žen do politického života, vytvoření institucionálního a společenského tlaku na představitele politických stran a politické elity obecně, aby se zavázali aktivně řešit danou otázku.

Kapitola 6. Shrnutí

Cílem této studie byla komplexní analýza důvodů nízkého počtu žen v politických a rozhodovacích funkcích. Zaměřili jsme se proto na komplexní zhodnocení existující situace ze tří hledisek – institucionálního, socio-ekonomického a politicko-kulturního. K popsání zkoumané problematiky byly využity následující kvalitativní a kvantitativní výzkumné metody: studium literatury, sekundární analýza existujících kvantitativních dat (k dispozici byla celá řada výzkumů Centra pro výzkum veřejného mínění při Sociologickém ústavu AV ČR - dále CVVM - a kontinuální řada výzkumů členů Parlamentu ČR z let 1993-2004), vlastní sociologická sonda postojů veřejnosti k zapojení žen do politiky v rámci pravidelného omnibusového šetření CVVM v červnu 2004, hloubkové a expertní polostandardizované rozhovory s ženami-politickými působícími na regionální i celostátní úrovni. V průběhu shromažďování sekundárních dat a jejich analýzy se ukázalo jako nutné doplnit existující data o rozhovory se ženami-politickými, které byly v datech, jež měl výzkumný tým k dispozici, podreprezentovány.

Výzkumná zpráva byla rozdělena na šest částí. V první jsme uvedli kontext zkoumané problematiky – především to, že nedostatečná míra zastoupení žen ve vrcholových funkcích je jedním z problémů moderních demokracií na celém světě. Od druhé poloviny dvacátého století je tato otázka často diskutována a jsou hledána řešení jak na globální, tak na národní úrovni. Tyto snahy však dosud zaznamenávají jen částečný úspěch – celosvětově dochází k nárůstu procentuálního zastoupení žen v politice, avšak existují významné regionální rozdíly, a to především mezi postindustriálními a tradičními společnostmi. První kapitola nám umožnila zasadit participaci žen v České republice na základě komparace do kontextu ostatních evropských zemí.

V druhé kapitole jsme se zaměřili na komplexní zmapování zastoupení žen v politice v České republice na všech úrovních - centrální (ve vládě a parlamentu), lokální a regionální (v zastupitelstvech krajů a statutárních měst), v politických stranách (zde se zaměříme především na parlamentní politické strany) a ve vrcholových orgánech českého soudnictví (vedle Nejvyššího a Ústavního soudu ČR také v Nejvyšším správním soudu ČR, ve Státním zastupitelství a v České advokátní komoře). Nejvýznamnějším zjištěním je fakt, že ženy jsou podreprezentovány nejen ve veřejných volených funkcích, a to na všech úrovních, ale mají obecně nízký podíl na rozhodnutích klíčových pro fungování

politických stran - složení stranického aparátu a ekonomické aktivity vlastní politické strany včetně fund-raisingu. Ve vrcholové politice České republiky se rovněž setkáváme s výrazným genderovým rozdělením sfér. Zatímco muži jsou spojováni s tzv. silovými resorty především v oblasti ekonomiky a hospodářství, ženy jsou na úrovni parlamentu i vlády spojovány s humanitními sférami a s tzv. politikou péče. Humanitní sféra je také jak muži, tak ženami vnímána jako méně prestižní.

Na krajské a regionální úrovni se setkáváme s významnými rozdíly mezi jednotlivými kraji – v některých krajích je žena-politička daleko běžnější součástí politické scény než v krajích jiných a lze říci, že také častěji než na celorepublikové úrovni. Přestože stejně jako u politických stran neplatí argument, s nímž se často setkáváme ve Skandinávii, a totiž, že čím širší je vedení, tím větší je zastoupení žen. Zjištěné rozdíly lze proto připisovat především rozdílným efektem socio-ekonomických a politicko-kulturních faktorů v jednotlivých krajích.

Zajímavý pohled nabízí analýza českého soudnictví, i zde se setkáváme s genderovou segregací – zatímco oblasti s nižší prestiží i platovým ohodnocením mohou být označeny za feminizované, můžeme naopak oblast advokacie zařadit mezi profese nad „skleněným stropem“, kam mají ženy jen velmi omezený a těžko dosažitelný přístup.

Třetí kapitola se zaměřila na deskripci výsledků kvalitativního šetření, jehož cílem bylo přinést lepší vhled do situace žen v české politice. Jaká je tedy česká politická scéna hodnocená očima žen-politeček, které jsou jejími aktivními participantkami? Jednou z dominantních charakteristik české politické scény je její maskulinní charakter. Ten se odráží jak v jejím každodenním fungování, tak v normách jednání a chování i mechanismech interakce, které jsou akcentovány. Mužský princip představuje v české politice dominantní diskurz, proto je pro ženy často obtížné prosadit svůj názor na fungování politiky jako takové i řešení aktuálních otázek, který je často odlišný od pohledu mužů. Za velmi důležité považujeme především zjištění, že muži a ženy mají odlišné pojetí konceptu politické moci - ženy častěji než muži vnímají politiku jako veřejnou službu, a méně často akcentují roli politické funkce jako takové a společenského postavení, které s sebou přináší.

Nacházíme několik klíčových momentů pro politickou kariéru ženy. Prvním je skloubení politické kariéry a rodinného života, což ovlivňuje již samotné rozhodnutí zda vstoupit do politiky. Nejdůležitějším faktorem se zde z pohledu žen-političek jeví podpora či alespoň tolerance ze strany rodiny a rozdělení práce v rodině. Ženy političky na regionální i celostátní úrovni cítí společenský tlak na vykonávání role udržovatelky rodinného krbu, obávají se veřejné stigmatizace v případě selhání a možnost angažování placené pomoci v domácnosti vnímají jako ohrožení své politické kariéry. Druhým důležitým momentem je pozice žen uvnitř politické strany - ženy potvrzují vztah mezi silnou pozicí vně strany a uvnitř stranické hierarchie a mají spíše limitovanou možnost ovlivňovat proces nominací uvnitř politických stran. Neúčast žen v politice vnímají ženy-političky dvěma odlišnými způsoby. Zatímco první část se domnívá, že ženy nevstupují do politického života (důvody jsou různé, především však obavy z dominantně maskulinního prostředí, nedostatek sebedůvěry), druhá část se domnívá, že ženy nejsou do systému vpuštěny (existuje jakási mužská solidarita, která neumožňuje ženám se v politice etablovat).

Ve čtvrté kapitole jsme přikročili k celkovému zhodnocení důvodů, proč je v českých zastupitelských a exekutivních funkcích nízký počet žen. Při analýze důvodů nízkého počtu žen v rozhodovacích pozicích je však především nutné stanovit úroveň či měřítko, s nímž participaci žen v politice v České republice srovnáváme. Daným měřítkem může být snaha dosažení ideálu – tedy dosažení rovných příležitostí mužů a žen pro dosažení politických funkcí či dosažení úrovně vyspělých postindustriálních společností – např. v západní Evropě nebo ve Skandinávii. Můžeme se však také spokojit s dobrým umístěním v rámci postkomunistických států, nových demokracií nebo všech států s parlamentním zřízením vůbec. Předkládaná studie se zaměřila na zkoumání dané problematiky v České republice v kontextu ostatních západoevropských zemí.

Na základě modelu Pippy Norris jsme provedli analýzu jak společenských, tak i institucionálních faktorů podílu na podíl žen v politice. Co se týče institucionálních faktorů, hraje v České republice důležitou roli volební systém, a konkrétně pak především volební mechanismy uvnitř jednotlivých politických stran. Mezi institucionální faktory můžeme dále zařadit rovněž velikost volebního obvodu a počet mandátů, které má určitá politická strana v daném volebním obvodě možnost získat. Velikost volební obvodu z hlediska strany v případě všech voleb působila stejným směrem s výjimkou voleb v roce 1998 a zvyšovala pravděpodobnost, že žen v daném obvodě bude zvoleno více. Vliv

velikosti volebního obvodu byl ale redukován dalšími faktory, a to zvláště levicovostí strany a lokací volebního obvodu na Moravu. Zmíněná levicovost politické strany a lokace volebního obvodu na Moravě již patří mezi politicko-kulturní faktory. Levicové politické strany nejen v Česku více než pravicové subjekty podporují participaci žen, což souvisí s rovnostářštější ideologií těchto stran.

Co se týče rozdělení politicko-geografické mapy na Čechy a Moravu s ohledem na politicko-kulturní rozdíly, je třeba připomenout vliv míry religiozity nebo naopak sekularizace, který hraje velkou roli při hodnotové orientaci společnosti, a ovlivňuje tak nejen převažující chápání role ženy ve společnosti, ale v důsledku také účast žen v politickém a veřejném životě (míru sekularizace používá jako důležitý aspekt politicko-kulturního faktoru rovněž Norris).

Ve výzkumu jsme se rovněž zaměřili na zkoumání názorů a postojů české populace k účasti žen v politických a rozhodovacích funkcích. Zde jsme vycházeli především ze sekundární analýzy existujících dat a z výsledků vlastní sondy, která byla součástí červnového pravidelného šetření CVVM. Většina obyvatel ČR starších 18 let pokládá působení žen ve veřejném životě za užitečné a zároveň také pokládá míru současného zastoupení žen ve veřejném životě za nedostatečnou. Prospěšnost působení žen v politice hodnotí nejpozitivněji respondenti z nižších věkových kohort, lidé v produktivním věku s vyšším vzděláním, převážně z urbánních oblastí a ve stále vyšší míře rovněž ženy. Mezi českými občany ale rovněž existuje menšina, která s veřejnými aktivitami žen nesouhlasí – jedná se přibližně o desetinu dotázaných občanů, častěji sem patří muži, dotázaní starší 60 let, lidé se základním vzděláním a voliči KSČM.

Většina české veřejnosti se domnívá, že ženám ztěžují vstup do politiky rodinné povinnosti, tradice i společenské podmínky. Další příčiny nízkého zastoupení žen v politice spatřují Češi v nezájmu žen o politiku, ale i v tom, že muži-politici mezi sebe ženy nepustí. Naopak příčiny současného stavu podle většiny dotázaných nelze hledat v malé průbojnosti žen či v tom, že politika je pro ženy příliš složitá a ony se jí musí teprve naučit. Jako nerelevantní se ukázal argument, že by ženy v politice ztrácely svoji ženskost a přejímaly mužské vzory chování.

Větší zapojení žen do politiky by podle více než poloviny žen přineslo její zlepšení, stejný názor zastává ale jen třetina oslovených mužů. Pouze necelá polovina občanů se ale domnívá, že by se počet žen v politice zvýšil po zavedení kvót pro obě pohlaví do volených funkcí, ještě nižší podíl občanů je pak přesvědčen o účinnosti proměny mechanismů sestavování volebních kandidátek uvnitř politických stran. Ženy častěji věří, že zavedení kvót pro obě pohlaví do volených funkcí a vytvoření vhodných společenských podmínek povede ke zvýšení počtu žen v politice, zatímco muži se více klonili k názoru, že tato opatření nebudou mít na počet žen ve veřejných funkcích žádný vliv. Za nejúčinnější mechanismy zvýšení počtu žen v politice považují respondenti vytvoření vhodných společenských podmínek – v tomto ohledu byly názory mužů a žen ve shodě.

Důležitým zjištěním je, že si česká veřejnost s muži a se ženami působícími v politice spojuje značně odlišné charakteristiky – zatímco muži jsou považováni za rozhodné, razantní a neústupné a jejich velkou předností je větší nezávislost na rodině a možnost věnovat se politice naplno, jsou ženy-političky vnímány jako citlivé, schopné empatie a pochopení, rozvážné a pragmatické. V porovnání s muži jsou ženy častěji považovány za pečlivé, spolehlivé a zodpovědné, narozdíl od mužů je u nich však vedle schopností hodnocen také vzhled, elegance a příjemné vystupování. Většina českých občanů si se ženami ve veřejném životě spojuje především práci v sociální oblasti, a to zejména pomoc skupinám obyvatel, které jsou nějakým způsobem znevýhodněny.

Ženy méně než muži diskutují ve svém volném čase o politice a obecně deklarují menší zájem o politiku. Na jedné straně lze tento menší zájem chápat jako další bariéru většího počtu žen v politice, zároveň však lze v rozdílnosti mužů a žen ohledně zájmu o politiku spatřovat v tom, že současné komunikační kanály ženy-voličky zcela neoslovují a je jen otázkou flexibility politických stran, zda a jakým způsobem ženy-voličky osloví. Nelze proto jednoznačně tvrdit, že ženy nemají zájem politiku aktivně ovlivnit.

Vliv jednotlivých faktorů můžeme shrnout následujícím způsobem: (a.) *institucionální faktor* - zatímco současné nastavení volebního systému v ČR je ženám příznivé, bylo by možné jeho vliv zvýšit nebo naopak zmenšit zvětšením/zmenšením volebních obvodů; (b.) *socio-ekonomický faktor* – ekonomické rozdíly v rámci ČR nejsou tak výrazné, aby bylo možné sledovat jejich vliv na účast žen v politice – tento faktor hraje spíše roli v širší

mezinárodní komparaci. V této oblasti však hraje roli na participaci žen relativně dobrý přístup žen ke vzdělání - např. vysokoškolské vzdělání žen má v ČR více než stoletou tradici - a vysoké procento účasti žen na pracovním trhu; (c.) *politicko-kulturní faktor* je v České republice rovněž patrný, a to jak aspekt sekularizace, tak politická orientace.

V páté kapitole jsme se zaměřili na definici a popsání různých typů strategií genderové rovnosti a také jsme představili předpoklady úspěchů genderových kvót ve Skandinávii. Naší snahou bylo především představení některých řešení nízkého počtu žen, které používají evropské země, a zhodnocení některých aspektů důležitých pro úspěšnost těchto strategií. Například skandinávská zkušenost implikuje především urgentní potřebu zahájit veřejnou diskusi o účasti žen ve veřejném a politickém životě, vytvoření mechanismů a infrastruktury, která přispěje k většímu zapojování žen do politického života, vytvoření institucionálního a společenského tlaku na představitele politických stran a politické elity obecně, aby se zavázali aktivně řešit danou otázku. Pro zvýšení angažování žen v politickém životě je klíčová především proměna společenských podmínek. Při současném nastavení totiž najmutí placené síly na práci v domácnosti pro ženu-političku často znamená veřejnou stigmatizaci a ztrátu politických bodů. Zde nacházíme rozdíly mezi příslušnicemi ekonomické a politické elity, protože na rozdíl od političek nepředstavuje přijetí placené pomoci v domácnosti pro ženy v ekonomické sféře ohrožení kariéry.

Jedním z řešení existující situace v České republice může být zavedení vnitrostranických kvót pro ženy. Především je však nutná veřejná podpora ženských politických aktivit – aby se ženy častěji rozhodly působit ve veřejném životě a to nejen na místní, ale také na celostátní úrovni. Další podmínkou pro zvýšení počtu žen v politice je proměna chápání voličstva – voliči i voličky mohou dát jasně najevo, že pro ně politická strana, která nemá kandidátky na předních místech, není přijatelná. I v tomto případě může sehrát pozitivní roli např. nepolitická mediální kampaň²⁷. Splněním předchozích podmínek bude vytvořen potenciál pro proměnu politických stran i politiky jako takové – ženy se budou častěji účastnit jejího fungování a společně s tlakem voličů se budou ženy umisťovat na kandidátních listinách na lepších místech. To přispěje k nastolení rovnosti příležitostí

²⁷ V tomto kontextu můžeme připomenout pozitivní vliv nepolitické kampaně na zvýšení volební účasti na Slovensku před volbami v roce 1998.

mužů a žen pro získání voleného úřadu a v konečném efektu rovněž ke zvýšení počtu žen v politických a rozhodovacích funkcích.

Použitá literatura:

- Duverger, Maurice. 1965 (1951). *Political Parties*. London: Methuen.
- Freidenwall, Lenita. 2003. "Womens' Political Representation and Gender Quotas – the Swedish Case", *Working Paper Series 2003:2*, The Research on Gender Quotas – A Key to Quality, Department of Political Science, Stockholm: Stockholm University.
- Havelková, Hana 2002. „Politická reprezentace žen v České republice“. In: Cviková, J., Juránková, J. (eds.) *Hlasy žen – Aspekty ženské politiky*. Bratislava: Aspekt.
- Holli, Anna, Maria. 2004. „Quotas for Indirectly Elected Bodies: a Tailor-made Solution for Finland“, *European Political Science* 3/2004, s.81- 89.
- Horáková, Naděžda. 2004. *Názory veřejnosti na působení žen v politice*. Tisková zpráva. Praha: CVVM.
- Inglehart, Ronald, Norris, Pippa. 2004. *Raising Tide. Gender Equality and Cultural Change around the World*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kalnická, Vladimíra. 1997. *Zapojení žen do politických funkcí*. Tisková zpráva. Praha: IVVM.
- Kobylková, Vladimíra. 1991. *Ženy ve veřejném životě*. Praha: IVVM.
- Kobylková, Vladimíra. et al. 1987. *Názory občanů na prohlubování rovnoprávného postavení žen v Československu a na výchovu k manželství a rodičovství*. Praha: ÚVVM.
- Lakeman, Enid. 1976. "Electoral Systems and Women in Parliament". *Parliamentarian*, roč. 56, str. 159–162.
- Lovenduski, Joni, Norris, Pippa. 1993. *Gender and Party Politics*. London: SAGE Publications.
- Lovenduski, Joni, Norris, Pippa. 1993. *Gender and Party Politics*. London: SAGE Publications.
- Mair, Peter, Ingrid van Biezen. 2001. "Party Membership in Twenty European Democracies, 1980–2000". *Party Politics*, roč. 7, č. 1, str. 5–21.
- Matland, Richard E. 1993. "Institutional Variables Affecting Female Representation in National Legislatures: The Case of Norway". *The Journal of Politics*, roč. 55, č. 3, str. 737–755.
- Matland, Richard E., Donley T. Studlar. 1996. "The Contagion of Women Candidates in Single-Member District and Proportional Electoral Systems: Canada and Norway". *The Journal of Politics*, roč. 58, č. 3, str. 707–733.

- Matland, Richard. 1998. "Women's Representation in National Legislatures: Developed and Developing Countries". *Legislative Studies Quarterly*, roč. 23, č. 1, str. 109–125.
- Norris, Pippa. 1985. Women's Legislative Participation in Western Europe". *Western European Politics*, roč. 8, č. 4, str. 90–101.
- Norris, Pippa. 2004. *Electoral Engineering: Voting Rules and Political Behaviour*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Phillips, Ann. 1993. *Democracy and Difference*, University Park: The Pennsylvania State University Press.
- Phillips, Ann. 1995. „Quotas for Women“, In *The Politics of Presence*, Oxford: Clarendon Press.
- Pozitivní akce v oblasti rovnosti mužů a žen: Závěrečná zpráva skupiny expertů zabývajících se pozitivní akcí ve prospěch rovnosti mužů a žen (EG-S-PA). 2000, elektronická verze dostupná na <http://www.mpsv.cz/scripts/tisk.asp?id=715&lg=715&k=t> naposledy navštíveno 27.9.2004
- Programové Prohlášení SDŽ. 2004. K dispozici on-line (Naposledy navštíveno 29.9.2004) <http://www.cssd.cz/soubory/422010/programové%20prohlášení%20sdž%202004.doc>
- Rakušanová, Petra. 2003a. "Ženy v politice a postoje veřejnosti". *Naše společnost*, roč. 1, č. 1, Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Rendlová, Eliška, Kalnická, Vladimíra. 1995. *Ženy ve veřejném životě*. Tisková zpráva. Praha: IVVM.
- Rendlová, Eliška, Kalnická, Vladimíra. 1996. *Ženy v politice*. Tisková zpráva. Praha: IVVM.
- Rule, Wilma. 1981. "Why Women Don't Run: The Critical Contextual Factors in Women's Legislative Recruitment". *Western Political Quarterly*, roč. 34, č. 1, str. 60–77.
- Seidlová, Adéla. 2001. "How Do Female Deputies Differ from Male Deputies", paper presented in Krakow ECPR conference, June 2001.
- Skjeie, Hege. 1993. "Ending the Male Political Hegemony: the Norwegian Experience", in: Lovenduski, J., Norris, P., *Gender and Party Politics*, London: SAGE Publications. s. 231 - 262
- Skjeie, Hege. 1998. "Credo on Difference – Women in Parliament in Norway", In Karam, Azza et al.: *Women in Parliament: Beyond Numbers*, Stockholm: International IDEA.

- Šalamounová, Petra. 2001. "Demographic and Social Characteristics of Members of the Parliament of the CR (1993-1998)", in Linek, L., Salamounova, P.: *The Parliament of the Czech Republic, 1993-1998: Factbook*, Prague: IS AS CR.
- Šamanová, Gabriela. 2004. *Ženy v politice*. Tisková zpráva. Praha: CVVM
- Weinholdová, Ester. 1998. *Občané o ženách v našem veřejném a politickém životě*. Tisková zpráva. Praha: IVVM.

Zdroje:

Informace poskytnuté na vyžádání Nejvyšším soudem ČR.

Nejvyšší státní zastupitelství ČR

<http://portal.justice.cz/nsz/hlavni.aspx?o=29&j=39&k=455>

Nejvyšší soud ČR <http://www.nsoud.cz/>

Nejvyšší správní soud ČR <http://www.nssoud.cz/>

Sčítání lidu, domů a bytů. ČSÚ 2001. dostupné na:

<http://www.czso.cz/csu/edicniplan.nsf/aktual/ep-4#41>

Ústavní soud ČR <http://www.concourt.cz/>

Ženy a muži v číslech. ČSÚ, MPSV, 2000.

<http://www.justice.cz>

<http://www.cak.cz>

<http://pravo.statnisprava.cz/>

www.quotaproject.org

↑ČÍSLO DOTAZNÍKU↑

CENTRUM PRO VÝZKUM VEŘEJNÉHO MÍNĚNÍ
SOCIOLOGICKÝ ÚSTAV AV ČR
 Jilská 1, 110 00 Praha 1

NAŠE SPOLEČNOST 2004**18. – 28. 6. 2004****ČERVEN**
 KÓDÉR: SUPERKONTROLOR: POŘIZOVAČ:
OV.1 „Jak jste celkově spokojen se svým životem?“

Jste velmi spokojen,	1	
spíše spokojen,	2	
ani spokojen, ani nespokojen,	3	
spíše nespokojen,	4	
velmi nespokojen?“	5	
NEVÍ	9	

PS.1 „Zamyslíte-li se nad celkovou současnou politickou situací v České republice, řekl byste, že jste s ní

velmi spokojen,	1	
spíše spokojen,	2	
ani spokojen, ani nespokojen,	3	
spíše nespokojen,	4	
velmi nespokojen?“	5	
NEVÍ	9	

PS.2 „Jaké tři události z poslední doby považujete Vy osobně za nejvýznamnější?“

- a)
- b)
- c)

POKYN: PŘEDLOŽTE DOTÁZANÉMU KARTU PO.2. DO OZNAČENÝCH POLÍ
VYPISUJTE POUZE ČÍSELNÉ KÓDY.
PO.2 „V politice lidé někdy hovoří o pravici a levici. Kam byste se sám zařadil na této stupnici?“

NEVÍ99

LEVICE

PRAVICE

L**L****L****L****L****0****P****P****P****P****P**A
01B
02C
03D
04E
05F
06G
07H
08I
09J
10K
11

----------------------	----------------------

POKYN: PODEJTE DOTÁZANÉMU KARTU PI.1.**PI.1 "Řekněte prosím, důvěřujete**ROZHODNĚ
DŮVĚŘUJESPÍŠE
DŮVĚŘUJESPÍŠE
NEDŮVĚŘUJEROZHODNĚ
NEDŮVĚŘUJE

NEVÍ

1

2

3

4

9

a) prezidentovi republiky,	1	2	3	4	9	
b) vládě ČR,	1	2	3	4	9	
c) Poslanecké sněmovně ČR,	1	2	3	4	9	
d) Senátu ČR,	1	2	3	4	9	
e) Vašemu krajskému zastupitelstvu,	1	2	3	4	9	

f) Vašemu obecnímu zastupitelstvu."	1	2	3	4	9	
-------------------------------------	---	---	---	---	---	--

POKYN: PODEJTE DOTÁZANÉMU KARTU PM.22.

PM.22 „Jaké jsou podle Vás současné vztahy České republiky se zeměmi, které Vám přečtu?

VELMI DOBRÉ 1	SPÍŠE DOBRÉ 2	SPÍŠE ŠPATNÉ 3	VELMI ŠPATNÉ 4	NEVÍ 9	
a) Maďarsko,			1 2 3 4 9		
b) Německo,			1 2 3 4 9		
c) Polsko,			1 2 3 4 9		
d) Rakousko,			1 2 3 4 9		
e) Slovensko."			1 2 3 4 9		

POKYN: PŘEDLOŽTE DOTÁZANÉMU KARTU PO.27.

PO.27 „Ke kterému z každé dvojice následujících výroků byste se spíše přiklonil?

NEVÍ= 9

a)	Důležitějším úkolem státu je vytvářet podmínky pro to, aby občané mohli uplatnit svá práva a svobody, pokud dojde k jejich porušení.	1 2 3 4 5 9	Důležitějším úkolem státu je občany preventivně kontrolovat a omezovat, aby nemohli porušovat práva a svobody ostatních.	
b)	Rozvoj hospodářství má být ponechán vlastnímu vývoji.	1 2 3 4 5 9	Rozvoj hospodářství má být usměrňován státem.	
c)	Stát má zaručit, aby ten, kdo chce pracovat, dostal práci.	1 2 3 4 5 9	Kdo chce pracovat, musí se o získání práce postarat sám.	
d)	Velkým hospodářským podnikům má stát umožnit co největší samostatnost.	1 2 3 4 5 9	Na velké hospodářské podniky má stát co nejvíce dohlížet.	
e)	Velikost soukromého vlastnictví by nijak být omezována neměla.	1 2 3 4 5 9	Velikost soukromého vlastnictví by nějakým způsobem být omezována měla.	
f)	O sociální zabezpečení občanů se má postarat stát.	1 2 3 4 5 9	O svoji sociální situaci se mají občané postarat sami.	
g)	Co nejvíce majetku by mělo být v soukromém vlastnictví.	1 2 3 4 5 9	Co nejvíce majetku by mělo být ve státním vlastnictví.	
h)	Lidem by mělo být dáno co nejvíce svobody v jednání.	1 2 3 4 5 9	Svoboda jednání lidí by měla být co nejvíce omezena.	
i)	To, co společnost vyprodukuje, by mělo být dále přerozděleno tak, aby měli nakonec všichni přibližně stejně.	1 2 3 4 5 9	To, co společnost vyprodukuje, by nemělo být dále nijak znovu přerozdělováno, každý má mít tolik, kolik vydělá."	

PO.28 „Pokuste se známkami jako ve škole ohodnotit následující politické systémy podle toho, jak je vy sám vnímáte. Jednička je nejlepší hodnocení, pětka nejhorší.

NEVÍ = 9

- a) Socialismus,
- b) kapitalismus,
- c) komunismus,
- d) diktatura.“

POKYN: PŘEDLOŽTE PODLOŽKU PO.29 A KARTY, KE KAŽDÉ Z VLASTNOSTÍ a) až e) ZAZNAMENEJTE POŘADÍ, NA KTERÉ JE RESPONDENT UMÍSTIL.

PO.29 „Následujících 5 vlastností politického uspořádání je pro různé lidi různě důležitých. Pokuste se je prosím seřadit od 1 (nejdůležitější) do 5 podle důležitosti, jakou mají pro Vás osobně.“

NEVÍ = 9

- a) SVOBODA
- b) SPRÁVEDLNOST
- c) ROVNOST
- d) ŘÁD
- e) DEMOKRACIE

POKYN: PŘEDLOŽTE DOTÁZANÉMU KARTU PO.30.

PO.30 „Nakolik vnitřně blízké či naopak vzdálené jsou Vám následující politické strany?

	VELMI BLÍZKÁ			VELMI VZDÁLENÁ			NEVÍ	
a) ČSSD,	1	2	3	4	5	9		
b) ODS,	1	2	3	4	5	9		
c) KSČM.“	1	2	3	4	5	9		

PO.31 „Pokuste se opět známkami jako ve škole ohodnotit následující politické systémy podle toho, jak je vy sám vnímáte. Jednička je nejlepší hodnocení, pětka nejhorší.

NEVÍ = 9

- a) Politický systém v ČR před rokem 1989,
- b) politický systém v ČR po roce 1989,
- c) současný politický systém v ČR.“

PM.4 „Čas od času se hovoří o tom, zda tzv. odsun sudetských Němců po válce byl nebo nebyl spravedlivý. Myslíte si, že

- byl spravedlivý, 1
- byl nespravedlivý a je třeba se za něj omluvit, 2
- byl nespravedlivý, je třeba se za něj nejen omluvit, ale postížené i odškodnit nebo jim vrátit majetek, 3
- byl nespravedlivý, ale za minulostí je třeba udělat tlustou čáru.“ 4
- NEVÍ, NEZAJÍMÁ SE..... 9

--

PM.5 „Odsun sudetských Němců se právně opíral o některé z dekretů prezidenta E. Beneše. Domníváte se, že

- tyto dekrety by měly platit i nadále, 1
- měly by být zrušeny, 2
- nebo nevíte?“ 9

--

POKYN: PODEJTE DOTÁZANÉMU KARTU PM.6.

PM.6 „Myslíte si, že tzv. Benešovy dekrety dnešní vztahy ČR s těmito sousedními státy ovlivňují příznivě, neovlivňují nebo ovlivňují nepříznivě?“

	OVLIVŇUJÍ PŘÍZNIVĚ 1	NEOVLIVŇUJÍ 2	OVLIVŇUJÍ NEPŘÍZNIVĚ 3	NEVÍ 9	
a) Maďarsko,	1	2	3	9	
b) Německo,	1	2	3	9	
c) Polsko,	1	2	3	9	
d) Rakousko,	1	2	3	9	
e) Slovensko."	1	2	3	9	

OV.85a „Nyní si povídejme o dětech. Spojujete si s muži, kteří nechtějí mít děti, nějaké vlastnosti či charakteristiky? Jsou podle Vás něčím typičtí nebo je pro ně něco charakteristické? Pokud ano, čím jsou podle Vás tyto muži typičtí?“

- a)
- b)
- c)

OV.85b „Spojujete si s ženami, které nechtějí mít děti, nějaké vlastnosti či charakteristiky? Jsou podle Vás něčím typické nebo je pro ně něco charakteristické? Pokud ano, čím jsou podle Vás tyto ženy typické?“

- a)
- b)
- c)

POKYN: PODEJTE DOTÁZANÉMU KARTU OV.86.

OV.86 „Někteří lidé se mohou z různých důvodů rozhodnout nemít ve svém životě děti. Nakolik Vám osobně připadají následující důvody k tomuto rozhodnutí přijatelné nebo nepřijatelné?“

	ROZHODNĚ PŘIJATELNÉ 1	SPÍŠE PŘIJATELNÉ 2	SPÍŠE NEPŘIJATELNÉ 3	ROZHODNĚ NEPŘIJATELNÉ 4	NEVÍ 9	
a) Obava o vlastní zdraví,	1	2	3	4	9	
b) obava z neschopnosti zabezpečit rodinu finančně,	1	2	3	4	9	
c) obava o zdraví dítěte (např. kvůli možnosti přenosu choroby na dítě),	1	2	3	4	9	
d) upřednostnění péče o jiného člena rodiny (např. o rodiče nebo prarodiče),	1	2	3	4	9	
e) nedůvěra ve vlastní rodičovské schopnosti,	1	2	3	4	9	
f) upřednostnění práce před zakládáním rodiny,	1	2	3	4	9	
g) upřednostnění zálib neslučitelných s péčí o dítě,	1	2	3	4	9	
h) náboženské přesvědčení (kněžství, členství v církevním řádu),	1	2	3	4	9	
i) obava ze ztráty vlastní nezávislosti,	1	2	3	4	9	
j) obava z budoucího vývoje společnosti."	1	2	3	4	9	

Strana: 5

OV.81 „Kolik znáte osobně ve svém okolí bezdětných žen a kolik mužů ve věku 35 let nebo starších?“

NEZNÁ = 98

a) POČET ŽEN:

b) POČET MUŽŮ:

FILTR: TĚM, KTEŘÍ ZNAJÍ BEZDĚTNÉ LIDI NAD 35 LET (OT OV.81).

OV.95 „Hovořil jste někdy s těmito lidmi o důvodech jejich bezdětnosti?“

- Ano, s většinou z uvedených lidí, 1
- ano, s několika z uvedených lidí, 2
- ne, s nikým z nich jste o tom nehovořil." 3
- NEVÍ, NEZAJÍMÁ SE..... 9

--

FILTR: TĚM, KTEŘÍ O BEZDĚTNOSTI S NĚKÝM HOVOŘILI (OT. OV.95).

OV.82 „Znáte alespoň u jednoho z těchto lidí skutečné důvody, proč nemá děti? Pokud ano, jaké to jsou důvody? Uveďte všechny důvody, které znáte, a to i přesto, že to mohou být důvody více lidí.“

- a)
- b)
- c)

POKYN: PODEJTE DOTÁZANÉMU KARTU OV.92.

OV.92 „Představte si situaci, kdy by za Vámi přišlo Vaše dospělé dítě a řeklo Vám, že se rozhodlo nemít ve svém životě děti. Nakolik by Vám připadaly následující důvody k tomuto rozhodnutí přijatelné nebo nepřijatelné?“

	ROZHODNĚ PŘIJATELNÉ	SPÍŠE PŘIJATELNÉ	SPÍŠE NEPŘIJATELNÉ	ROZHODNĚ NEPŘIJATELNÉ	NEVÍ	
	1	2	3	4	9	
a) Obava o vlastní zdraví,	1	2	3	4	9	
b) obava z neschopnosti zabezpečit rodinu finančně,	1	2	3	4	9	
c) obava o zdraví dítěte (např. kvůli možnosti přenosu choroby na dítě),	1	2	3	4	9	
d) upřednostnění péče o jiného člena rodiny (např. o rodiče nebo prarodiče),	1	2	3	4	9	
e) nedůvěra ve vlastní rodičovské schopnosti,	1	2	3	4	9	
f) upřednostnění práce před zakládáním rodiny,	1	2	3	4	9	
g) upřednostnění zálib neslučitelných s péčí o dítě,	1	2	3	4	9	
h) náboženské přesvědčení (kněžství, členství v církevním řádu),	1	2	3	4	9	
i) obava ze ztráty vlastní nezávislosti,	1	2	3	4	9	
j) obava z budoucího vývoje společnosti."	1	2	3	4	9	

POKYN: PODEJTE DOTÁZANÉMU KARTU OV.89.**OV.89 „Odpovězte, prosím, nakolik souhlasíte nebo nesouhlasíte s následujícími výroky.“**

ROZHODNĚ SOUHLASÍ	SPÍŠE SOUHLASÍ	ANI SOUHLAS ANI NESOUHLAS	SPÍŠE NESOUHLASÍ	ROZHODNĚ NESOUHLASÍ	NEVÍ	
1	2	3	4	5	9	
a) Klesající míra porodnosti je hrozbou pro budoucnost České republiky.				1 2 3 4 5 9		
b) Umožnit většímu počtu cizinců získat v naší zemi státní občanství je dobrým řešením toho, že se dnes v České republice rodí méně dětí než dříve.				1 2 3 4 5 9		
c) Pokud je člověk zdravý a dobře se mu daří, je jeho společenskou povinností přivést na svět děti a vychovávat je.				1 2 3 4 5 9		
d) Člověk by měl zajistit pokračování svého rodu tím, že bude mít děti.				1 2 3 4 5 9		
e) Přivést na svět dítě nemá smysl, pokud pro něj předem neexistuje zázemí v podobě fungujícího manželství.				1 2 3 4 5 9		
f) Vzhledem k celosvětovým problémům, jako je přelidnění planety, chudoba, zhoršující se životní prostředí, nemoci, terorismus, války a zločinnost, není zodpovědné přivést do tohoto světa děti.				1 2 3 4 5 9		
g) Nemít možnost předat svým dětem to, co člověk během svého života získal, musí být velmi smutné.				1 2 3 4 5 9		
h) Žít se svým partnerem bez dětí, věnovat se jemu, svému zaměstnání nebo svým koníčkům může člověku přinášet stejné uspokojení jako mít a vychovávat děti.				1 2 3 4 5 9		
i) Pokud nejsou lidé schopni zajistit pro svoje potomky dobré materiální podmínky, měli by od toho mít děti raději upustit.				1 2 3 4 5 9		
j) Na světě je tolik opuštěných dětí, o které by se člověk mohl starat, že mít vlastní děti je nadbytečné.				1 2 3 4 5 9		
k) Pokud člověk zjistí, že je pro něj ze zdravotních důvodů obtížné počít nebo porodit vlastní děti, měl by udělat vše pro to, aby tento úděl zvrátil.				1 2 3 4 5 9		
l) Věnovat se cizím dětem (např. jako učitel, vychovatel nebo zdravotník) může přinášet stejně velké uspokojení jako mít a vychovávat vlastní děti."				1 2 3 4 5 9		

IDE.2 „Kolik je Vám let ?“

VYPLŇTE V LETECH:

--	--

!!ŽLUTÉ LISTY POKLÁDEJTE POUZE LIDEM OD 18 LET!!

PV.1 „Představte si, že by příští týden byly volby do Poslanecké sněmovny. Šel byste volit?

Rozhodně ano,	1	
spíše ano,	2	
spíše ne,	3	
rozhodně ne,	4	
nebo nevíte?“	9	☐

POKYN: NESPOKOJTE SE SNADNO S ODPOVĚDÍ „NEVÍM“!

PV.4 „Pokud byste k volbám šel, kterou stranu byste volil?“

FILTR: POUZE PRO DOTÁZANÉ, KTEŘÍ V OT. PV.4 NEUVEDLI ŽÁDNOU STRANU NEBO NEVĚDÍ.

PV.5 „I když nevíte, jakou stranu byste volil, je Vám některá strana sympatičtější, bližší než jiná? Pokud ano, která to je?“

POKYN: PODEJTE DOTÁZANÉMU KARTU PO.19.

PO.19 „Domníváte se, že je pro společnost užitečné či neužitečné, aby se ženy zapojovaly do veřejných funkcí?“

ROZHODNĚ UŽITEČNÉ 1	SPÍŠE UŽITEČNÉ 2	SPÍŠE NEUŽITEČNÉ 3	ROZHODNĚ NEUŽITEČNÉ 4	NEVÍ 9	☐
---------------------------	------------------------	--------------------------	-----------------------------	-----------	--------------------------

PO.20 „Ženy jsou dnes, podle Vašeho názoru, ve veřejném životě zastoupeny

dostatečně nebo	1	
nedostatečně?“	2	
NEVÍ	9	☐

POKYN: PODEJTE DOTÁZANÉMU KARTU PO.21.

PO.21 "Nakolik souhlasíte či nesouhlasíte s následujícími výroky?

ROZHODNĚ SOUHLASÍ 1	SPÍŠE SOUHLASÍ 2	SPÍŠE NESOUHLASÍ 3	ROZHODNĚ NESOUHLASÍ 4	NEVÍ 9	
a) Politika je tvrdá a někdy i špinavá a pro ženy je málo vhodná.	1	2	3	4	9
b) Politika je složitá a ženy se ji musí nejprve naučit.	1	2	3	4	9
c) Tradice ztěžují ženám vstup do politiky.	1	2	3	4	9
d) Společenské podmínky ztěžují ženám vstup do politiky.	1	2	3	4	9
e) Ženy v politice ztrácejí ženskost.	1	2	3	4	9
f) Rodinné povinnosti ženám ztěžují vstup do politiky.	1	2	3	4	9
g) Ženy mají o politiku malý zájem.	1	2	3	4	9
h) Muži v politice ženy mezi sebe nepustí.	1	2	3	4	9
i) Ženy jsou v politice málo průbojné.	1	2	3	4	9
j) Ženy v politice přejímají mužské vzory a normy chování."	1	2	3	4	9

POKYN: PODEJTE DOTÁZANÉMU KARTU PO.22.**PO.22 „Myslíte si, že následující opatření mohou ovlivnit počet žen v politice?“**

SPÍŠE SNÍŽÍ POČET ŽEN	NEOVLIVNÍ	SPÍŠE ZVÝŠÍ POČET ŽEN	NEVÍ	
1	2	3	9	
a) Zavedení kvót pro obě pohlaví do volených funkcí,		1 2 3 9		
b) proměna mechanismů sestavování volebních kandidátek uvnitř politických stran,		1 2 3 9		
c) vytvoření vhodných společenských podmínek.“		1 2 3 9		

PO.23 „Pokud by došlo k většímu zapojení žen do politiky, došlo by k její změně?“

Ano, politika by se proměnila k lepšímu,	1	
ano, politika by se proměnila k horšímu,	2	
ne, politika by zůstala stejná.“	3	
NEVÍ, NEZAJÍMÁ SE.....	9	

PO.24 „Jaké jsou podle Vás přednosti političek - žen?“

a)

b)

PO.25 „Jaké jsou podle Vás přednosti politiků - mužů?“

a)

b)

PO.26 „Jaký způsob veřejné aktivity žen považujete za nejvhodnější?“

a)

b)

PS.9 „Přejděme k politické situaci obecně. Jaké tři problémy jsou podle Vás v současnosti v České republice nejzávažnější?“

a)

b)

c)

FILTR: POKUD RESPONDENT ZMÍNIL VÍCE NEŽ 1 PROBLÉM.**PS.9a „Který z problémů, které jste zmínil, je podle Vás nejzávažnější?“**

1. ZMÍNĚNÝ PROBLÉM – ODPOVĚĎ A) V OT. PS.9	1	
2. ZMÍNĚNÝ PROBLÉM – ODPOVĚĎ B) V OT. PS.9	2	
3. ZMÍNĚNÝ PROBLÉM – ODPOVĚĎ C) V OT. PS.9	3	
NEVÍ	9	

POKYN: PODEJTE KARTU PS.10 „STRANY V EVROPSKÝCH VOLBÁCH“.**PS.10 „Která politická strana by podle Vás nejlépe zvládla řešení tohoto nejzávažnějšího problému?“**

NEVÍ = 99

ŽÁDNÁ STRANA = 98

JINÁ STRANA = 97

PŘEPIŠTE POUZE ČÍSELNÝ KÓD:

--	--

PS.11 „Je v súčasnosti tento nejdůležitější problém z velké části řešen na regionální, národní, nebo na evropské úrovni?“

REGIONÁLNÍ ÚROVEŇ	1	
NÁRODNÍ ÚROVEŇ	2	
EVROPSKÁ ÚROVEŇ	3	
NEVÍ	9	

PS.12 „A které politické orgány by podle Vás byly schopny tento problém nejlépe řešit: regionální, národní, nebo evropské orgány?“

REGIONÁLNÍ ORGÁNY	1	
NÁRODNÍ ORGÁNY.....	2	
EVROPSKÁ ORGÁNY.....	3	
NEVÍ	9	

OM.9 „V kolika dnech týdně se normálně díváte na zprávy v televizi?“

NEVÍ = 9

NEODPOVĚDĚL = 8

VEPIŠTE POČET DNŮ Z TÝDNE:

OM.10 „Na které zpravodajské televizní pořady se pravidelně díváte?“

- a)
- b)
- c)

OM.11 „V kolika dnech týdně obvykle čtete noviny?“

NEVÍ = 9

NEODPOVĚDĚL = 8

VEPIŠTE POČET DNŮ Z TÝDNE:

OM.12 „Které noviny pravidelně čtete?“

- a)
- b)
- c)

POKYN: PŘEDLOŽTE KARTU PV.62.

PV.62 „Jak často jste dělal v posledních čtyřech týdnech před volbami do Evropského parlamentu následující činnosti? Jak často jste

	ČASTO 1	NĚKDY 2	NIKDY 3	NEVÍ 9	
a) sledoval televizní program o volbách,	1	2	3	9	
b) četl v novinách o volbách,	1	2	3	9	
c) hovořil s přáteli nebo rodinou o volbách,	1	2	3	9	
d) navštívil veřejný mítink nebo manifestaci týkající se voleb,	1	2	3	9	
e) díval na internetovou stránku s volební tematikou."	1	2	3	9	

PV.63 „Při pohledu zpět na období před volbami do Evropského parlamentu, jak jste se zajímal o volební kampaň: velmi, docela, málo, vůbec?“

VELMI	1	
DOCELA	2	
MÁLO	3	
VŮBEC	4	
NEVÍ	9	

PV.37e „Mnoho lidí se neúčastnilo voleb do Evropského parlamentu 11. a 12. června, zatímco jiní se účastnili. Účastnil jste se těchto voleb?“

ANO	1	=>	PV.24e	
NE	2	=>	PV.64	
NEVÍ	9	=>	PV.24p	

FILTR: PTEJTE SE TĚCH, KTEŘÍ SE ZÚČASTNILI EVROPSKÝCH VOLEB.
POKYN: PŘEDLOŽTE KARTU PV.24e „STRANY V EVROPSKÝCH VOLBÁCH“.

PV.24e „Kterou stranu jste volil?“

VHODIL PRÁZDNOU OBÁLKU NEBO NEPLATNÝ LÍSTEK = 96

NEVOLIL = 97

NEPAMATUJE SI = 98

PŘEPIŠTE POUZE ČÍSELNÝ KÓD:

----------------------	----------------------

FILTR: PTEJTE SE TĚCH, KTEŘÍ SE NEZÚČASTNILI EVROPSKÝCH VOLEB.

PV.64 „Jaký byl hlavní důvod Vaší neúčasti ve volbách do Evropského parlamentu?“

a)

b)

POKYN: PŘEDLOŽTE KARTU PV.24p.

PV.24p „Kterou politickou stranu jste volil ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2002?“

TEHDY NEMĚL VOLEBNÍ PRÁVO = 95

VHODIL PRÁZDNOU OBÁLKU NEBO NEPLATNÝ LÍSTEK = 96

NEVOLIL = 97

NEPAMATUJE SI = 98

PŘEPIŠTE POUZE ČÍSELNÝ KÓD:

----------------------	----------------------

POKYN: PŘEDLOŽTE KARTU PV.65.

PV.65 „V České republice máme mnoho politických stran, z nichž každá by chtěla získat Váš hlas. Jak pravděpodobné je, že byste někdy volil následující strany? Prosím, vyjádřete svůj názor na 10-bodové škále, kde 1 znamená, že to není vůbec pravděpodobné a 10 znamená, že to je velmi pravděpodobné.“

NENÍ TO VŮBEC					JE TO VELMI					NEVÍ									
PRAVDĚPODOBNÉ										PRAVDĚPODOBNÉ									
01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	99									

a) V případě ČSSD, které číslo nejlépe vystihuje, že byste ji kdy volil?

b) Které číslo nejlépe vystihuje, že byste kdy volil KDU-ČSL?

c) V případě KSČM?

d) V případě strany ODS?

e) A v případě strany US-DEU?“

POKYN: PŘEDLOŽTE KARTU PI.44.

PI.44 „Prosím, určete na škále od 1 do 10, jak hodně Vy osobně důvěřujete institucím, které Vám přečtu. 1 znamená, že dané instituci vůbec nedůvěřujete, a 10 znamená, že dané instituci důvěřujete absolutně. V případě, že některou z uvedených institucí dostatečně neznáte, řekněte mi a budeme pokračovat dál.

VŮBEC NEDŮVĚŘUJE									ABSOLUTNĚ DŮVĚŘUJE		NEVÍ, NEZNÁ		
01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	99			
a) Poslanecká sněmovna,													
b) Evropský parlament,													
c) česká vláda,													
d) Evropská komise,													
e) Rada ministrů."													

POKYN: PRO OTÁZKY PO.27a A PO.27 PŘEDLOŽTE KARTU PO.27.

PO.27a „V politických záležitostech se hovoří o "levici" a "pravici". Prosím, označte své postoje pomocí čísel na 10-bodové škále. Na této škále 1 znamená "levici" a 10 znamená "pravici", které číslo nejlépe popisuje Vaše názory?“

LEVICE								PRAVICE		NEVÍ		
01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	99		

PO.27 „A kam byste na této škále umístil následující strany?

LEVICE								PRAVICE		NEVÍ		
01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	99		
b) ČSSD,												
c) KDU-ČSL,												
d) KSČM,												
e) ODS,												
f) US-DEU."												

EV.20 „Jaký je Váš názor na hospodářství? V porovnání se situací před 12 měsíci, myslíte si, že hospodářská situace v naší zemi je

mnohem lepší,	1	
trochu lepší,	2	
zůstala stejná,	3	
trochu horší,	4	
mnohem horší."	5	
NEVÍ	9	

EV.21 „Myslíte si, že za rok bude hospodářská situace v naší zemi

mnohem lepší,	1	
trochu lepší,	2	
bude stejná,	3	
trochu horší,	4	
mnohem horší."	5	
NEVÍ	9	

POKYN: PŘEDLOŽTE KARTU EV.22.**EV.22 Nakolik souhlasíte s následujícími tvrzeními?**

ROZHODNĚ SOUHLASÍ	SPÍŠE SOUHLASÍ	SPÍŠE NESOUHLASÍ	ROZHODNĚ NESOUHLASÍ	NEVÍ	
1	2	3	4	9	
a) Když je nedostatek pracovních míst, zaměstnavatelé by měli dávat přednost českým občanům před jinými občany z EU, kteří zde chtějí pracovat.			1 2 3 4 9		
b) Občané z členských zemí EU, kteří žijí v Česku, by měli mít právo hlasovat ve volbách do místních a krajských zastupitelstev.			1 2 3 4 9		
c) Občané z členských zemí EU, kteří žijí v Česku, by neměli mít nárok na dávky sociálního zabezpečení a dávky v nezaměstnanosti.			1 2 3 4 9		

PO.1a „Nakolik se podle Vás zajímáte o politiku? Velmi, docela, málo, nebo vůbec ne?“

VELMI	1	
DOCELA	2	
MÁLO	3	
VŮBEC NE	4	
NEVÍ	9	

PM.69 „Myslíte si, že členství České republiky v Evropské unii je dobrá věc, ani dobrá ani špatná věc, nebo špatná věc?“

DOBŘÁ VĚC	1	
ANI DOBRÁ ANI ŠPATNÁ VĚC	2	
ŠPATNÁ VĚC	3	
NEVÍ	9	

POKYN: PRO OTÁZKY PM.70 A PM.71 PŘEDLOŽTE KARTU PM.70.

PM.70 „Někteří lidé říkají, že evropská integrace by měla být prohloubena. Jiní říkají, že integrace zašla příliš daleko. Jaký je Váš názor? Označte svůj názor s použitím 10-stupňové škály. Na této škále 1 znamená, že sjednocování 'zašlo příliš daleko' a 10 znamená, že by sjednocování 'mělo být prohloubeno'. Jakým číslem označíte Váš názor na integraci?“

SJEDNOCOVÁNÍ ZAŠLO PŘÍLIŠ DALEKO	SJEDNOCOVÁNÍ BY MĚLO BÝT PROHLOUBENO	NEVÍ		
01 02 03 04 05 06 07 08 09 10 99				

PM.71 „A kam byste umístil následující strany na totožné škále, podle toho, který z názorů podporují?“

SJEDNOCOVÁNÍ ZAŠLO PŘÍLIŠ DALEKO	SJEDNOCOVÁNÍ BY MĚLO BÝT PROHLOUBENO	NEVÍ		
01 02 03 04 05 06 07 08 09 10 99				
a) ČSSD,				
b) KDU-ČSL,				
c) KSČM,				
d) ODS,				
e) US-DEU.“				

PM.72 „Cítíte se nejen jako občan České republiky, ale i jako občan Evropské unie

často,	1	
někdy,	2	
nikdy se tak necítíte.“	3	
NEVÍ	9	

PM.73 „Cítíte se být hrdý na to, že jste občanem Evropské unie? Řekl byste, že

jste velmi hrdý,	1	
docela hrdý,	2	
ne příliš hrdý,	3	
vůbec na to nejste hrdý."	4	
NEVÍ	9	

PM.2 „Při pohledu zpět na období konání referenda o vstupu České republiky do Evropské unie, pamatujete si, zda jste hlasoval, a pokud ano, hlasoval jste pro vstup nebo proti vstupu ČR do EU?“

NEHLASOVAL	1	
HLASOVAL PRO VSTUP	2	
HLASOVAL PROTI VSTUPU	3	
NEVÍ	9	
NEMĚL VOLEBNÍ PRÁVO	8	

POKYN: PŘEDLOŽTE KARTU OV.94.

OV.94 „Nyní bych se Vás chtěl zeptat, nakolik důvěřujete lidem v jiných zemích. Můžete mi, prosím, říci pro každou zemi, zda důvěřujete jejím občanům hodně nebo málo? V případě, že neznáte lidi z dané země dostatečně dobře, řekněte mi a budeme pokračovat další zemí.

	SPÍŠE DŮVĚŘUJE 1	SPÍŠE NEDŮVĚŘUJE 2	NEVÍ, NEZNÁ 9	
a) Začneme Rakušany: důvěřujete Rakušanům nebo ne?	1	2	9	
b) Budu jmenovat další národy: Belgičané,	1	2	9	
c) Britové,	1	2	9	
d) Bulhaři,	1	2	9	
e) Kypřané,	1	2	9	
f) Češi,	1	2	9	
g) Dánové,	1	2	9	
h) Holanďané,	1	2	9	
i) Estonci,	1	2	9	
j) Finové,	1	2	9	
k) Francouzi,	1	2	9	
l) Němci,	1	2	9	
m) Řekové,	1	2	9	
n) Maďaři,	1	2	9	
o) Irové,	1	2	9	
p) Italové,	1	2	9	
q) Lotyšci,	1	2	9	
r) Litevci,	1	2	9	
s) Lucemburčané,	1	2	9	
t) Malťané,	1	2	9	
u) Poláci,	1	2	9	
v) Portugalci,	1	2	9	
w) Rumuni,	1	2	9	
x) Slovinci,	1	2	9	
y) Slováci,	1	2	9	
z) Španělé,	1	2	9	
aa) Švédové,	1	2	9	
ab) Turci."	1	2	9	

PS.13 „Celkově řečeno, cítíte se být spokojen se způsobem, jakým funguje demokracie v České republice? Jste s tím

velmi spokojen,	1	
docela spokojen,	2	
ne příliš spokojen,	3	
vůbec s tím nejste spokojen."	4	
NEVÍ	9	

PS.14 „Jste spokojen nebo nespokojen se způsobem, jakým funguje demokracie v Evropské unii?

Velmi spokojen,	1	
docela spokojen,	2	
ne příliš spokojen,	3	
vůbec s tím nejste spokojen."	4	
NEVÍ	9	

PS.15 „Vraťme se k situaci v České republice. Souhlasíte nebo nesouhlasíte s dosavadní činností vlády?“

SOUHLASÍ	1	
NESOUHLASÍ	2	
NEVÍ	9	

POKYN: PŘEDLOŽTE KARTU PV.66.

PV.66a „Cítíte se být blízko k některé z politických stran? Pokud ano, které?“

NEVÍ = 99; ŽÁDNÁ STRANA = 98; JINÁ STRANA = 97

PŘEPIŠTE POUZE ČÍSELNÝ KÓD:

--	--

FILTR: POKUD UVEDL V PŘEDCHOZÍ OTÁZCE NĚJAKOU STRANU.

PV.66b „Cítíte se této straně

hodně blízko,	1	
docela blízko,	2	
nebo jste pouze sympatizant?“	3	
NEVÍ	9	

PM.74 „Nakolik věříte tomu, že rozhodnutí Evropské unie budou v zájmu České republiky?

Rozhodně věříte,	1	
docela věříte,	2	
moc tomu nevěříte,	3	
vůbec tomu nevěříte."	4	
NEVÍ	9	

PM.75 „A nakolik věříte tomu, že rozhodnutí Evropské unie budou v zájmu lidí, jako jste Vy?

Rozhodně věříte,	1	
docela věříte,	2	
moc tomu nevěříte,	3	
vůbec tomu nevěříte."	4	
NEVÍ	9	

FILTR: PRO RESPONDENTY, KTERÍ SE ZÚČASTNILI EVROPSKÝCH VOLEB.

PV.67a „Chtěl bych Vám nyní přečíst 4 tvrzení. Hlas jednotlivce nemůže ovlivnit výsledek voleb. V Evropském parlamentu bude pouze 24 českých poslanců z celkových 732, což je velmi málo, aby mohli něco ovlivnit. Skutečnou moc v EU nemá Evropský parlament, ale národní vlády. Jiné volby, jako například volby do Poslanecké sněmovny nebo do zastupitelstev krajů jsou mnohem důležitější, takže není důvod se obtěžovat s volbami do Evropského parlamentu.

FILTR: PRO RESPONDENTY, KTEŘÍ SE NEZÚČASTNILI EVROPSKÝCH VOLEB.

PV.67b „Chtěl bych Vám nyní přečíst 4 tvrzení. Je občanskou povinností hlasovat ve všech volbách, neboť kdyby nikdo nehlasoval, demokracie by mohla přestat existovat. Je důležité, kteří kandidáti a které strany budou zvoleny do Evropského parlamentu. Čeští poslanci budou mít významnou roli při reprezentaci zájmů ČR v Evropském parlamentu. Kdyby se voleb do EP účastnilo málo lidí, občané by neměli přímé slovo v rozhodování v EU v Bruselu.“

Nyní, kdyby se zítra konaly volby do Evropského parlamentu, účastnil byste se jich?“

ANO	1	
NE	2	
NEVÍ	9	

POKYN: PŘEDLOŽTE KARTU PS.16.

PS.16 „Nyní Vám přečtu několik tvrzení a Vy mi prosím řekněte, nakolik s nimi souhlasíte či nesouhlasíte.“

	ROZHODNĚ SOUHLASÍ 1	SPÍŠE SOUHLASÍ 2	SPÍŠE NESOUHLASÍ 3	ROZHODNĚ NESOUHLASÍ 4	NEVÍ 9	
a) Docela dobře rozumím důležitým problémům, kterým tato země čelí.	1	2	3	4	9	
b) Považuji se za dobře kvalifikovaného k tomu, abych mohl participovat na politice.	1	2	3	4	9	
c) Myslím si, že jsem o politice informován tak jako většina ostatních lidí.	1	2	3	4	9	
d) Politické strany se zajímají pouze o hlasy lidí ve volbách, nikoli o jejich názory.	1	2	3	4	9	
e) Lidé jako já nemají žádnou možnost ovlivnit to, co dělá vláda.	1	2	3	4	9	
f) Hlasování je efektivní způsob, jak mohou lidé ovlivnit to, co dělá vlády.	1	2	3	4	9	
g) Vláda se nezajímá o to, co si lidé jako já myslí.“	1	2	3	4	9	

POKYN: PŘEDLOŽTE KARTU PV.68.

PV.68 „Ve dnech 11. a 12. června se konaly volby do Evropského parlamentu.

Asi víte, jak volby dopadly a jaká byla volební účast. Chtěli bychom, kdybyste se přenesl do období před volbami a zvážil tyto 4 možnosti.

NEVÍ = 9; PŘEPIŠTE ČÍSELNÝ KÓD Z KARTY

a) Kterou z těchto čtyř možností hodnotíte jako nejlepší?	____
b) Kterou ze zbývajících tří možností hodnotíte jako druhou nejlepší?	____
c) Kterou ze zbývajících dvou možností hodnotíte jako třetí nejlepší?“	____

PV.69 „Očekával jste vysokou nebo nízkou volební účast ve volbách do Evropského parlamentu?“

VYSOKOU ÚČAST	1	
NÍZKOU ÚČAST	2	
NEVÍ	9	

POKYN: PŘEDLOŽTE KARTU PV.70.

PV.70 „Nyní Vám přečtu pět tvrzení, které se týkají postojů, které občané mohou zaujmout ve vztahu k volbám do Evropského parlamentu. Rádi bychom, abyste označil svůj vlastní názor na tyto tvrzení.

ROZHODNĚ SOUHLASÍ	SPÍŠE SOUHLASÍ	ANI SOUHLAS ANI NESOUHLAS	SPÍŠE NESOUHLASÍ	ROZHODNĚ NESOUHLASÍ	NEVÍ	
1	2	3	4	5	9	
a) Myslím si, že vysoká volební účast v České republice ve volbách do Evropského parlamentu by byla dobrá věc.				1 2 3 4 5 9		
b) Jako český občan jsem ochotný se voleb do Evropského parlamentu účastnit.				1 2 3 4 5 9		
c) Když se rozhoduji ohledně své volby, je pro mne těžké porozumět tomu, co se děje v evropské politice.				1 2 3 4 5 9		
d) Vysoká volební účast ve volbách do Evropského parlamentu podporuje demokracii v Evropské unii."				1 2 3 4 5 9		
e) V dlouhodobém horizontu, vysoká účast ve volbách do Poslanecké sněmovny zajistí přijímání takových rozhodnutí, která budou v zájmu českých občanů."				1 2 3 4 5 9		

POKYN: PŘEDLOŽTE KARTU PV.71.

PV.71 „V příštích volbách do Poslanecké sněmovny se budete muset rozhodnout, zda se voleb zúčastníte nebo ne. Chtěli bychom, kdybyste se přenesl do období před volbami a zvážil následující 4 možnosti.

NEVÍ = 9; PŘEPIŠTE ČÍSELNÝ KÓD Z KARTY

a) Kterou z těchto čtyř možností hodnotíte jako nejlepší?	
b) Kterou ze zbývajících tří možností hodnotíte jako druhou nejlepší?	
c) Kterou ze zbývajících dvou možností hodnotíte jako třetí nejlepší?"	

PV.72 „Zúčastníte se příštích voleb do Poslanecké sněmovny?"

ANO	1	
NE	2	
NEVÍ	9	

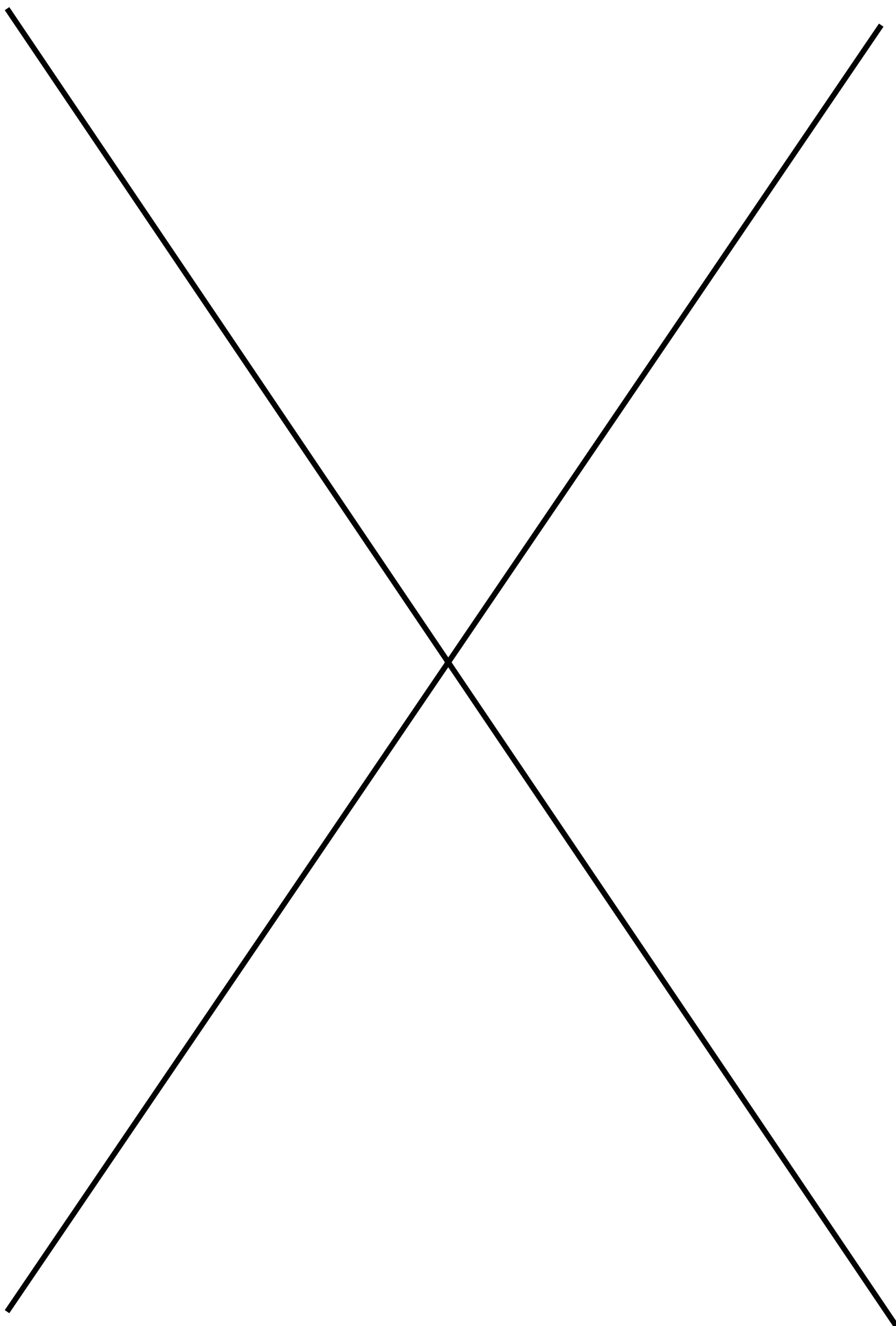
PV.73 „Očekáváte vysokou nebo nízkou volební účast v příštích volbách do Poslanecké sněmovny?"

VYSOKOU ÚČAST	1	
NÍZKÁ ÚČAST	2	
NEVÍ	9	

POKYN: PŘEDLOŽTE KARTU PV.74.

PV.74 „Nyní Vám přečtu pět tvrzení, které se týkají postojů, které občané mohou zaujmout ve vztahu k volbám do Poslanecké sněmovny. Rádi bychom, abyste označil svou vlastní názor na tyto tvrzení.

ROZHODNĚ SOUHLASÍ	SPÍŠE SOUHLASÍ	ANI SOUHLAS ANI NESOUHLAS	SPÍŠE NESOUHLASÍ	ROZHODNĚ NESOUHLASÍ	NEVÍ	
1	2	3	4	5	9	
a) Považuji vysokou volební účast ve volbách do Poslanecké sněmovny za dobrou věc.				1 2 3 4 5 9		
b) Jako český občan jsem ochotný se voleb do Poslanecké sněmovny účastnit.				1 2 3 4 5 9		
c) Když se rozhoduji ohledně své volby, je pro mne těžké porozumět tomu, co se děje v české politice.				1 2 3 4 5 9		
d) Vysoká volební účast ve volbách do Poslanecké sněmovny podporuje demokracii v české republice.				1 2 3 4 5 9		
e) V dlouhodobém horizontu, vysoká účast ve volbách do Poslanecké sněmovny zajistí přijímání takových rozhodnutí, která budou v zájmu českých občanů."				1 2 3 4 5 9		

IDE.36 „Jste Vy osobně nebo někdo jiný z vaší domácnosti členem odborové organizace?“

- Ano, Vy jste členem, 1
 Ano, členem je někdo jiný z Vaší domácnosti, 2
 ano, členem jste Vy i někdo další z Vaší domácnosti, 3
 ne, nikdo z Vaší domácnosti není členem odborů." 4 ☐
 NEVÍ 9 ☐

IDE.37 „Kolik Vám bylo let, když jste ukončil své vzdělávání? Máme na mysli řádné, denní studium.“

NEVÍ = 99

STUDUJE STÁLE = 98

VEPIŠTE VĚK V LETECH NEBO KÓD:

IDE.38a „V jaké zemi jste se narodil?“

- V České republice nebo v české části Československa, 1
 nebo jinde, kde?“ VYPIŠTE: 2 ☐
 NEVÍ 9 ☐

FILTR: PRO TY, KTERÍ SE NENARODILI V ČESKÉ REPUBLICE.**IDE.38b „Kdy jste poprvé přišel do České republiky?“**

NEVÍ = 99

VEPIŠTE POSLEDNÍ DVOJČÍSLÍ LETOPOČTU (NAPŘ. 75 NEBO 02):

IDE.39 „V případě, že byste měl jedním z těchto pěti označení sociální třídy popsat vlastní pozici, kterou byste vybral?“

- Dělnická třída, 1
 nižší střední třída, 2
 střední třída, 3
 vyšší střední třída, 4
 vyšší třída." 5
 JINÁ ODPOVĚĎ 7
 ODMÍTL SE ZAŘADIT 8 ☐
 NEVÍ 9 ☐

IDE.40 „Řekl byste, že žijete

- na venkově nebo na vesnici, 1
 v malém nebo středně velkém městě, 2
 nebo ve velkém městě?“ 3 ☐
 NEVÍ 9 ☐

IDE.1 „Považujete životní úroveň Vaší domácnosti

za velmi dobrou,	1
za spíše dobrou,	2
ani dobrou, ani špatnou,	3
za spíše špatnou,	4
nebo za velmi špatnou?“	5
NEVÍ	9

IDE.3a „Jste

svobodný, svobodná,	1
žonatý, vdaná,	2
rozvedený, rozvedená,	3
vdovec, vdova.“	4
NEVÍ	9

IDE.3b „Žijete ve Vaší domácnosti se stálým partnerem?“

ANO	1
NE	2

IDE.3c „Máte stálého partnera?“

ANO	1
NE	2

POKYN: PODEJTE DOTÁZANÉMU KARTU IDE.5a.**IDE.5a „Pokuste se zařadit do některé skupiny.“**

POKYN: PODEJTE DOTÁZANÉMU KARTU IDE.5b.**IDE.5b „V jakém odvětví pracujete, příp. jste naposledy pracoval?“**

DOSUD NIKDE NEPRACOVAL = 98

IDE.5c „V jakém typu podniku pracujete, příp. jste naposledy pracoval? Je to

státem vlastněný podnik, případně veřejný sektor,	1
nebo soukromý podnik?“	2
DOSUD NIKDE NEPRACOVAL	8
NEVÍ	9

IDE.6 „Jaké je Vaše nejvyšší ukončené vzdělání?“

NEDOKONCENÉ ZÁKLADNÍ	1
DOKONCENÉ ZÁKLADNÍ	2
VYUČENÍ	3
STŘEDNÍ BEZ MATURITY	4
STŘEDNÍ ODBORNÉ S MATURITOU	5
STŘEDNÍ VŠEOBECNÉ S MATURITOU	6
VYŠŠÍ ODBORNÉ	7
BAKALÁŘSKÉ	8
ÚPLNÉ VYSOKOŠKOLSKÉ	9

POKYN: PODEJTE DOTÁZANÉMU KARTU IDE.7.**IDE.7 „Ke které církvi nebo náboženskému společenství se hlásíte?“**

NEVÍ9

PŘEPIŠTE POUZE ČÍSELNÝ KÓD:

IDE.41 „Jak často navštěvujete náboženské obřady?“

Několikrát týdně,	1
jednou týdně,	2
několikrát za rok,	3
jednou ročně nebo méně často,	4
nikdy.	5
NEVÍ	9

IDE.10 „Když vezmete v úvahu průměrný čistý měsíční příjem všech členů Vaší domácnosti, kolik to celkem činí?“

VEPIŠTE ČÁSTKU V KORUNÁCH:

IDE.13a „Kolik členů včetně Vás má Vaše domácnost?“

VEPIŠTE POČET OSOB:

IDE.13b „Kolik z tohoto počtu je dospělých, tedy ve věku 18 let a starších?“

VEPIŠTE POČET OSOB:

IDE.12 „Máte nezaopatřené děti? Pokud ano, kolik?“

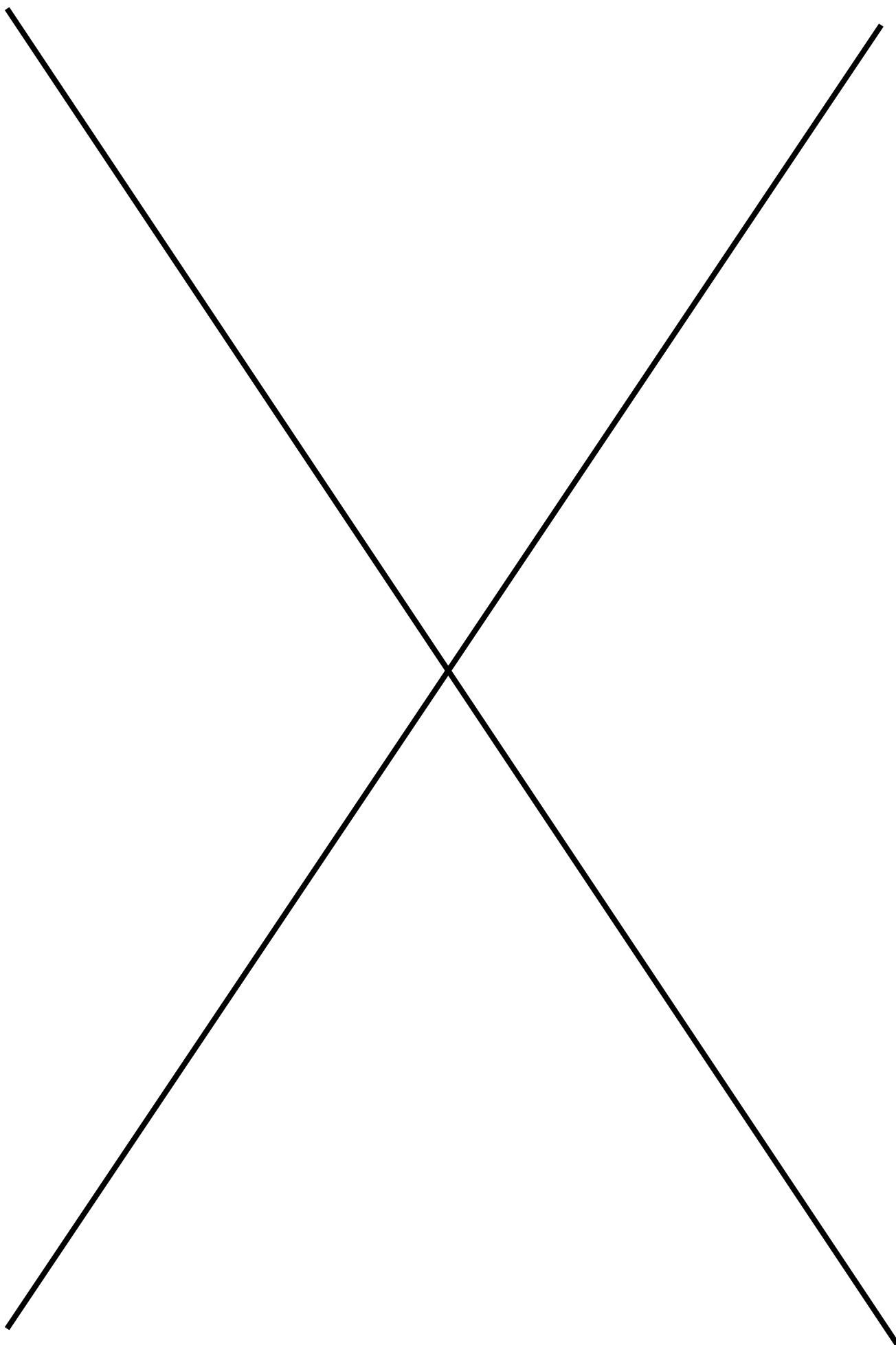
Jedno nezaopatřené dítě,	1
dvě nezaopatřené děti,	2
tři nezaopatřené děti,	3
čtyři nebo více nezaopatřených dětí,	4
nemáte žádné nezaopatřené dítě.	5

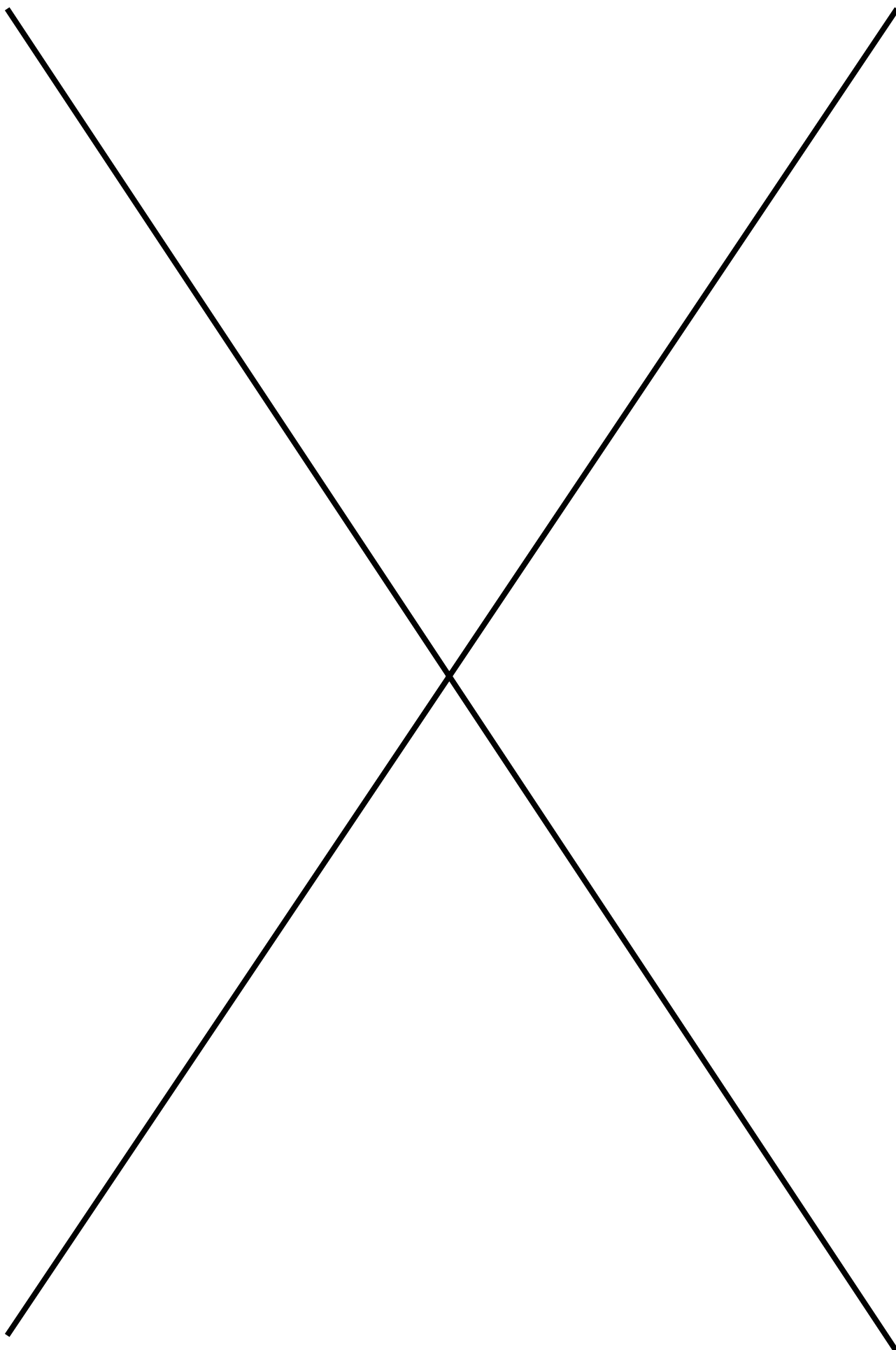
POKYN: PODEJTE DOTÁZANÉMU KARTU IDE.19.**IDE.19 „Do jaké velikostní kategorie patří obec, ve které bydlíte?“**

NEVÍ9

PŘEPIŠTE POUZE ČÍSELNÝ KÓD:

„Tak to je jménem CVVM Sociologického ústavu AV ČR vše a já Vám děkuji za rozhovor.“

OTÁZKY PRO TAZATELE:

IDE.8 DOTÁZANÝ JE:

MUŽ = 1
ŽENA = 2

☐

IDE.9 BYDLÍ V OKRESE ČÍSLO:

IDE.31 DOBA TRVÁNÍ ROZHOVORU V MINUTÁCH:

EVIDENČNÍ ČÍSLO TAZATELE:

NUTS2

VSO

OSOBNÍ
ČÍSLO

PŘÍJMENÍ TAZATELE:

Potvrzuji, že jsem výběr dotázaného a výzkumný rozhovor provedl přesně podle pokynů CVVM.

PODPIS:

V:

DNE:

PROSÍM, UJISTĚTE SE NA ZÁVĚR, ŽE:

1. ODPOVĚĎ RESPONDENTA JE VYZNAČENA **ZAKŘÍŽKOVÁNÍM** ČÍSELNÉHO KÓDU (JAKO VE SPORTCE).
2. VŠECHNA HRANATÁ OKÉNKA V DOTAZNÍKU JSOU VYPLNĚNÁ.
3. POKUD RESPONDENT NA NĚKTERÉ OTÁZKY NEODPOVĚDĚL (FILTR, ODMÍTNUTÍ), V OKÉNKU JE VYPLNĚNO ČÍSLO „0“.

HODNOCENÍ VYPLNĚNÍ DOTAZNÍKU:

Příloha 2

Přehled kvót v evropských zemích

Tabulka 1 – Přehled kvót ve středo a východoevropských zemích

země	volební systém	kvóty pro parlamentní zastoupení žen v Ústavě	kvóty pro parlamentní zastoupení žen ve volebních zákonech	sankce za neplnění zákonných ustanovení	vnitrostranické kvóty*	podíl žen v parlamentu
Albánie	polopoměrný	ne	ne	–	ne	8 ze 140 (5,7 %)
Arménie	polopoměrný	ne	ano (5 % garance zastoupení žen na kandidátní listině)	nepřijetí registrace kandidátní listiny	ano (Shamiramská strana žen - pouze ženská strana; Unie národního sebeurčení - garance 20 % zastoupení žen na kandidátní listině)	6 ze 131 (4,6 %)
Bosna a Hercegovina	poměrný	ne	ano (1/3 garance zastoupení na kandidátní listině a minimálně 1 z prvních dvou, 2 z prvních pěti a 3 z prvních osmi kandidátů musí být pohlaví, které je podprezentováno)	ne	ano (Sociálně demokratická strana - 30 % garance zastoupení žen na kandidátní listině)	7 ze 42 (16,7 %)
Česká republika	poměrný	ne	ne	–	ne	34 z 200 (17,0 %)
Chorvatsko	polopoměrný	ne	ne	–	ne	27 ze 152 (17,8 %)
Kazachstán	většinový	ne	ne	–	ne	8 ze 77 (10,4 %)
Kyrgyzstán	většinový	ne	ne	–	ano (Demokratická strana žen Kyrgyzstánu)	6 z 60 (10,0 %)
Litva	polopoměrný	ne	ne	–	ano (Sociálně demokratická strana - 1/3 garance	15 ze 141 (10,6 %)

					zastoupení pro obě pohlaví)	
Maďarsko	poměrný	ne	ne	–	ano (Maďarská socialistická strana - 20 % garance zastoupení na kandidátní listině)	35 z 386 (9,1 %)
Makedonie	většinový	ne	ano (30 % garance zastoupení na kandidátní listině pro obě pohlaví)	ne	ano (Sociálně demokratická unie Makedonie - 30 % garance zastoupení na kandidátní listině pro obě pohlaví)	21 ze 120 (17,5 %)
Moldávie	poměrný	ne	ne	–	ne	13 ze 101 (12,9 %)
Polsko	poměrný	ne	ne	–	ano (Svaz demokratické levice - 30 % garance zastoupení na kandidátní listině; Unie práce - totéž; Unie svobody - totéž)	93 ze 460 (20,2 %)
Rumunsko	poměrný	ne	ne	–	ano (Sociálně demokratická strana Rumunska - 25 % garance zastoupení na kandidátní listině)	37 z 345 (10,7 %)
Slovensko	poměrný	ne	ne	–	ano (Strana demokratické levice - garance 20 % zastoupení na kandidátní listině)	26 ze 150 (17,3 %)
Slovinsko	poměrný	ne	ne	–	ano (Společná kandidátka sociálních demokratů - 33 % garance zastoupení na kandidátní listině pro obě pohlaví)	11 z 90 (12,2 %)

Srbsko a Černá Hora	poměrný	ne	ano (30 % garance zastoupení podprezentovaného pohlaví na kandidátní listině v Srbsku)	nepřijetí registrace kandidátní listiny	ne	10 ze 126 (7,9 %)
---------------------	---------	----	--	---	----	-------------------

Tabulka 2 – Přehled kvót ve středo a východoevropských zemích

země	volební systém	kvóty pro parlamentní zastoupení žen v Ústavě	kvóty pro parlamentní zastoupení žen ve volebních zákonech	sankce za neplnění zákonných ustanovení	vnitrostranické kvóty*	podíl žen v parlamentu
Belgie	Poměrný	ne	ano (kvóty od roku 1994 a 1996 na kandidátních listinách nesmí být více než 2/3 jedinců stejného pohlaví; od roku 2002 na prvních třech místech na kandidátních listinách nemohou být osoby stejného pohlaví)	pokud strana nenaplní kvóty, musí zůstat místa na kandidátce prázdná	ano (Flámská socialistická strana SP 50-50, Frankofoní socialistická strana PS 50-50, Strana zelených ECOLO první dvě pozice na kandidátce musí být osbazené mužem a ženou)	53 ze 150 (35,3 %)
Dánsko	poměrný	ne	ne	ne	ano (Socialistická lidová strana - 1977-1996 40% kvótní limit ve straně, 1983-1990 40% kvóta pro kandidátky do EP, 1988-1990 kvóty pro parlament a komunální volby, Sociálně demokratická strana - 1983-1996 40% stranická kvóta, 1988-1996 40% kvóta v komunálních a regionálních volbách, Socialistická levice, v roce	68 ze 179 (38 %)

					1985 zavedla stranické i kandidátní kvóty 50:50, strana již neexistuje.	
Finsko**	poměrný	ne	ne	ne	kvóty při volbách do svých výkonných orgánů – Zelení mají tyto kvóty od roku 1983, Finská lidově demokratická liga od roku 1987, Siciální demokraté od roku 1996 a Svědská lidová strana od roku 2001. Křesťanští demokraté uplatňují podobnou regulaci, která se vztahuje na stranické sněmy od roku 1997	
Francie	většinový	ano (v roce 1999 přijata tzv. paritní reforma - zákon preferuje rovnost příležitostí mužů a žen)	ano (od roku 2000 paritní zastoupení -50-50 na PR kandidátních listináchv městech nad 3500 obyvatel)	snížení státního příspěvku stranám a to do výše 50% v případě, že na kandidátkách není žádná žena	ano (Socialistická strana má od roku 1990 50% kvótu pro obě pohlaví)	70 z 577 (12,1 %)
Irsko	poměrný	ne	ne	ne	ano (Dělnická strana WP - od roku 1991 40% kvóta pro ženy na kandidátkách, Strana zelených - poměr mužů a žen na kandidátkách musí být	22 ze 166 (13,3 %)

					60/40, Fine Gael - 40% kvóta pro ženy na kandidátkách, Sociální demokracie LP od roku 1991 20% kvóta pro ženy na kandidátkách)	
Itálie	poměrný	ne (zavedeny v roce 1993 a v roce 1995 zrušeny Ústavním soudem)	ne	pokud strana podporuje aktivní zapojení žen, může dostat příspěvek do výše 5% státního příspěvku	ano (Zelení - 50% zastoupení žen na kandidátkách, Komunistická reformní strana PRC 40% kvóta pro ženy na kandidátkách, Italská strana lidová PPI 20% kvóta pro ženy na kandidátkách, Levicoví demokraté DS 40% kvóta pro ženy na kandidátkách, Italští demokratičtí socialisté SDI maximum 2/3 obou pohlaví na kandidátkách)	71 z 617 (11,3 %)
Německo	poměrný	ne	ne	N/A	ano (Strana demokratického socialismu PDS 50% kvóta pro ženy na kandidátkách, Zelení od roku 1986 50% kvóta pro ženy na kandidátkách, Křesťanská demokracie CDU od roku 1996 minimálně 1/3 a každý třetí kandidát musí být žena, Sociální demokracie SPD stranické cíle od roku 1998 je to dosažení 40% zastoupení žen)	194 z 603 (32,2 %)

Nizozemí	poměrný	ne	ne	N/A	ano (Sociální demokracie (PvdA od roku 1987 50% kvóta pro ženy na kandidátkách, Zelení GL - přesná výše kvóty není známa)	55 ze 150 (36,7 %)
Norsko	poměrný	ne	ne	N/A	ano (Socialistická levicová strana - od r.1975 40% kvóta pro obě pohlaví, doporučuje žipový systém na kandidátní listiny, Norská strana práce - od r. 1983 minimální 40% hranice pro obě pohlaví, Strana středu - od r. 1989 40% kvóta pro obě pohlaví, Křesťanská lidová strana - od r. 1993 40% kvóta pro obě pohlaví, Liberální strana - má kvóty, ale procenta nejsou zaručena)	60 ze 165 (36,4 %)
Portugalsko	poměrný	ne	ne	N/A	ano (Socialistická strana - 25% kvóta pro ženy na kandidátky)	44 z 230 (19,1 %)
Rakousko	poměrný	ne	ne	N/A	ano (Zelení od roku 1993 50% zastoupení žen na kandidátkách, Rakouská strana lidová OVPod roku 1995 1/3 žen na kandidátkách, Sociální demokracie SPO od roku 1985 40% kvóta pro ženy na kandidátkách)	62 ze 183 (33,9 %)

Řecko	poměrný	ne	ne (pouze na regionální úrovni)	nepřijetí registrace kandidátní listiny	ano (Panhlenské socialistické hnutí PASOK 20% kvóta pro ženy na kandidátkách)	42 z 300 (14 %)
Španělsko	poměrný	ne	ne	N/A	ano (Španělská socialistická dělnická strana PSOE má 40% kvótu pro obě pohlaví)	126 z 350 (36 %)
Švédsko	poměrný	ne	ne	ne	ano (Švédská sociálnědemokratická strana práce - od roku 1993 50% kvóty na kandidátní listiny zipovým systémem, Strana levice - od roku 1987 50% kvótní limit jako minimum pro ženy, Strana zelených - od r.1981 vnitrostranické kvóty, od r. 1981 50% kvóta na kandidátní listiny)	157 ze 349 (45 %)
Švýcarsko	poměrný	ne	ne	ne	ano (Sociální demokracie 40% kvóta pro ženy na kandidátkách)	50 z 200 (25 %)
Velká Británie	většinový	ne	ne	ne	ano (Liberální strana - od roku 1999 tzv. zipping, Sociální demokraté - LP kandidátní listiny složené jen z žen v 50% okrscích s možností vítězství)	118 z 659 (17,9 %)